

naše planine

1-2

1975

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

le nostre montagne

nos montagnes

the mountains

unsere berge

Glavni i odgovorni urednik revije: Dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata 60 dinara (za inozemstvo 6 USA dolara). Cijena pojedinog dvobroja 12 dinara (za inozemstvo 1,2 USA dolar). Uplate se šalju čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Pretplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Izlazi uz finansijsku pomoć Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

GODIŠTE 67 (27) SIJEČANJ-VELJAČA 1975 BROJ 1—2
Volumen LXVII (XXVII) Januar-Februar 1975 No 1—2
Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Ž A J

Tri velike jubilarne priredbe	3
Planinarski savez Hrvatske u 1974. godini	7
Dr Kamilo Firinger: Preko 100 godina planinarstva u Slavoniji	10
Dr Neda Köhler Kubelka: Uspon na Nemrud Dag	13
Društveni jubileji	14
Muhamed Gafić: Elbrus — moj prvi pettisućnjak	15
Slobodan Žalica: Mezića stijena	17
Drago Šefer: Sjećanje na Durmitor	21
Vlastimir Jovanović: Planinari poljoprivrednici na Sletu planinara Jugoslavije »Platak 1974«	24
Petar Tabak: Toša planinarka	25
Ivo Slavićek: Susreti sa životinjama	29
Transverzale	30
Uzeir Beširović: Veliki Vitao na Bioču	31
Mr Srećko Božičević: U najdubljem ponoru Hrvatske	32
Ante Rukavina: Samogradska pećina u Lici	38
Marijan Čepelak: Novosti u upotrebi penjačkog užeta	39
Jež: Mi i biljke	43
In memoriam	44
Likovi planinara	44
Književnost	45
Orijentacijski sport	45
Alpinizam	46
Vijesti	46
Obavijesti	48

JUBILARNI PRILOG

Dr Ivo Lipovšćak: Planinarsko skijanje u Hrvatskoj
Dražen Zupanc: Gorska služba spasavanja u Hrvatskoj

SLIKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Veliki Vitao u Bioču

Foto: U. Beširović

naše planine

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I
PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

GODIŠTE LXVII (XXVII)

OD 1898. »HRVATSKI PLANINAR«, OD 1949. »NAŠE PLANINE«

UREDNIK

Dr ŽELJKO POLJAK

ZAGREB 1975

Tri velike jubilarne priredbe

PRVI SIMPOZIJ PLANINARA JUGOSLAVIJE

U okviru proslave 100. obljetnice organiziranoga planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji, među ostalim akcijama, organiziran je u Zagrebu 23. studenoga 1974. Prvi stručni simpozij planinara Jugoslavije. Simpozij je ujedno bio jedna od tri akcija što ih je Planinarski savez Jugoslavije prihvatio kao jubilarne akcije saveznog značaja. Organizacija je bila povjerena Planinarskom savezu Hrvatske, a proveo ju je u djelu potpredsjednik PSH dr Željko Poljak uz pomoć ekipe suradnika. PSJ je taj eminentni skup nujuglednijih planinarskih stručnjaka iz čitave Jugoslavije dotiraо s 30.000,00 dinara, a osobito razumijevanje pokazala je i Armija koja je, među ostalim, za simpozij stavila na raspolaganje vrlo lijepu i prostranu dvoranu u Tehničkom školskom centru JNA u Zagrebu.

Svrha ovoga skupa bila je da naši planinarski stručnjaci izmijene iskustva s različitih područja specijalnih djelatnosti i da uz to planinarskoj publici omogući da osobno upozna naše planinarske stručnjake i s njima diskutira o problemima s kojima se bavi u svojim organizacijama. Po broju okupljenih referenata i po kvaliteti njihovih priloga bio je to prvi skup takove vrste u povijesti našega planinarstva, dapače, znatno je premašio Prvi kongres planinara Jugoslavije koji je održan 1955. godine, također u Zagrebu, na kojem je izneseno svega 4—5

referata. Premda je skup znatno premašio okvir jednog simpozija i poprimio karakter stručnog kongresa, pa je i najavljen kao Drugi kongres planinara Jugoslavije, odlukom Sekretarijata PSJ, koja je donesena većinom glasova na sjednici 21. rujna 1974. na Fruškoj gori, zadržan je naziv simpozij.

Kao predavač mogao se javiti svaki član planinarske organizacije uz uvjet da obradi na kvalitetan način neku temu od šireg značenja. Takvih je referata stiglo 26 i svi su šapirografski umoženi tako da je od njih nastao zbornik od 350 stranica. Svi prijavljeni planinari koji su željeli prisustvovati Simpoziju i unaprijed platili simboličnu kotizaciju od 50,00 dinara dobili su poštom unaprijed zbornik tako da na Simpoziju nije bilo potrebno čitati referate, nego su autori samo sažetkom i prijedlogom zaključaka dali uvod u diskusiju. Jedino na taj način uspjelo je da su se u toku pet i po sati, koliko je trajao skup zajedno s diskusijom i odmora, mogli izrediti svi predavači.

Simpozij je otvorio kratkim govorom predsjednik PSJ i PSH Božo Škerl, zatim je prisutne pozdravio u ime Tehničkog školskog centra JNA general Žarko Alujević, te pukovnik Milan Grba kao predstavnika Državnog sekretarijata za narodnu obranu. Simpozijem je predsjedavalo radno predsjedištvo u kojem su bile zastupljene sve republike i pokrajine, a radom je rukovodio dr

Sedam stotina planinara iz čitave Jugoslavije okupilo se na svečanoj akademiji što ju je u povodu proslave 100. obljetnice osnutka Hrvatskog planinarskog društva organizirao Planinarski savez Hrvatske 24. studenoga 1974. u Zagrebu

Voditelj programa Ljubo Jelić i orkestar mandolinista i gitarista Grafičkog kulturno-umjetničkog društva »Ognjen Prica« iz Zagreba koji je pod vodstvom Jaroslava Skotaka izveo niz skladbi i pratio pjevače soliste

Željko Poljak. U dvorani se toga dana skupilo oko 400 planinara iz svih krajeva naše zemlje koji su gotovo nakon svakog referata živo diskutirali, postavljali pitanja ili iznosili vlastita iskustva. Referati su bili podijeljeni u pet skupina:

I. Planinarska misao

- Tone Strojin (Ljubljana): Planinstvo, življenska in kulturna potreba čoveka
- Božidar Veljković (Beograd): Ideje o bratstvu i jedinstvu u planinarskoj sredini
- Dr Željko Poljak (Zagreb): Planinarska književnost južnoslavenskih naroda
- Halid Čaušević (Sarajevo): Fenomen planinarstva kao problem našega vremena

II. Planinarska praksa

- Ing. Jerko Kirigin (Zagreb): Alpinistička škola
- Jože Melanšek (Velenje): Vzgoja mladihne v Planinski zvezi Slovenije od leta 1957, danas in v bodoče
- Juraj Posarić (Zagreb): Što želimo od planinarske orientacije?

— Marijan Krišelj (Ljubljana): Radio in televizija — moderna medija za propagaciju planinstva

— Drago Bozja (Sarajevo): Objekti u planini kao jedno od sredstava za organizovanje planinarskih djelatnosti

— Ekrem Gacić (Sarajevo): Ekonomski osnove i razvitak planinarstva u Bosni i Hercegovini

III. Planinarstvo u suvremenom društvu

— Velibor Stanišić (Beograd): Neki momenti od značaja za razvoj planinarske ideje i prakse u našim društvenim uslovima

— Duško Jovanović (Beograd): Goranska misija planinarskih organizacija

— Mr Željko Kašpar (Zagreb): Planinarstvo i zaštita prirode

— Milivoj Gluhak (Zagreb): Planinarstvo i općenarodna obrana

— Prof. Vladimir Đorđević (Beograd): Funkcija i doprinos planinarstva i planinarskih organizacija mezološkom obrazovanju mlađih (autor nije nastupio zbog bolesti)

— Drago Bozja (Sarajevo): Planinarstvo u obaveznom programu nastave fizičkog odgoja

IV. Prošlost našega planinarstva

— Ante Grimani (Split): Razvoj planinarstva u golu dalmatinskom kršu od 1899. godine do danas (autor nije nastupio zbog bolesti)

— Ivica Sudnik (Samobor): 1874—1875, zlatna godina HPD-a

— Dr Željko Poljak (Zagreb): Alpinistika u južnoslavenskih naroda

— Franjo Vokoun (Zagreb): Radničko planinarsko turističko društvo »Prijatelj prirode«

— Halid Čaušević (Sarajevo): Razvitak planinarstva u Bosni i Hercegovini do 1941. godine

— Uzeir Beširović (Sarajevo): Razvoj planinarstva u Bosni i Hercegovini od 1945. godine do danas

V. Naše planine

— Prof. dr Mirko Marković (Zagreb): Razvoj upoznavanja dinarskih planina od antičkih zemljopisaca do kraja 18. stoljeća

— Ante Rukavina (Gospic): Velebit u našoj književnosti

— Miloš Bojanović (Nikšić): Planinarstvo na Durmitoru nekad, sad i u budućnosti

— Marijan Kraš (Varaždin): Ivančica u istraživanjima znanstvenika, planinara i kao umjetnička inspiracija

Prisutni su izrazili mišljenje da je skup u potpunosti uspio i da bi slične skupove valjalo organizirati i u budućnosti, možda s užom i specijalnom tematikom iz bogate planinarske prakse. Zapaženo je da nije bilo referata iz područja planinarskog skijanja, speleologije i gorske službe spasavanja. Gošti izvan Zagreba bili su ugodno iznenađeni pozivom na otvorenje jubilarne planinarske izložbe u povodu 100. obljetnice osnivanja HPD-a. Posebnim autobusima bili su prevezeni u Samobor gdje je izložba bila priredena. Slijedeći dan imali su prilike da kao go-

sti prisustvuju Svečanoj akademiji u povođu iste obljetnice, čime im je ukazana posebna pažnja.

Svi posjetioci, unatoč napornom i bogatom programu, vratili su se kućama zadovoljni što su bili prisutni tako značajnim planinarskim manifestacijama. Kao trajna vrijednost proizašla iz simpozija ostao je zbornik rada, omašna knjiga, za kojom će bez sumnje često posegnuti naši planinarski aktivisti tražeći nadahnuće ili odgovor na pitanja iz planinarske teorije i prakse.

SVEČANA AKADEMIIJA

U nizu akcija povodom proslave 100. obljetnice organiziranog planinarstva u Hrvatskoj uspješno je organizirana još jedna velika planinarska svečanost. U nedjelju 24. studenoga 1974. prije podne održana je u velikoj dvorani doma JNA u Zagrebu Svečana akademija na kojoj se okupilo oko 700 planinara iz cijele naše zemlje. Nakon odsviranih himni »Hej Slaveni!« i »Lijepa naša domovina« predsjednik PSH Božidar Škerl je održao prigodni govor u kojem je među ostalim rekao:

»Ova današnja svečana akademija samo je jedna u nizu akcija u čast naše obljetnice koje su započele pohodom na Klek, a nastavile se velikim sletom na Platku, Prvim simpozijem planinara Jugoslavije u Zagrebu i Jubilarnom izložbom u Planinarskom muzeju u Samoboru, a nastaviti će se 1975. izložbom planinarske fotografije, alpinističkom ekspedicijom u jedno visoko gorje i završnom priredbom »Tragom prvog izleta HPD-a« kroz Samoborsko gorje... Mi se po-

nosimo činjenicom da spadamo u red najstarijih planinarskih organizacija u svijetu, da smo među prvima prihvatali planinarsku misao i djelovanje, obogativši ih svojim vlastitim i specifičnim sadržajem.«

Na to je predsjednik SOFK Hrvatske Miško Juras u ime Saveza za fizičku kulturu Jugoslavije uručio predsjedniku PSH »Zlatnu plaketu SFKJ« što je pozdravljeno u dvorani spontanim pljeskom. Umjetnički dio programa započeo je solist Matiša Rajčić pjesmom Vinka Savnika »Kota 150« i pjesmom »Konjuh planinom« uz pratnju Vojnog orkestra Zagreb pod ravnateljem potpukovnika Josipa Jankovića, a nastavili su ga Đani Šegina pjesmama »Idemo na Sljeme«, »Jeka u planini« i »Lijepa zemljo moja« (muzika i tekst Zvonimira Krkljuša); muzički ansambl Miroslava Berte »Zagrebački planinari« kompozicijom »Pogled sa žičare«; solistkinja Nevenka Petković Sobjeslavski »Planinarskom himnom« i »Planinarskom koračnicom« Giacoma Sartorija i duet Ljiljana Budicin

Solist Đani Segina je uz pratnju ansambla Miroslava Berte »Zagrebački planinari« otpjevao niz skladbi od kojih je neke na opći zahtjev morao ponoviti

Akademiju su završili pjevački zbor i tamburaški orkestar osmogodišnje škole »Bogumil Toni« iz Samobora sastavljeni od 120 (!) učenika. Pod dirigentom Željkom Bradićem osvojili su simpatiju publike »Pjesmom samoborskih planinara« Ranke Novosel (snimak: Željko Hlebec)

Manestar — Boris Nikolić »Planinarskom polkom« Dragutina Flanjeka i kolom iz ope-rete Srećka Albinija »Na Plitvička jezera« uz pratnju orkestra madolinista i gitarista Grafičkog KUD »Ognjen Prica« iz Zagreba pod ravnateljem Jaroslava Skotaka. Nakon pjesme »Klek« od Alberta Webera, koju je recitirao Jurica Dijaković, sve je oduševio Pjevački zbor i Tamburaški orkestar osnovne škole »Bogumil Toni« iz Samobora, koji je brojio preko stotinu izvođača (!) i pod ravnateljem Željka Bradića izveo njegovu

»Pjesmu samoborskih planinara« na tekst Ranke Novosel. Između pojedinih muzičkih točaka voditelj programa Ljubo Jelić je recitirao pojedine odlomke pisama i članaka iz prošloga stoljeća o osnivanju Hrvatskog planinarskog društva.

Svi izvođači su nastupili besplatno i to je bio njihov osobni prilog našoj proslavi. Program je organizirao, sastavio i režirao član kazališta »Komedijski« iz Zagreba Vladimir Jagarić, član Izvršnog odbora PSH.

IZLOŽBA »STO GODINA PLANINARSTVA U HRVATSKOJ«

Istoga dana kada je prije podne u Zagrebu održan Planinarski simpozij, poslije podne je u Samoborskem muzeju svečano otvorena jubilarna izložba Planinarskog saveza Hrvatske »Sto godina planinarstva u Hrvatskoj«. Zahvaljujući susretljivosti Tehničkog školskog centra JNA u Zagrebu, koji je posjetioce Simpozija autobusima prevezao u Samobor, na otvorenju se skupilo nekoliko stotina planinara iz cijele Jugoslavije. Mnogi od njih su idućeg dana posjetili i svečanu akademiju i tako ponijeli sa sobom duboke dojmove doživljene na tri velike planinarske akcije održane u dva dana.

Na maloj svečanosti otvorenja izložbe pozdravio je posjetioce kratkim govorom muzealac i planinar Ivica Sudnik, predsjednik PD »Japetić«, predsjednik Komisije za povijest planinarstva PSH, direktor Samoborskog muzeja i čuvar Planinarskog muzeja, sve u jednoj osobi. Pod njegovim stručnim vodstvom uzvanici su obišli oba kata Muzeja i niz dvorana u kojima je bio izložen dragocjeni materijal, kao što su originalni dokumenti, povjesne fotografije, planinarske edicije, značke i drugi predmeti. Bila je to izložba dosta velikog jubileja, izložba kakvu

ne pamti planinarska organizacija u našoj zemlji. O tome jasno svjedoče izjave mnogih uglednih planinara u Knjizi dojmova i velik broj posjetilaca, više tisuća ljudi koji su razgledali izložbu u toku dva mjeseca koliko je bila otvorena za javnost (od 23. studenoga 1974. do 23. siječnja 1975). Stari Livačićev dvorac u kojem je izložba bila smještena omogućio je posjetiocima da sebi vjerno dočaraju davnu prošlost i početke našega planinarstva. Zanimljiv je bio podatak da su baš u prostorijama izložbe prije stotinu godina prenoćili članovi HPD-a na svom prvom društvenom izletu.

Valja naglasiti da su izlošci obuhvatili samo manji dio obilne muješke građe s kojom raspolaže naš Planinarski muzej. Prigodom izložbe tiskan je i katalog u obliku prospekta na osam stranica s osnovnim podacima o našoj organizaciji, ilustriran s nekoliko zanimljivih fotografija i faksimila. Organizacija izložbe, izbor gradiva, postav i katalog djelo su Nade Anger, prof. dr Vladimira Blaškovića, Ivanke Oslaković, dra Željka Poljaka i Ivice Sudnika. Financiranje izložbe je pomogao Republički fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti SR Hrvatske.

Planinarski savez Hrvatske u 1974. godini

Godina 1974. za našu organizaciju je posebno značajna, jer planinarska organizacija u Hrvatskoj, a time i u Jugoslaviji, slavi 100. obljetnicu organiziranog rada. Zbog toga je i djelatnost, kako Izvršnog odbora tako i komisija PSH, bila usmjerena na organiziranje akcija u okviru proslave. Isto tako treba naglasiti, da su i društva i regionalni odbori svoju djelatnost u ovoj godini usmjerili na sudjelovanje u svim akcijama proslave, te na organiziranje akcija u povodu proslave.

Društva. U toku 1974. g. bilo je u PSH uključeno 77 društava. Osnovano je pet novih: »Viševica« u Brbištu, »Runolist« u Oroslavljiju, »Medvednica«, »Naftaplin« i »OKI« u Zagrebu, a obnovljeno je i ponovno započelo s aktivnim radom PD »Biokovo« u Makarskoj. Zahvaljujući propagandnoj djelatnosti riječkih društava, u Istri se također javlja interes za osnivanje novih društava. Članske markice za tekuću godinu nisu podigla društva: »Nik« u Zagrebu, »Jelengrad« u Kutini, »Rajinac« u Krasnom i »Badanj« u Metku.

Članstvo. Prema evidenciji markica podignutih do konca mjeseca studenog broj članova u okviru PSH iznosi 24259 od čega odraslih 13643, omladincu 6267 i podmlatka 4349. To je za 5352 člana više nego u 1973. g. (18907), ali će konačan broj biti poznat tek koncem siječnja 1975. g. po obraćunu markica. Broj će se nešto smanjiti, jer društva podižu više markica, pa ih vraćaju koncem godine, no unatoč tome vidljiv je porast članova. To je rezultat osnivanja novih društava, te pojačane propagande za planinarstvo u ovoj jubilarnoj godini. Evidencija članstva vodi se isključivo po broju prodanih markica.

Regionalni odbori. U Okviru PSH djeluje pet regionalnih odbora. Planinarski odbor Zagreba, Općinski planinarski savez Rijeke, Planinarski odbor Dalmacije, Planinarski odbor Slavonije i Međudruštveni savjet Zagorskog planinarskog puta. Rad navedenih odbora vrlo je značajan za koordinaciju rada planinarskih društava i održavanje zajedničkih akcija. Posebno treba istaknuti Općinski planinarski savez Rijeke za uspješno organizirani Slet planinara Jugoslavije na Platku.

Izvršni odbor. U toku godine održao je 13 sjednica na kojima je rješavana raznovrsna planinarska problematika, a dominirala su organizacijska i finansijska pitanja u vezi s proslavom. Izvršni odbor, odnosno pojedini njegovi članovi, bili su nosioci sljedećih akcija:

— Otvorenje proslave na Kleku 1. svibnja održano je u prisutnosti oko 1000 planinara

i gostiju. Zastupljena su bila skoro sva društva SR Hrvatske, svih republički i pokrajinski savezi, te društveno-političke organizacije Ogulina. Na žalost, izrazito loše vrijeme i obilna kiša poremetili su planirani program. Na domu je otkrivena spomen-ploča, predsjednik PSH održao je prigodni govor, a održane su i kraće recitacije iz napisa o Kleku i osnivanju Hrvatskog planinarskog društva. Pomoć u organiziranju pružili su PD »Klek« i društveno-političke organizacije Ogulina, a posebno je za tu priliku obnovljen planinarski dom na Kleku.

Slet planinara Jugoslavije, glavna akcija proslave, održan je na Platku 4-7. srpnja. Prisutno je bilo oko 5000 planinara iz cijele Jugoslavije, te još oko 4500 građana Rijeke i gostiju. Slet je prisustvovao i veliki broj rukovodilaca društveno-političkih organizacija Rijeke, SR Hrvatske i SR Slovenije na čelu sa drom Jakovom Širotkovićem, predsjednikom Izvršnog vijeća SRH kao izaslanikom pokrovitelja proslave predsjednika SFRJ Josipa Broza Tita, te sudionici Generalne skupštine Međunarodne planinarske unije (UIAA). Nositelj organizacije Sleta, Općinski planinarski savez Rijeka, pripremio je bogat program za sudionike, a cjelokupnu organizaciju je besprijekorno sproveo na opće zadovoljstvo.

— Generalna skupština Međunarodne unije (UIAA) održana je u Delnicama 1-7. srpnja u prisutnosti 90 predstavnika 31 planinarskog saveza iz 26 zemalja Evrope, Afrike i Sjeverne Amerike. Uz boravak u Delnicama sudionici skupštine posjetili su Slet, zatim Bijele stijene, Snježnik, Zeleni Vir, Vratnik i Plitvička jezera. U besprijekornoj organizaciji našem su Savezu pomoći pružili Turistički savez Delnice, te Komisija za međunarodne veze PS Slovenije i PS Jugoslavije.

— Simpozij planinara Jugoslavije održan je u Zagrebu u dvorani Tehničkog školskog centra JNA 23. studenoga u prisutnosti oko 350 planinara iz velikog broja društava iz cijele Jugoslavije. Za simpozij je priređen Zbornik, koji je sadržao 26 referata iz svih područja planinarske djelatnosti i o njima je vodena obimna diskusija. Uspješnoj organizaciji simpozija pridonio je Tehnički školski centar JNA koji je besplatno stavio na raspolaganje dvoranu i sva tehnička pomagača, te prevozna sredstva.

— Jubilarna izložba Planinarskog muzeja postavljena je u prostorijama Samoborskog muzeja u trajanju od dva mjeseca. Svečeno

otvorenje u prisutnosti velikog broja planinara iz cijele Jugoslavije održano je 23. studenoga. Izložba obuhvaća samo dio eksponata iz stoljetnog djelovanja planinarske organizacije u Hrvatskoj, od njenog osnutka (izložen je npr. originalni zapisnik osnivačke skupštine HPD), pa do danas. Za izložbu je izdan i poseban prospekt, a uspješna organizacija provedena je zahvaljujući razumijevanju i zalaganju Samoborskog muzeja.

— Svečana akademija održana je u dvorani Doma JNA u Zagrebu 24. studenoga u prisutnosti oko 700 planinara i gostiju iz cijele Jugoslavije. Uz svečani ceremonijal i govor predsjednika PSH, održan je vrlo uspješan kulturno umjetnički program u izvedbi eminentnih zagrebačkih umjetnika i orkestara: voditelj Ljubo Jelčić; recitator Jurica Dijaković; orkestri Garnizona JNA Zagreb, Grafičkog KUD »Ognjen Prica« Zagreb, »Zagrebački planinari iz Zagreba, »Mladi Samoborec« Osnove škole »Bogumil Toni iz Samobora; solisti Matiša Rajčić, Đani Segina, Nevenka Petković Sobjeslavski, Ljiljana Budinić-Manestar i Boris Nikolić. Cjelokupni program izведен je besplatno. Bio je to prilog izvođača našoj proslavi.

Izvršni odbor, odnosno pojedini njegovi članovi, uložili su u organizaciju navedenih akcija maksimum zalaganja i bezbroj sati službenog i slobodnog vremena. Treba posebno napomenuti, da su sve akcije organizirane s minimumom sredstava što je posebno otežalo organizaciju. Posebni napor učinjeni su za osiguranje finansijskih sredstava, u čemu se nažalost samo djelomično uspjelo. Na traženje PSH, Izvršno vijeće Sabora SRH odobrilo je za proslavu samo din. 50.000, a od preko 100 radnih organizacija, kojima se PSH obratio za pomoć, ni jedna nije pozitivno odgovorila. Za organizaciju simpozija i Generalne skupštine UIAA sredstva je osigurao PSJ, a za Slet udio od din. 100.000. Za jubilarnu izložbu u Samoborskom muzeju sredstva je osigurao Republički fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti SR Hrvatske.

Izvršni odbor rješavao je i ostale probleme iz redovne djelatnosti komisija PSH, kadrovske, organizacijske, gospodarske, međurepubličke suradnje, suradnje na nivou PSJ, suradnje s drugim društveno-političkim organizacijama, prisustvovanja na skupština, sastancima i proslavama društava i regionalnih odbora i drugo.

Gospodarska komisija se kao i svake godine susreće sa već dobro poznatim i svake godine spominjanim problemom — nedostatkom finansijskih sredstava i teškoćama održavanja osam deficitarnih planinskih domova i skloništa. Zbog oskudnih finansijskih sredstava nije bilo moguće poduzeti većih zahvata, nego samo najnužnije tekuće održavanje i plaćanje osiguranja. Sa krova doma na Risnjaku vjetar je odnio dio lima, pa su poduzete mјere za popravak. Kao svoj udio u iz-

gradnji PSH je odobrio din. 6.000 PD »Milenograd« iz Budinšćine za novi dom na Pokoju, a iz sredstava za iduću godinu PD »Psunj« iz Pakraca din. 10.000 za obnovu požaram uništenog doma na Psunju.

Nastavljeno je sa izradom serije emajliranih značaka Velebita, a izdan je i veći broj novih značaka: jubilarni znak PSH 6000, Sletski znak 5000 i privjesak sa jubilarnim znakom PSH 3000 komada. U navedene značke uložena su velika novčana sredstva koja se postepeno vraćaju.

Planirano definitivno uređenje društvenog doma PSH u Zagrebu nije završeno zbog nedostatka finansijskih sredstava.

Komisija za propagandu. Zahvaljujući proslavi i pojedinim atraktivnim akcijama, sredstva javnog informiranja obaviještavala su javnost mnogo više nego ikada prije. Od otvorenja proslave pa do danas, dnevni tisk (lokalni i republički), radio i televizija daju raznovrsne članke, vijesti ili emisije o planinarskoj problematici, povijesti, odnosno pojedinim akcijama. Nažalost to još uvijek nije dovoljno, no napredak je očit. O našoj organizaciji, odnosno o proslavi, donijeli su obavijesti i mnogi inozemni planinarski časopisi na temelju materijala prevedenog na svjetske jezike i posланог redakcijama svih inozemnih planinarskih časopisa.

Propagandi planinarstva pridonijelo je i izdavanje jubilarne marke u tiraži od 800.000 komada (nominala dva dinara). Na marki je prikazan Klek i planinarski dom. Izdane su i prigodne filateličke omotnice sa jubilarnim znakom PSH i natpisima triju prigodnih akcija: otvorenja proslave, Sleta planinara Jugoslavije i zasjedanja Generalne skupštine UIAA. Za Slet su pripremljene razglednice i naljepnice jubilarnog znaka PSH i Sletskog znaka. Pripremljen je i popis literature i značaka s kojima raspolaže PSH i dostavljen je svim društvima u Jugoslaviji. Na temelju zaključaka Izvršnog odbora pripremljene su propozicije za izložbu planinarske fotografije koja će se održati u Zagrebu mjeseca travnja 1975. g. Propozicije su otisnute u časopisu »Naše planine« br. 9-10/74 i posebno kao letak koji je razaslan svim društvima.

Naše planine. Časopis izlazi uz već standardnu problematiku: nedostatak finansijskih sredstava, povećanje cijene papira i štamparskih usluga te poštarine (300 posto). Ove godine to je posebno izraženo, s obzirom da su sve naslovne stranice u koloru (unatoč tome što su svi klišiji dobiveni besplatno razumijevanjem raznih redakcija) i da je povećan broj stranica zbog tiskanja jubilarнog priloga. Dodatno se štampa još 1000 primjeraka priloga, što će se po završnom tiskanju uvezati i uz dodatak naslovne stranice objaviti kao jubilarni zbornik. Zbog povećanih troškova bilo je nužno da se u 1975. poveća pretplata na din. 60, što je još

uvijek daleko ispod ekonomske cijene. Bez finansijske potpore Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SRH, časopis bi teško mogao izlaziti. Suradnja sa PS BiH odvija se u skladu s međusobnim dogovorom.

Komisija za markacije i transverzale je vodila brigu o republičkoj transverzali. »Po planinama SRH« te o Velebitskom planinarskom putu. Do danas je izdano ukupno 1210 dnevnika »Po planinama SRH« i dodijeljeno 68 značaka; izdano je 1207 dnevnika VPP i dodijeljeno 360 značaka. Poseban problem u protekljoj godini bio je nestanak žigova sa pojedinim KT pa čak i iz planinarskih domova. Jedna ekipa Komisije markirala je pristupni put na Vidovu goru iz Supetra na Braču.

Na temelju međurepubličkog dogovora o ustanovljavanju jugoslavenske transverzale, određena su tri vrha u SRH koja bi ušla u tu transverzalu: Klek, Crikvena i Vaganski vrh.

Komisija za omladinu je zbog nedostataka finansijskih sredstava pokazala slabiju aktivnost. U zajednici sa PD »Vihor« organiziran je tradicionalni pohod »Tragom 26 smrznutih partizana« od Jasenka do Tuka u veljači 1974. uz sudjelovanje 35 planinara iz osam društava.

Komisija za GSS je održala zimski početnički tečaj na Platku od 8. do 15. prosinca. Sudjelovalo je 15 pripadnika stanica Zagreb, Samobor, Delnice i Split. Na Kleku su održani ispiti za spasavace. Sa Službom javne sigurnosti pripreman je tečaj GSS u Paklenici za njihove pripadnike, ali je odgođen za iduću godinu. U okviru Sleta na Platku organizirana je izložba opreme GSS, a u Delnicama, u okviru zasjedanja Generalne skupštine UIAA, izložba fotografija. U toku su pripreme za proslavu 25. obljetnice službe koja će biti početkom 1975. godine.

Komisija za speleologiju je organizirala ispite na naziv »speleolog«, te izložbu speleološke opreme na Sletu na Platku i u okviru jubilarne izložbe u Samoborskom muzeju. Organizirano je kao republička akcija istraživanje jame Rasporni u Istri, najdjublje jame u Hrvatskoj (365 m); sudjelovalo je 12 speleologa. Predstavnici Komisije sudjelovali su na zborovanju slovenskih jamara i na Jugoslavenskom simpoziju za katastar speleoloških objekata u Domžalamama. U Zagrebu je održana Speleološka škola u organizaciji SO PDS »Velebit«.

Komisija za alpinizam je u suradnji sa odsjecima ili samostalno organizirala niz akcija. Održane su alpinističke škole u Zagrebu, Rijeci, Varaždinu i Splitu, tradicionalni prvomajski skup alpinista u Paklenici sa do sada najvećim brojem sudionika i zimski alpinistički logor u Julijanskim Alpama sa 10 sudionika iz Zagreba. Šest alpinista sudjelovalo je u Jugoslavenskoj ekspediciji na Kav-

Predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske i Planinarskog Saveza Jugoslavije Božidar Skerl govor pred 700 okupljenih planinara u povodu stoljetnice na svečanoj akademiji u Zagrebu 24. studenoga 1974. godine

kaz, koja je umjesto uspjeha imala nažalost tragični završetak. U stijeni Ušće zbog odrona ledenog brijege izgubili su živote alpinisti Ante Bedalov i Nenad Čučić iz Splita, te Viktor Tabaković i Urso Vrdoljak iz Zagreba. Planirani ledenički tečaj u mjesecu kolovozu nije održan zbog nesreće na Kavkazu.

Komisija je organizirala i dva javna predavanja u Zagrebu, jedno austrijskog alpinista Ottomara Kučere »Ande« i drugo Vladimira Mesića »Kavkaz 1974«. U Delnicama je osnovan u okviru PD »Petehovac« alpinistički odsjek.

Za »Hrvatsku alpinističku ekspediciju Ande 74/75« osnovan je Ekspedicijski odbor, koji se uz IO PSH i vođu ekspedicije inž. Jerka Kirigina brinuo o organizirajućoj ekspediciji. Ukupni troškovi iznositi će oko din. 250.000, a osigurani su iz dotacije SFK Hrvatske, uz pomoć, u hrani i novcu, radnih kolektiva, te iz pomoći pojedinaca (kupnja razglednica). Najveće poteškoće u organizirajućoj bilo su u sastavljanju ekipa, jer su na Kavkazu poginula četiri kandidata za ekspediciju.

Komisija za vodiče je organizirala ljetnu školu vodiča u Zagrebu sa 25 sudionika iz osam društava. OPS u Rijeci organizirao je planinarsku školu sa 20 sudionika. Održane su vježbe za vodiče u Gorskem kotaru i Južnim Alpama. Komisija je sudjelovala u pripremama za otvorenje proslave na Kleku i u organiziranju marševa po Medvednici i Samoborskom gorju za članove Ferijalnog saveza. U zajednici sa Austrijskim institutom u Zagrebu organizirana su predavanja i projekcije o planinama Austrije. Komisija je potakla osnivanje stanica vodiča u okviru regionalnih odbora i pripremila jedinstveni program školovanja vodiča i pripravnika.

Komisija za orientaciju u toku godine nije sastavljena. Odlukom IO PSH ovogodišnje orientacijsko natjecanje »Janko Mišić« u Samoborskom gorju bodovalo se za prvenstvo SR Hrvatske. Tri prvoplaširane ekipe zastupale su PSH na Saveznom orientacijskom natjecanju koje je održano u organizaciji PS Vojvodine na Fruškoj gori 12. i 13. listopada. Ekipa PD »Sljeme« zauzela je treće mjesto, ekipa PD »Ravna gora« četvrtu, a ekipa PD »Zagreb matica« diskvalificirana je zbog pronađenja manje od polovine KT drugog dana natjecanja.

Komisija za dodjelu priznanja je obavila, kao i svake godine, obiman posao oko obra-

de prijedloga i dodjele priznanja predloženim članovima i društvima. U povodu proslave pripremljen je prijedlog za dodjelu državnih odlikovanja dvadesetoricu članova i PSH i dostavljen nadležnim organima. U toku godine PSH je primio zlatnu plaketu SFK Jugoslavije, priznanje SFK Hrvatske te planinarskih saveza Vojvodine i Makedonije. Zbog nedostatka u Pravilniku za dodjelu priznanja PSH, pripremljen je novi koji je usvojen na sjednici IO-a. Pokrenuta je inicijativa za izradu novog znaka priznanja PSH, jer je dosadašnji u usporedbi s jubilarnim znakom PSH izgubio na efektu.

Komisija za povijest planinarstva je nastavila sa radom na sakupljanju dokumenata i građe za povijest planinarstva te pripremala materijale za pojedine akcije što ih je provodio IO.

Komisija za zaštitu prirode aktivno sudjeluje pisanim materijalima i člancima te suradnjom s raznim organizacijama u zaštiti prirode i čovjekove sredine.

Komisija za međunarodne veze je bila glavni nosilac zasjedanja Međunarodne planinarske unije i obimnih poslova s tim u vezi. U toku godine bila je domaćin sjednici Komisije za međunarodne veze PSJ.

Preko 100 godina planinarstva u Slavoniji

DR KAMILO FIRINGER

OSIJEK

Vijenac planina oko Požeške kotline s jednim vrhuncima skoro 1000 m visokim (Psunj 984 m, Papuk 953 m) omogućuje planinarenje i u »ravnoj Slavoniji«. Napose jer su u tim gorama brojne zanimljive izletničke i turističke točke kao Bedemgrad, Orahovica, Ružica, Jankovac, Voćin, Vrani kamen, Omanovac, Strmac, Sovsko jezero, Velika itd. Usred gustih bukovih šuma pod samim Papukom među gorama u pitomoj dolinici sakriveni Jankovac, udružujući na jednom mjestu snažni pećinski izvor, jezera, vodopad, vrletne stijene, potočne brzice, spilje i sutjesku — jedinstven je u čitavom medjurečju Drave i Save.

Prijelazna ova slavonska panonska ravniča nekadašnjeg Panonskog mora i njegovih gorskih uzvisina, s pojавama kroz vjekove taloženih ili vulkanskih-eruptivnih stijena, privlačila je uviјek strane i domaće istraživače. Smatrajući prijelaz iz Podravine u Požegu preko grebena Krndije opasnim i teškim, s čime se mi danas ne bismo mogli složiti, njemačko-austrijski diplomat Fridrich Wilhelm Taube u svojoj političko-obavještajnoj raspravi »Povijesni i zemljopisni opis

kraljevine Slavonije i vojvodine Srijem¹ piše i o slavonskom gorju.

Radi proučavanja vulkanskih pojava kod Požege putuju g. 1782. Slavonijom od Osijeka do Požege i pišu o njoj knjigu peštanski sveučilišni profesori Matija Piller i Ludovik Mitterpacher² a piše o njoj g. 1819. i Slovac Jan Čaplovic³.

Kad stranci nisu mogli mimoći naše slavonsko gorje, još manje su to mogli domaći ljudi. Obilazili su ga i opisivali mnogo prije nego li se organizirano planinarenje pojavilo u svijetu, a kamoli kod nas. Već g. 1844. objavljuje u br. 45 Gajeve zagrebačke **Danice hrvatske, slavonske i dalmatinske** slavonski pisac Luka Ilić-Oriovčanin raspravu »Slojansko jezero« i dokazuje vulkansko podrijetlo tog jezera pod vrhom Dilja.

Nije se ipak samo pisalo o gorama, već se neke od njih i stalno posjećivalo iz bližih i dalekih krajeva. Kad je jankovački vlastelin Josip pl. Janković Bribirske i Voćinski podigao u Jankovačkoj dolini lovački dvorac s plesnom dvoranom, otvorio ga je on i gostima i stavio im na raspolažanje spomen-knjige u kojoj su postojali upisi počevši od 16.

rujna 1854. Sadržaj prvih dviju spomen-kniga, od 29. rujna 1869., objavio je g. 1899. učitelj iz okolice Gejza Rekettye, o čemu je napisao prikaz u »Našim planinarskim« br. 7-8/1974.⁴ Jankovac su tada obilazili, prema zapisima knjige, posjetiocci iz čitave Austro-Ugarske, pa i iz inozemstva, a o sutonu Bachova austrijskog apsolutizma rodoljubi ne mogu dalje obuzditi svoja čuvstva te prvak hrvatskog učiteljstva Ivan Filipović 16. rujna 1857. zapisuje

Prekrasna si i predivna,
Vječna majko o naravi:
Al jedino jer u vječnoj
Od slobode sjaš nam slavi!

Dana 29. kolovoza 1869. upisuje se u Knjigu kasniji osnivač Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu dr Duro Pilar, a 25. rujna praliječnik Trojedne kraljevine dr Josip K. Schlosser Klekovski, kasniji prvi predsjednik Hrvatskog planinarskog društva.

Sadržaj daljnjih jankovacačkih spomen-knjiga nije, na žalost, nitko zapisao, ali znademo da se Jankovac i dalje posjećuje. Posjetio ga je biskup Strossmayer i hrvatski preporoditelj iz Dalmacije Mihovil Pavlinović, koji s najoduševljenijim riječima g. 1875. opisuje Jankovac u književnom zagrebačkom časopisu **Vienae** br. 1 i 2 u putopisu »Iz Slavonije«, a i u »Putima 1867—1875«, izdanim g. 1888. u Zadru. Nadahnuća nalaze na Jankovcu i književnici. Pisac romana Požežanin Josip Eugen Tomić piše 29. srpnja 1869. u spomen-knjizi:

Jest, moj rode, iz ponora,
trgnut će te ruka s gora.

Putuje Slavonijom i Ante Kovačić. Iz Bjelovara piše 22. kolovoza 1874. Augustu Senoi »kako se iz bajnog Jankovca spusti tamnom dolinom gore u selo Drenovce, pak iz Drenovca preko brda i prodola, nalik zagorskim, u Voćin; onda iz Voćina opet gorom mimo staklarnice Zvečeve u Kamensko — i dalje u Pakrac...«. Oduševljen tim putem objavljuje u kaloločkoj **Bunjevačkoj i šokačkoj vili** br. 12. od 10. rujna 1874. odu »Jankovcu«, čiji završni stih glasi:

Oj perivoju divni naravnijeh sila,
Oj, sijelo svega krasa i gorskijeh vilâ!
Bud' mi vijekom zdravo! Budi zvučno zvono
Divnolike Hrvatske, zemlje moje mile!⁵

Krasote gorske prirode nisu mogle ostati bez utjecaja ni na Osječane. U tadašnjim osječkim novinama ima veći broj izvještaja i podlistaka o posjećivanju slavonskih gora, a u »Die Drau« od 7. srpnja 1895. objavljuje se da su izletnici poslije puta iz Osijeka na Požegu i Veliku, u općem oduševljenju i oponjeni veseljem na Jankovac, osnovali Planinarsko društvo »Bršljani« sa sjedištem u Osijeku. Žemaljska vlada potvrdila je društvena pravila 19. kolovoza 1896. Tako je ono poslije

Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu i poslije Primorskog planinarskog društva na Sušaku (s pravilima odobrenim 23. XI 1888), treće planinarsko društvo osnovano u Hrvatskoj. Društvo je priredivalo izlete u slavonsko gorje i na Frušku goru. Namjeravalo je s planinarskim društvima u Zagrebu, Sušaku i Sarajevu izdati zajednički list pod naslovom »Velebit«, g. 1897. izdalo je i tiskana društvena pravila prema kojima je društveni znak čisti list bršljana s crveno-bijelo-plavom vrpcom naoko i napisom na vrpci: Planinsko društvo »Bršljani« 1895. Poslije g. 1898. nema vijesti o djelatnosti društva. Vjerljivo jer je premješten najgliniji njegov član prof. Dragutin Franić, poznati planinarski pisac i pisac putopisa.⁶

Jednom posijano zdravo sjeme nije moglo propasti bez traga. Vijek tehničkog napretka sam je vodio tome da se nezaustavno razvije pokret vraćanja prirodi predvođen planinarstvom. Dana 19. listopada 1925. u Osijeku osnovana podružnica »Jankovac« Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu razvila se tolikim poletom da je 4. rujna 1926. mogao biti proveden društveni pohod na vrh Triglavu, a 3. lipnja 1934. u prisluhu 690 u spomen-knjigu upisanih izletnika svečano je otvoreni kameni prizemni Planinarski dom s mansardom, prvi planinarski dom u Slavoniji. Broj planinara i izletnika te posjetnika doma toliko se širio da je 10. kolovoza 1940. otvoren dvostruko veći prošireni jednokatni drugi Planinarski dom. Dom je za vrijeme borbi u drugom svjetskom ratu zapaljen i izgorio do temelja. Poslije rata otvoren je 30. studenog 1951. pregrađeni i prošireni treći Planinarski dom, kamena jednokatnica s mansardnim prostorijama, dvije terase i balkonom. Za Dom je izgrađena mala električna hidrocentrala, a poslije izgradnje zidane ceste Slatinski Drenovac — Velika, provedene dolinom Kovačice i Veličanke preko prijevoja Jasen, podignut je i cestovni odvojak na Jankovac i time dobivena veza do asfaltiranih cesta Podravine i Požeške doline.⁷

Nakon osnivanja »Jankovca« osnovano je u osječkim radničkim redovima socijalističko planinarsko društvo »Prijatelj prirode«. Policijski progoni radničkog pokreta onemogućili su mu rad i razvitak. U samom »Jankovcu« razvila se s vremenom društvena diferencijacija do tog stupnja da je g. 1971. s posebnim ciljevima moglo biti osnovano četvrti osječko PD »Zanatlija« s oslonom na obrtničku organizaciju. Na taj način postoje sada u Osijeku dva planinarska društva.

Usporedno s osječkim razvijala se sadržajno i prostorno, naravski, planinarstvo svih ostalih krajeva Slavonije. Svi oni imaju kud i kamo više uvjjeta za razvitak planinarstva nego li Osijek, od kojega su prvi obronci Krndije udaljeni 50 km, a Jankovac 100 km, svakako u prvom redu Požežani u središtu vijenca gora oko Požeške doline. Gorljivi planinar, neumorni povjesničar Požege i po-

žeške županije Julije Kempf kao tajnik Hrvatskog pjevačkog društva »Vijenac« još g. 1898. prikuplja članove i radi na osnivanju podružnice HPD »Papuk«, te je g. 1900. počelo organizirano društveno djelovanje, jer su 21. ožujka 1900. u prisutnosti 30 članova prihvaćena pravila i izabran odbor podružnice, koju **Hrvatski planinar** spominje g. 1900. i 1901. Kasnije rad podružnice slabiji,jenjava i prestaje, da bi ona nastojanjem Julija Kempfa g. 1933. bila ponovno osnovana pod imenom »Sokolovac«. Slijedeće godine podružnica iznajmljuje kao svoje sklonište na Požeškoj gori u visini od 361 m lugarsku kolibru na Antunovcu. G. 1951. dobiva društvo na upotrebu zgradu nekadašnjeg hotela u Velikoj i uređuje je kao svoju planinarsku kuću, a 13. srpnja 1958. o podnožju ruševina Veličkog grada iznad otvorenih veličkih termalnih kupališnih bazena na boku Topličke glave svećano otvara vlastiti jednokatni kameni Planinarski dom »Lapjak« (335 m) za smještaj planinara, turista i izletnika. U reprezentativnom i komforntnom ovom domu održan je znatan broj skupština, sletova i tečajeva, a u prisutnosti 120 delegata republičkih saveza 10. i 11. II 1962. i VII redovna skupština Planinarskog saveza Jugoslavije⁸.

God. 1935. imalo je Hrvatsko planinarsko društvo već devet podružnica na području Slavonije: »Dilj-goru« u Sl. Brodu, »Vrani Kamen« u Daruvaru, »Bedemgrad« u Našicama, »Strmace u Novoj Gradiški, »Krndiju« u Orahovici, »Jankovac« u Osijeku, »Čaklovac« u Pakracu, »Sokolovac u Požegi i »Papuk« u Virovitici. Za drugog svjetskog rata rad ovih društava je zamro, ili su ona morala prestati s radom, dok su im domovi uništeni. Poslije rata obnovljena kao samostalna društva, morala su ona skoro sav rad početi ispočetka. Sada postoji u Sl. Brodu PD »Dilj«, Daruvaru »Petrov vrh«, Našicama »Krndija«, Orahovici »Orahovica«, Osijeku »Jankovac« i »Zanatlija«, Pakracu »Psunj«, Požegi »Sokolovac« i Virovitici »Papuk«. Obnovljene su, podignute i proširene planinarske kuće na Omanovcu (655 m), Petrovom vrhu (530 m), Jankovcu (475 m), Velikoj (335 m) i Brodskom vinogorju pod Diljem (169 m). Godine 1963. otvoreni jednokatni Planinarski dom Omanovac nad Pakračom, izgorio je u listopadu 1974. pa je pokre-

nuta opća akcija da se izgradi novi dom. Brodski dom otvoren je povremeno, ostali su domovi stalno opskrbljeni. Nekada su postojala planinarska društva i u Kutjevu, Đakovu, Vinkovcima i Podravskoj Slatini. PD u Daruvaru imalo je uz Dom na Petrovu vrhu i Dom na Poganom vrhu, PD Pakrac imalo je g. 1937. sagradeni a za rata razoreni Planinarski dom »Josip Svoboda« na Velikoj poljani pod Psunjem, dok je PD »Vrani Kamen« u Virovitici imalo Dom na Vražjem Vršcu, na padinama Bilo-gore.⁹

Planinarski rad slavonskih planinarskih društava uskladjuje Planinarski odbor Slavonije, (uz Skijaški savez kotara Osijek), osnovan g. 1962. kao Planinarski savez kotara Osijek. Neko vrijeme obuhvaćao je POS i planinarska društva bjelovarske regije ukoliko su bila upućena na slavonsko gorje. Odbor je od PD »Jankovac« preuzeo Slavonski planinarski put, osnovan kao Slavonska planinarska transverzala Londica — Krndija — Papuk — Psunj — Nova Gradiška. Organizirao je masovne zajedničke planinarske priredbe: Slavonske planinarske dane, sletove, susrete, smučarska, orijentacijska i omladinska natjecanja, partizanske marševe, fotoizložbe. Pomagao je društvinama i u njihovojo borbi protiv nekadašnjih pokušaja otimanja planinarskih domova, a napose za zaštitu prirode od bezobzirnog krčenja šuma. Sjedište Odbora podleži izboru. Do sada se izmjenjivalo između Osijeka i Sl. Požege.

O Slavoniji kao zemlji i o njenom gorju postoji kod nas golema literatura. O njemu su, među ostalima, pisali Petar Matković, Ernest Kramberger, Duro Pilar, Vjekoslav Klaić, Mijo Kišpatić, Ivan Brlić, Dragutin Hirc, Julije Kempf, Ferdo Koch, Đuro Szabo, Josip Bösendorfer, Josip Poljak, Ivo Horvat, Miroslav Tajder, Vladimir Blašković, Željko Poljak. Kada je u Zagrebu g. 1898. osnovan mjesecnik **Hrvatski planinar**, a nastavile ga **Naše planine**, broj planinarskih rasprava i članaka u tim časopisima i izdanjima planinarskih društava Slavonije toliki je da će biti potreban naročiti napor da se sredi sve ono što je skupljeno i sastavi bibliografija objelodanjene slavonske planinarske građe i sastavi popis važnijih objavljenih snimaka o Slavoniji. Početak toga rada izvršio je dr Željko Poljak u vodiču **Planine Hrvatske**.

BILJEŠKE

1. Friedrich Wilhelm Taube, »Historische und geographische Beschreibung des Königreiches Slavonien u. des Herzogthums Syrmien«, svez. I-III, Leipzig, 1777-1778
2. »Iter per Posseganam Sclavoniae provinciam mensibus junio et julio anni 1782 susceptum a Mathia Piller et Ludovicu Mitterpacher«, Budae, 1783
3. Jam Caplovic, »Slawonien und zum Theil Croatiens«, 2 sveska, Budapest, 1819
4. Kamilo Firinger, »Spomen-knjiga na Jankovcu. U povodu stotvadeset-godišnjice«, Naše planine, 7-8, 1974, str. 131
5. Ante Kovačić, Stihovi, JAZU, Noviji pisci hrvatski, knjiga 1, Zagreb 1949, str. 24-26, 265-266
6. K. Firinger, »60 godina planinarstva u Osječku (1895-1925-1955)«, Osijek, 1955, str. 3-8
7. Ibidem, str. 9-14
- Jankovac-planinarsko središte Slavonije, Osijek, 1954, s raspravama: Kamilo Firinger »Prošlost Jankovca«, Dragan Eger »Opis puteva i izleta«, Aleksandar Vrbaški »Jankovac kao središte zimskog sporta Slavonije«
8. Antun Petković »S požeškim planinarima Papuk-planinom«, Slavonska Požega, 1965.
9. Željko Poljak »Planine Hrvatske, planinarsko-turistički vodič«, Zagreb, 1974, str. 35-84

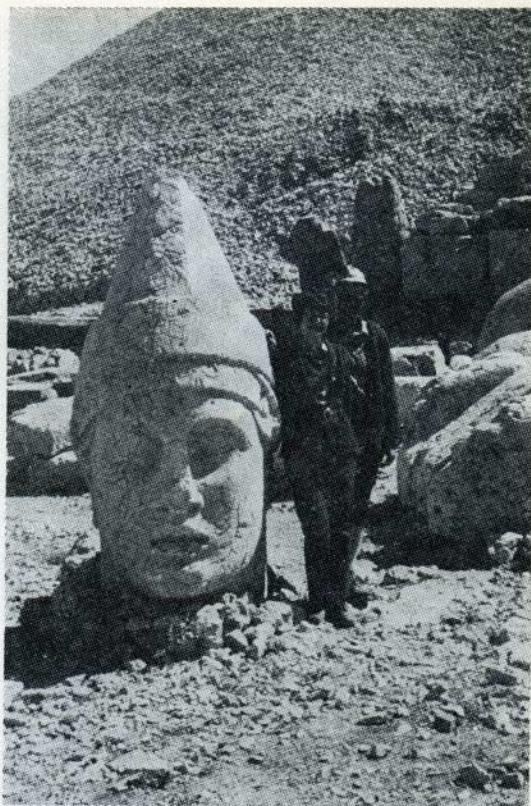
Uspon na Nemrud Dag

DR NEDA KÖHLER KUBELKA

ZAGREB

Zaputili smo se na daleki put i provozili oko 5000 km daleko od našeg Zagreba da bismo stigli u planine istočne Turske. Što nas je to vuklo u te puste planinske predjele ne baš naročite visine ni ljepote? Željeli smo posjetiti drevni mauzolej komagenskog kralja Antihousa I, izgrađen u prvom stoljeću prije naše ere na samom vrhu planine Nemrud Dag. Kralj je dao taj vrh još umjetno novisiti za 50 metara stvorivši tako tumulus okružen terasama i ostacima dvaju hramova i ogromnih kipova bogova, sa Zeustom na čelu. Antiohus je stavio i svoj kip među božanstva i divio se odavde nepreglednim planinama Taurusa u koje je smjestio i svoju prijestolnicu, svoju palatu i, konačno, svoju grobnicu. Mislio je da će se u ovoj pustosi sa svojim makedonsko-perzijsko-grčkim podrijetlom moći odhrvati sve agresivnijim Rimljanim. Nije uspio, što potvrđuje i prekrasan rimski most koji se duboko u dolini prebacuje preko jednog divljeg brzaca, pritoka rijeke Cendere. Propala su davno sva ta carstva, ostao je Antiohus sam na svome brdu, u svojoj grobnici, vjerojatno sakrivenoj u ogromnom tumulusu, koju do danas još nisu otkrili znatiželjni arheolozi.

Kad smo se mi uputili u ove planine bili smo spremni pješačiti do vrha Nemruda 7 sati po pustoj, suhoj planini bez puta i markacija, s obaveznim vodičem koji bi nas sproveo kroz taj nesigurni kraj. Pripremili smo se na sve teškoće takve ture po užarenoj, bezvodnoj planini, samo da dođeno do željenog cilja. Napustili smo s našim automobilom cestu kod Adiyamana i krenuli preko vododerina i cesta urušenih od poplava, vozeći puževim korakom do sela Kahta. Tamo smo saznali da je ove godine završena loša, ali za džipove prohodna cesta koja vodi na sat udaljenosti od vrha Nemruda. Nismo znali da li da se veselimo ili da žalimo što nam tako nije bilo suđeno da vlastitim trudom i usponom osvojimo ovu planinu. Nemrud nam je bio tako puno pristupačniji, ali bez onog pravog osvajalačkog užitka koji bismo imali da se sami penjemo na vrh, tako poznat svakom planinaru. Izbor ipak nije bio

težak. Pješačiti cestom u oblaku prašine nije nam se zbilja dalo, vodiča za poprečni put nije više bilo jer je prestao interes za njih, a da sam prodemo kroz taj divlji, siromašni, vrlo rijetko nastanjeni kraj nije bilo baš preporučljivo. Tako smo krenuli džipom. Razgovarali smo s vozačem na sve mile načine, najviše rukama, i kad je shvatio da smo iz Jugoslavije, rekao je da mu nije poznato da li je netko iz naše zemlje već posjetio Nemrud.

Krenuli smo u ranu zoru da bismo izbjegli vrućinu, ali nas ona nije mimošla na povratku. Bilo je tako vruće da smo se skoro ukuhali u loše ventiliranom, prašnom vozilu. Vozili smo se oko 40 km lošom vijugavom i strmom cestom, uz strašno drmanje, često stajanje i guranje auta. Srećom smo tek na kraju puta ustanovili da džip uopće nije imao ručne kočnice i tako smo se bar mirnije vozili uskom, zavojitom, vratolomnom cestom. Mislim da vremenski ne bi puno dulje trebali da smo pošli pješice, razliku je bila samo u tome da smo imali žuljeve na mizu drugih mjesta, a ne na nogama! Prolazili smo kroz puste predjele nepreglednih, kamenitih planina, kroz sve pustiji pejzaž kamenog mora iz kojeg je provirivala samo po koja bodljikava travka. Prošli smo kroz selo Eski Kathe sa visoko zazidanim zemlja-

nim kućama, brižno zatvorenih ulaza, gdje kao da je vrijeme stalo. Odjednom sam opazila posve bijelog malog magarčića. Pomicala sam da mi se vid poremetio od silnog sunca i prašine, pa da sve vidim bijelo, ali mi je poslije kolor slika jasno pokazala malog albinosa, dražesnog tvrdoglavca. Najednom smo da horizontu ugledali veliki stožac, bio je to tumulus na vrhu Nemruda koji je stršio iznad ostalih vrhova. Vozili smo se sve dalje i dublje u pustoš i konačno ugledali džipove i šatore u kojima se za nuždu može prenoći, i malo sklonište gdje se dobije čaj i razglednice. Stigli smo tako na kraj drmusavog putovanja. Počeo je konačno pješački uspon prema vrhu.

Bilo je još rano jutro. Okruživali su nas vrhovi s dugim sjenama. Uspinjali smo se po prekrasnom cvjetnjaku šarenih boja, nježnih cvjetova i velikih bodlja, koje su dobro čuvalo svoje štićenike od svakog napasnika. Moj fotoaparat je marljivo snimao i obogaćivao mi zbirku flore. Bilo je krasno vidjeti to nedirnuto iznenadno šarenilo cvijeta na visini blizu 2000 metara, kao da je sama priroda htjela ukrasiti pristup posljed-

njem prebivalištu drevnog Antiohusa. Bili smo sami na usponu, opjeni prekrasnom jutarnjom svježinom i tišinom koja nas se dvostruko više doimala nakon bučne vožnje. Uspinjali smo se dobrih 50 minuta i zašli posve u planinu, kad smo najednom ugledali prvu veličanstvenu glavu Apolona. Stigli smo na cilj.

Pred nama je bila ruina hrama sa pet dobrostojanstveno sjedećih kipova božanstava i kralja. Njihove su glave od preko dva metra visine ležale naokolo, srušene potresima i zubom vremena. Kretali smo se među njima kao patuljci među divovima, puni strahopocijanja, općinjeni vječnom ljepotom tih produhovljenih likova, ukrašenih perzijsko-grčkim ruhom. Ležale su ovdje i velike ploče pisane grčkim pismom koje su govorile o propalom kraljevstvu komagenskom, njegovoj moći i sjaju njegovih vladara. Ležale su razbacane i velike glave lavova i orlova, vječnih čuvara ovog svetišta. Čudesno je lijepo bilo šetati među tim srušenim velikanim, koji ništa nisu izgubili od svoje dostojamstvenosti ležeći na zemlji i gledajući vječkovima u nepregledne planine.

Popeli smo se još 50 metara na vrh tumulusa, na to čudo od kamenja stvoreno ljudskom rukom i voljom ekscentričnog i sigurno taštoga vladara, koji je time htio postati još bliži bogovima. Neshvatljivo je kako je u ono vrijeme na takvoj visini složena ta ogromna masa kamenja. Velike božanske glave izgledale su nam s vrha kao mali kameni razbacani na četverouglastom temelju hrama. Divili smo se veličini nepreglednih planina gledajući gorje Taurus i prema dolini Eufrata, vjerojatno koljevcu našeg roda.

Vrijeme je brzo prolazilo i prerano je došao čas povratka i oproštaja od ove jedinstvene planine.

Društveni jubileji

• Srebrni jubilej proslavio je PD »Kozjak« iz Kaštel Sućurca 16. i 17. studenoga 1974. Prvi dan je predsjednik Tonči Plepel otvorio planinarsku izložbu u prisutnosti brojnih građana i delegata društveno-političkih organizacija mjesata i okoline, te predstavnika planinarskih društava iz Dalmacije i PD »Prenj« iz Mostara. Zatim je uz pratinju Gradske glazbe položen vijenac na Spomen-dom palim borcima i održana svečana sjednica Upravnog odbora. Predsjedavali su joj svi dosadašnji predsjednici društva. Na sjednici je nakon himne i referata izvršena podjela priznanja zaslужnim planinarima i organizacijama, a društvo uručen Zlatni znak PSH. Sljedećeg dana je bio izlet na Kozjak, orientacijsko natjecanje sa šest ekipa (prvo mjesto je pri-

palo domaćinu, a drugo i treće PD »Paklenica« i drugarski sastanak u domu Putalj. (D. P.)

• Deseta jubilarna skupština PD »Paklenica« iz Zadra održana je 10. studenoga 1974. u Borisovu domu na Velbiču. Među 200 planinara bili su prisutni i narodni heroji Obrad Egić i Tomo Breulj predstavnik SOFK Zadar, Željko Cizmić, tajnik SSO Zadar, Stipe Pelajić, tajnik Sekretarijata narodne obrane Zadar, predstavnici NP »Paklenica«, izvadiča iz Zadra, garnizona JNA iz Zadra, te brojnih planinskih društava: »Kozjak«, »Visočica«, »Gromovača«, »Mosor«, »Split« i dr. Skupštini je otvorio predsjednik, a iz referata se vidi jelo da je društvo postiglo vrlo značajne rezultate. Od 508 članova

va 80% je otpadalo na mlade. Vrijedni su rezultati u izletništvu, održavanju objekata, osposobljavanju kadrova (tečajevi za orijentaciju, prvu pomoć i speleologiju), propagandi, fotografiji, zaštiti prirode, speleologiji i međudruštvenoj suradnji, osobito s organizacijama u Lici i Dalmaciji. Bilo je 11 dobrovoljnih akcija (163 člana, 1357 sati). U društvu je osnovan aktiv SKJ i SSO. Na skupštini je zaključeno bratimljenje s PD »Maglaš« i »Zdravko Jovanović« iz Valjeva. Podijeljena su odlikovanja PSH. Zlatni znak su dobili Velimir Sušak, Slavko Tomerlin, Pavao Rudan i Blagoje Ristić; srebrni Đuro Bosnić, Hinko Brišćik i Dragoljub Marinović; brončani Bogoslav Barešić, Fjorentino Marinik i Rudi Gombač. Izabrani su zatim novi organi društva. (D. P.)

Elbrus – moj prvi pettisućnjak

MUHAMED GAFIĆ

A. O. SARAJEVO

Slika desno: Jutro na Elbrusu Foto: Muhamed Šišić

Bat gojzerica po drvenom podu muklo odjekuje. Sjene se titrajući mimoilaze u uskom hodniku i nestaju u sobi za dnevni boravak.

Tu i tamo bljesne baterijska svjetiljka, sje- ne poprime ljudske oblike, a dobro jutro se čuje na raznim jezicima.

U planinskoj smo kući »Prijut odinnaecati« (Pristup jedanaestorice), a s nama su petorica Italijana i nekoliko sovjetskih alpinista. Pospani smo, mrzovoljni, a glavobolja je, čini se, mnogima pozdravila rano ustajanje. Šta bi se drugo i očekivalo na 4000 metara visine, gdje san nije san, nego prije besvjesno stanje, stanje neugodne opijenosti.

Jučer smo došli u ovu kuću, a evo, oko dva sata iza pola noći, hoćemo gore, još 1600 metara visočije, na najveći vrh Kavkaza — na Elbrus.

Od gornje stanice žičare, koja izbacuje turiste, a i poneku grupu alpinista, iz malog i simpatičnog mjesta Tarskol na visinu od 2900 metara, hodali smo četiri sata. A sada smo tu, svi sa svojim mislima, željama, htijenjima.

Predstoji nam mnogo sati napornog penjana už ledenu padinu Elbrusa. To je moj prvi vrh preko 5000 metara i uložit ću svoje znanje, snagu i volju da dođem gore.

Sobu za dnevni boravak osvjetljavaju plamenovi kuhala. Hamo priprema čaj. Kuhala su na gas, pa ih je teško upaliti na ovoj visini. Bočicu s gasom stavljamo u njedra i nakon zagrijavanja postaje korisna. Nenadano mi iskrnsnuše trenuci iz uspona na Matherhorn, gdje smo Hamo i ja doživjeli mnogo lijepog, a i teškog. Nadam se da ćemo imati dovoljno snage da obojica stignemo na vrh i stisnemo umorne ruke.

Izadosmo pred kuću i zatekosmo nekolici naših drugova. Stavljuju dereze i zabrinuto gledaju u nebo. Zapravo je još noć, a poremećeni prirodni ritam života još je u nama, još nismo potpuno budni. Ali nas hladan vjetar razbuđuje i primorava da dobro zakopčamo vestone. I podosmo.

Kuća se polako stapa s okolinom i nakon stotinjak metara izgubi u stjenovitom grebenu. Vjetar istočni, hladan i jako oštar, ne da okrenuti glavu. Okrećem mu leđa i hodam lagano. Ukradem mu i poneki pogled ka istočnom Kavkazu i njegovom predstavniku Bezengiju. Nekoliko kilometara dugačka i visoka bezengijska stijena naslučuje se na horizontu, izranja iz maglenog i noćnog mora. Oko nje bezbroj oštih vrhova čudesno lijepih, nedokučivih i tajnovitih.

A preko puta nas, preko duboke doline Baksan jesu ponosna Užba (4700 m), Dvoglavna Užba, Šiljci Šelde, Čatin-Tau, Slobodna Španjolska i kriješta Ulu-Taua. Toliko vrhova me zbnuje, oduševljava, raduje. Kamo da gledam, na kojoj strani nazubljenog grebena da zaustavim pogled, na kojem vrhu, kada su svi oni želja, radost i ljepota, negde je duboko možda i strah, ali, gdje zastati i je li to uopće moguće. Sjediniti se s tom beskrajnom ljepotom, kao s voljenim bićem, jedini je moguć i pravi odgovor.

A ipak, učinih drugo!

Hodam lica okrenuta prema Elbrusu. Hamo polako ide uz mene, i Žarko je s nama. »Pronašli« smo se u tempu i jednaju smo grupa. Odmori su česti, neophodni. Ispunjeni dubokim udisajima, jer što je više kisika — tim je lakši svaki metar.

— Kako ide, Žarko?

— Ako neće milom, hoće silom, — došumi »brzi« odgovor, nakon naslanjanja na cepin i nekoliko udisaja.

Jedini način napredovanja na ovim visinama je lagani ritam sa konzumiranjem ogromne količine kisika. Korak, pa udah, izdah, udah, izdah... i sve tako dok se ne povrati snaga za slijedeći korak i dok ne popusti ona sila koja nas vuče dolje i pritišće uz padinu.

Sporo napredujemo, ali smo sve bliži, sve više gore prema ona dva vrha, prema momjvu i našem petisućnjaku. Sunce je u hodu s nama, a tamo, u tami zapada, crvenasta sjena Elbrusa, beskrajno čudo prirode, čarobnošću svojom učini da zastanemo. Potom, čini se, u dugom luku, a zapravo u trenu, nestane i ustupa mjesto bijelom snježnom bljesku svjetlosti. Zaštite naočale prestaju biti luksuz i postaju nužna potreba, bez koje je opstanak u ovom bijelom i ogromnom prostranstvu nemoguć.

Primičemo se području ispresjecanom ledenjačkim pukotinama. Hodamo pažljivo, jer bi bilo vrlo neugodno propasti u neku pukotinu, ne toliko zbog pada nego zbog dragocjene snage koju bismo utrošili za izlazak iz nje. Sustiju nas Viktor i Ante.

Uobičajena pitanja: Kako ide? Ima li problem? — i najvažnije — Na kojoj smo visini?

Viktor vadi visinomjer i značajno nas gleda: »Dečki, čestitam, prešli smo Mont Blanc, visinomjer pokazuje 5050 metara nad morom. Svako se na svoj način raduje prvim metrima iznad pet tisuća metara.

Pred nama je traverza kojom ćemo dobiti još dvjesto metara i stići na sedlo. Hodanje postaje sve teže. Osjećam da je kretanje prestalo biti stvar fizičkih mogućnosti i prešlo u sferu volje. Odmori su sve češći, a disanje brže i dublje. Kisik ne udišem, jedam ga, pijem. Za svaki metar treba ogroman napor, u glavi bubnja kao čekići kovača. Dragocjeni metri ostaju iza mene. Na sedlu između istočnog i najvišeg, zapadnog vrha, ukazuje se nekoliko ljudi.

Hamo mi dolazi u susret, stigao je prije i čekajući se bojao da ne odustanem. A i bojao sam se.

Zavukosmo se u bivak vreću i nestade vjetra. Topli mir me okruži i stvarnost postade san.

Napolju glasovi. Kroz vjetar čujemo da su četvorica odustala i da se vraćaju dolje. Pokušat će ponovo sutra.

»Vratiti se sa 5200 metara — to može, ali ponovo sutra uspinjati se deset sati po ko zna kakvom vremenu — e, to ne može«, glasno razmišljamo Hamo i ja, i krenemo ka vrhu. Pridruži nam se i Žarko.

Dogovorimo se: hodati što lakše; sada je dvanaest sati, ako do osamnaest ne dođemo na vrh, pripremit ćemo mjesto za bivak i tu ostati. Idemo smiješno sporo, ali uistinu se brže ne može. Padina postade strmija. Oko četrdeset stepeni snijega i leda primora nas na opreznije kretanje. Korak po korak, cepin zabijamo sve dublje i onda odmor, oslanjanje, lijevanje na cepin i dugo počivanje. Istočni vrh je preko puta nas i po njemu određujemo na kojoj smo visini. A on tone sve dublje i dublje.

Iznad nas se pojaviše ljudi. Dio naše ekspedicije bio je na vrhu. Dolaze do nas i pričaju: »Iza ove padine je greben koji vodi na vrh. Još dva sata.«

Zgledasmo se, oduhuknusmo i ovom umoru i onom grebenu. Vratiti se nema smisla. Osjećam da još mogu ići gore, ali lagano, oprezno, jer svaki nagli pokret obara čovjeka.

Sustiju nas Viktor i Ante. Vrijeme je pogodno, vjetar se može podnijeti, a sunce mu ne dopušta da snizi temperaturu. Prijatno je u vestonu, überhozama i vunenim rukavicama.

Razgovor teče, dijalazi kratki: — Može li... uuh, na kojoj smo visini? Visoko, aah!

Vidim vrh i ne čini mi se dugačak greben koji vodi do njega. Vjerujem da ćemo za pola sata biti gore. A prethodnoj grupi trebalo je više.

— Pa da, dosjetih se, nije samo meni naporno hodati, i drugima je teško, čak štoviše. Ovaj greben im je došao iznenada i prelio čašu umora. Nas su pripremili, a ogromni pesimizam se pretvorio u realnu nadu da i nije baš toliko daleko do vrha.

Teturam po grebenu, vjetar je okrenuo pa bije sa zapada u lice. Svakih nekoliko metara blaženi dugi odmori. Vrh je blizu, kamen bi se dobaciti moglo, ali nema kamena, svuda snijeg i led. A mi na tom ledu, očiju uprtih u vrh, dahćemo i hodamo.

Posljednjim metrima poklanjam svu snagu. Odjednom, ništa više iznad nas. Sve je dolje, pod našim nogama, pogledom, pod nama. S praznim želucom, koji svaki čas krene gore, ka grlu, sa žednim, ispušalim usnama i izgorjelim licem stojimo tu, na tom vrhu, našem prvom petisućnjaku, i gladni i žedni vode i kisika..... a ipak ispunjeni zadovoljstvom.

Mezića stijena

SLOBODAN ŽALICA

SARAJEVO

Kloparanje voza što nestade iza okuke utihnu i tišina zavlada na maloj, pustoj staniči Grabovici. Blagi povjetarac nosi dah Mediterana, a naši pogledi lutaju obroncima Prenja, i skoro bojažljivo, stalno se vraćaju i zadržavaju na gusto obrasлом predgorju Čvrsnice. Na drugoj strani Neretve prolaze kolone automobila, čiji vlasnici hrle na more. Pospani službenik željezničke stanice izviruje kroz vrata gdje stoji neizbjegna, dobro nam već poznata kanta vode za osoblje stanice i putnike, jer u okolici nema javne česme. Mir vlada unaokolo, osjeća se u treperavom, prozračnom i opojnom zraku, obuhvata i nas i prenosi me u stanje zbuđujuće melanholije, što tako iznenada nastupa... Dode mi da ostavim svu ovu željezariju i uže, i da hodam stazama predvorja Čvrsnice bez ikakvog plana, gonjen nekim iskonskim porivom, gonjen željom da budem tu s Prirodom, da je oživim u sebi i otkrijem njenu tajnu. Onda se javljaju čudne sumnje, obuzimaju mi posve dušu, ali jednoličan korak partnera, za kojim koračam gotovo mhanički, sili me naprijed. Već smo u Divi Grabovici na prašnjavom kolskom putu kojim su nekada lovci u kočijama žurili pod Zahodne stijene i dalje pod Mezića stijenu u Veliki kuk da bi se, gonjeni neshvatljivom žedi za ubijanjem, obračunali sa hitronogim nedužnim divokozama.

Sunce sve nesnosnije prži. Blagi povjetrac, koji nam je hladio oznojena lica dok smo hodali trasmom stare uskotračne pruge, naglo je utihnuo kad sam, ispod velikog betonskog vijadukta, zakoračili u Divu Grabovicu. Zbog ovog vrelog hercegovačkog sunca odlučili smo se za posebnu »taktiku« dolaska pod stijenu. Ovako teško natovareni penjačkom opremom bilo bi veoma naporno proći usijanu dolinu. Zato smo namjeravali kod prvih izvora bivakirati i sutradan, u samu zoru, izaći pod stijenu. Tako bismo imali čitav jedan dan za razgledavanje smjera.

Ali, kondicija nam je bila bolja nego što smo pretpostavljali. Dva dana provedena na Prenju učinila su svoje. Da, prekjucer u ovo vrijeme, bili smo u kući na Jezercu nakon noći na prospavane na polici, visoko u stijenit stupca Crnopoljskog Osobca.

* * *

Bilo je tada rano jutro, Prenj okupan suncem. Strma stijena sjevernog stupa Crnopoljskog Osobca, što me neodoljivo podsjeća na Sfingu u Sjevernoj triglavskoj stijeni, močno se digla pred našim zadićnjim pogledima kao izrasla iz siparišta, prošarana brojnim vodoravnim pukotinama za koje

ćemo kasnije utvrditi da su to, zapravo, male, udobne police. U vječnoj sjenci te sjeverne stijene je hladno, pa odmah bježimo na sunce. I dok tu penjemo, u mislima smo daleko u Mezića stijeni, negdje gore visoko, možda u priječnici iznad koje su položene ploče i vrh obrastao borom. U septembru prošle godine došli smo pod tu priječnicu i ispitivački je mjerili stojeći na malom prijestolu među nevjerojatno kršljivim stijenama, ali odluka je bila jednoglasna: povratak! Užad je poletjela u dubinu i uslijedio je pustolovni 250-metarski absajl...

Teška, okomita stijena, ocjena nije nigdje niža od V. stupnja, polako napredujemo i u samoj izlaznoj priječnici, koju su prvi penjaci ocijenili sa VI, poče da se smrkava. Krajnje teško slobodno penjanje po zanimljivoj priječnici, ali nema inspiracije, kako mi kažemo, i vraćam se. Alija pokušava donjom policom, ali se i on vraća. Hrane nemamo, a mrak samo što nije pao i zato se odlučujemo za lijevu priječnicu kojom je moguće izaći iz stijene, isto tako tešku, ali nešto kraću. S naše police treba prijeći na susjednu preko glatke, okomite stijene prekinute s dvije široke vodoravne pukotine. Pokušava Alija i nalazi, na naše iznanađenje, klin! Ali ne ide mu. Onda ja pokušavam i, uz krajnji napor, uspijevam prijeći na susjednu policu. Odlučujemo se za bivak, bolje nego da silazimo po mraku.

Zvjezdana noć. Pomalo smo neraspoloženi, a tek kasnije dokučili smo zašto. Ta mi smo penjali za Mezića stijenu, u njoj smo stalno bili duhom!

Tama caruje oko nas. Pokušavam Aliji objasniti uzroke svog lošeg raspoloženja, nastojim sagledati motive ovog našeg uspona, izgleda mi da u svemu ovome ima suviše sportskog, natjecateljskog. Alija mi nešto pomirljivo priča, ali ga pravo i ne slušam. Tonemo u san iz koga nas povremeno bude naleti hladnog vjetra.

Prvi zraci izlazećeg sunca obasjali su nas na visokoj polici i neko vrijeme smo se izlezavali kao gušteri uživajući u toplosti. Jedan absajl, po polici obrasloj klekvinom sišli smo u široki prodol i njime se spustili u podnože stupa. Iznenada je naišlo nevrijeme i u Vlasnom dolu smo morali čučati pod pelegrinama dok je kiša u mlazevima ljevala po nama. Iz magle što se valjala dolom izranjale su pred nas čudne prilike... Čim bi im se približili, doble bi oblike kamenja najrazličitijih formi. Tapkali smo kroz maglu preko zaostalih, žućkastih sniežnika i sve me skupa podsjecalo na jedno ljetno i silazak od Pogačnikovog doma u dolinu Vrata ...

U domu, koji je bio pun studenata Škole za fizičku kulturu, brzo smo spakovali opremu i praćeni tutnjavom gromova siši u dolinu Bijele kod dragog domaćina Ivana Vidačkovića u čijoj smo kući našli zaklon od kiše.

* * *

S lijeve strane, ispod nas, bijeli se isušeno korito Suhe rijeke. Pogled mi se često zadržava na Međedima, obraslim glavicama, po kojima upoređujem naše napredovanje. Put na nekoliko mjesta naglo bi strmo silazio, ponegdje skoro izbrisani bujicama za velikih kiša, zatim se naglo penjemo teško dišući i pazeći na ravnotežu na trošnom putu. Blagi povjetarac za tren se pojavi iz gустe grabove šume i isto tako brzo nestade visoko gore među munikama pod Plasom. A onda nastade još nesnosnija zapara. Da, to je Diva Grabovica, čudesno lijepa dolina. Za nju kažu da neodoljivo podsjeća na Robov Kot u Kamniškim Alpama, čiji zadnji dio — Zakanmenica — udara u moćno stjenje Velikog kuka. Sjedimo na sredini korita, među hrappa pjeska i oblog kamenja, i pogledom pretražujemo poznata mjesta u Kuku. Lijevo od Kljuna su sasvim novi, ogromni odlomi. A onda, skoro bojažljivo, pogledom milujem ogromnu Meziću stijenu, koja iz ove perspektive, gledana postrance, izgleda kao bok neke velike lađe. U donjem dijelu je skoro sva vertikalna i prevjesna, da bi strmina nešto popustila u srednjem dijelu koji u desno logično slijede oba predratna klasična pečaćka smjera. Eksponiranost ponovo postaje znatna u gornjem dijelu.

Serpentine starog lovačkog puta vijugaju nekoliko puta dotičući rub sada suhog korita Radave, ogromnog točila koje se spušta u Divu Grabovicu, pritičešnjeno Meziću stijenom i Mededima. Ostatke pakovanja, sada već izbliglijeli papir, nalazimo dok preskačemo kamenje u koritu. To je jedini svjedok našeg prošlogodišnjeg boravka ovdje. Ali ne, gore u stijeni su još naši klinovi, omče za absajl i čak jedne ljestvice! Kako li su samo provele proteklu zimu? Prasak padajućeg kamenja što ga obaraju divoke osjetivši našu prisutnost, opominje nas na stvarnost. Hitre, smede životinje na čas se zaustavljaju, umorno nas posmatraju i onda naglo nestanju među obraslim stijenama.

U sumrak smo stigli do mjesta za bivak, na ravnom dijelu lovačkog puta, ugaženog u strmini obrasloj borom i gustom zelenom travom. Spremili smo večeru i iz naših vreća kroz grane borova gledali zvjezdani svod, nedoučivo vosok za nas, ograničena tjelesna bića. Ali, naše misli su bile još više, naš duh se spremio na pobedu, ne nad stijenom, već nad vlastitim slabostima, nedostacima i sumnjama.

* * *

Danima sam sjedio u Vijećnici, u Narodnoj biblioteci, prelistavajući godišta »Hrvatskog planinara« i često se vraćao na redove koje je ispisao Marijan Dragman o usponu s

Emilom Laszowskym kroz Meziću stijenu. Koliko samo jednostavnosti u tim riječima, odsjaju svega onoga proživljenog u stijeni!

»... U 2 sata, puni nade, počnemo se penjati po dobro raščlanjenim izrazitim pločama donjem dijelu stijene. Veselo upozoravamo jedan drugog na ovaj užitak, no za kratko vrijeme stijena postaje ozbiljnija. Iz velikih susjednih stijena na udarce kladiva odgovara jeka, dok se klinovi uz svoj zvonki pjev utiskuju u pukotine. Smjer nas vodi okomito gore.

... Uže se napinje do skrajnosti, u mišićima me steže. Uže me grize za rame, za šaku, osjećam silnu napetost u struku i koljenima. Zamalo nepodnosiva bol u stopalu, koje se uprlo u malo oštru izbočinu. 'Drži, naprtnjača me vuče od stijene'. Opet zapovijed i već vidim u blizini ispod svoje noge koščatu ruku druga, kako joj prsti poput ticala lijevo i desno traže oprimak. Evo, već grčevito drže. Prsti su se zarili svom snagom u oskudnu zemlju koja okružuje oprimak. Prsti popuštaju. Uže se još jače zategne i za tren evo druge ruke, pa glava, uprtinjača i glasan, zadovoljan povik: 'Hu, to je bio posao!'

Nastaje suton.

* * *

... Pomoću klinova i zamki, a upotrijebivši i uže, kojega imade dovoljno za dobro osiguranje, uredimo si skroman ležaj. Smjestim se u poluležećem položaju, dok mi noge vise nad dubinom. Drug ispod mene nešto ruje i mrmlja.

... Mjesec sipa svoj sjaj po susjednim stijenama i vrhovima, zvijezde trepere, noć je čarobna.

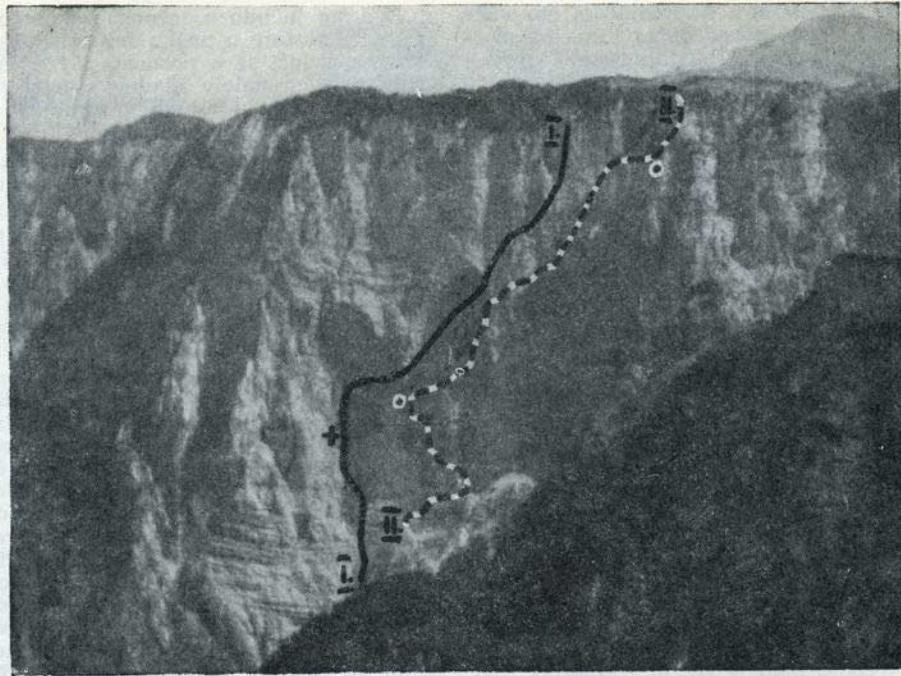
Noću stijena živi svojim posebnim životom. Promjena temperature na nju razorno djeluje, te ona šalje komade svog tijela u dubinu. Svaki čas pojuri zrakom uz prasak i hujanje po koji kamen. Ispod mene gori svjetiljka. Nakon cijele vječnosti drug javlja da je blizu pola noći. U stijeni je noć neopisivo dugačka. Drhćem. Hladno mi je.

Na istoku jasnije se ocrtavaju vrhovi. Sjaj mjesecine postaje mutniji, dubine nisu više tako tamne, a samo one najsjajnije zvijezde još trepere na smaragdnom nebnu. Nad dolinom prostire se jutarnja magla. Postaje još hladnije.

Navežemo se i još u jutarnjem sumraku stignemo u već spomenuto crvenu udubinu.

... Nalazimo se ispod same vršne gromade, koja se nad nas nadvila svom svojom veličinom. Puni strahopoštovanja posmatramo ogromne najfantastičnije oblike gornjeg dijela stijene...

... Osjećam kako se s prirodom stапам, ne vidim opasnost, osjećam kako me zove k sebi i pun ushićenja i želja idem da zavirim u njene tajne. Ali jao! Kruta zbilja skršila nam krila, ponestalo nam gvožđa. S ovim ostatkom klinova, koji je i onako oštećen, ne možemo drugo već potražiti lakši izlaz.

Sjeverna stijena Mezića kuka. Brojem I označen je smjer Dragman-Laszowsky, brojem II Brezovečki-Ceraj.

Foto Marijan Dragman

... Nešto desno od samog vrha nalazi se visoki planinski bor, pod čijom su si ogromnom krošnjom prvi puta dva sretna bića čvrsto stisnula desnice, dok su im umorne oči sjajale od sreće.

* * *

Jutro, prozračno i svjetlo. Alija me zove, vrijeme je. Izvlačimo se iz toplih vreća, zima se uvlači pod odjeću i tjeraj nas na žure stope ne bismo li se ugrijali. Odnekuda čujem cvrkut neke ptice, zatim tišina. Bez nječi spremamo opremu, doručkujemo, a san još nije sasvim nestao iz naših očiju. Gore više nailazimo na dva runolista, vjerojatno na najnižoj nadmorskoj visini kod nas. Strma pošumljena padina dovodi nas do sijpara kojim se penjemo pod ulazne ploče. Nenavezani penjemo preko ploča mjestimično nailazeći na runolist. Uskoro smo bili pod okomitom stijenom koja će nas dovesti do bora što raste vodoravno iz kamena.

Sjedim na boru dok mi se noge njišu u praznini i gledam partnera kako se muči u okomitoj, kršljivoj stijeni s naprtnjačom na ledima. A dolje negdje u borovoj šumi koja odavde izgleda kao otok okružen ogromnim točilima, naš je bivak, s nešto opreme i hrane. Alija stiže do mene i s olakšanjem ostavlja naprtnjaču. Uške klinova što smo ih ostavili prilikom prvog pokušaja kao da nas pozdravljaju — jedan Stubai, jedan Simond, nekoliko crnih domaćih... Alija brzo rješava priječnicu u ploči koja nam je prošli put

uzela nekoliko sati, i vertikalnu stijenu s prevjesom u izlazu pa stiže do položenog dijela, gdje smo mi prošli puta, a i prvi pemači, bivakirali.

Naprtnjača mi silno smeta da se uklijestim u rupu i prikupim snagu za prevjes.

* * *

Grčevito sam lijevom rukom u rupi tražio neki oprimak, a ruke su mi već počele otkaživati poslušnost. Jedno uže je prestalo teći zbog trenja kroz karabinere i morao sam ga odvezati samo jednom rukom, u nemogućem položaju. Obje ljestvice su ostale u ploči, ponestalo je klinova i karabinera.

Trebalo je zajahati na mali nos, a gore se nije vidjelo šta čeka, ima li ikakvog sigurnog oprimka. A onda, kada se krenulo, nije bilo povratka. Uspio sam prijeći kršljivi prevjes i doхватiti dva dobra oprimka. Gornjim dijelom tijela već sam bio na rubu, gore je tako položeno, gotovo nestvarno, ali grč mišića oduzima moć rukama, a prsti otakazuju poslušnost... Ispod kacige znoj se slijeva u potocima i teče niz lice, osjećam njegov okus na usnama i već mi se čini da će pasti, ali skrivena snaga dotiče odnekuda, izvlačim se i jedva vjerujem da je gotovo. Prsti su mi gotovo ukočeni i polako, veoma polako navlačim uže za osiguranje partnera.

* * *

Da, bilo je to u našem prvom pokušaju. Ali sada je drugačije, penjemo izvanredno i

bacam se u prevjes s naprtnjačom što vuče u dubinu. Stojimo pored našeg klini na mjestu gdje smo i mi, i Marijan i Emil proveli jednu noć.

Iz crvene rupe ide Alija prvi i brzo je gore negdje iznad moje glave, ali ga ne vidi dim od prevjesa.

Stojimo i gledamo priječnicu. Sumnja prijeti da se uvuče u dušu, sputava tijelo i osjećam već strah koji hoće da nadvlada volju. Stajem na partnerova ramena i izvlačim se nešto više. Okomita, ponegdje kršljiva stijena, a dolje praznina na stotine metara, kao da će zavladati dušom. I onda se još uspijevam čuditi otkud mi sva ova snaga, koncentracija i volja što nam tako nedostaje u svakodnevnom životu! Polako, centimetar po centimetar pomičem se prema spasonosnom boru i oko njega stavljam omču. Napokon, dobro osiguranje! Još malo i iza ruba naslućujem žlijeb koji se naglo prekida u prepadu sve dolje do ulaznih ploča. Tučem dva klini, ubacujem ljestvice, još samo nekoliko metara... Sjedim, osiguran na dobrom klinu, i duboko dišem opojni dah stijene, sada, čini mi se, još opojniji i kristalniji. Teškoće su za nama. Aliji je posebno teško s naprtnjačom i mora izvoditi manevre s prusikom, tuče klinove i napokon je do mene. Skoro tri sata trebalo nam je za tih tridesetak metara priječnice!

Žlijeb nas je odveo do strmih ploča, punih još nerascvalog runolista, i preko njih brzo penjemo na vrh obrastao borom. Umoran sam, ležim na maloj travnatoj zaravni među visokim borovima, na mjestu gdje su Marijan i Emil također spavalni nakon iscrpljujućeg bivaka. Priječimo točilo, absajl, i šumovitom padinom brzo se uspinjemo nadajući se rubu stijene. Ali, kakvo razočaranje! Dočekujuje nas splet točila, polica i obraslih grebenja. Priječimo po policama u desno. Ne bih želio provesti još jednu noć u stijeni. Probijam se kroz klekovicu i stižem pod vršnu stijenu. Mrak polako pada. Dok je Alija krenuo, noć se već spustila. S baterijom na čelu penje se kroz kratak, okomit kamin, snop svjetla šara po svim stijenama, kameanje se osipa... Ne vidim ga uskoro, negdje je visoko gore, možda na rubu, i tako mu zavidim. Onda čujem slab povik, brzo penjem sljedeći samo uže u potpunom mraku, dohvaćam prve grane klekovicine i onda ugledam Alijinu siluetu. »Jesmo li izašli?« — gotovo molećivo ga pitam, ali ni on nije siguran, pa neodlučno odgovara. S baferijom na čelu lovim ravnotežu po vodoravnom grebenu obraslot klekovicom i naslućujem da je ovo kraj stijene, travnata padina i vani smo!

Odmah zatim smo među klekom, na malenom proplanku, našli mjesto za bivak. Tek sada mogli smo si stisnuti ruke, baš kao Marijan i Emil, tu negdje u blizini, prije 33 godine. Koliko toga neiskazanog u tom jednom stisku ruke!

Sve što je bilo u tečnom i čvrstom stanju za jelo, nestaje u našim želucima. Miris klekovicine ulazi u nosnice, povremeno osjećam na licu nalete hladnog vjetra. U vreći je tako toplo i ubrzo tonemo u slatki i okrepljujući san.

Pred jutro se probudim i osjetim kišne kapice. Samo smo pokrili opremu, dublje se zavukli u vreće i nastavili spavati.

Već se sasvim razdanilo. Kiša je prestala, srćem nema magle i dobro se vidi Pešti-brdo po kojem se moramo orientirati u povratku bespuća. Na istoku se pomalja crvena sunčeva kugla. Tresem se od hladnoće dok pakujemo opremu.

Tražeći prolaze kroz klekovicu prolazimo idiličnim predjelima: gusta, netaknuta trava, borovi, ponegdje bokori cvijeća... Nailazimo na neku dobro ugaženu stazu, očigledno često korištenu, koja nas odvede u dol pod Pešti-brdom. Ravnajući se prema Međedima stižemo kroz gustu bukovu šumu pod srušenu lovačku kuću na Preslici. Naporan silazak više od jednog kilometra dugačkim točilom i lovačkim putem, s koga se otvaraju prekrasni pogledi na Mezića stijenu i evo nas do našeg bivaka. Sunce je već davno razbudiло šumu i učinilo ovu tajanstvenu prodonlinu, stijesnjenu Mezića stijenom i Međedima, svjetlijom i veselijom. Traje još jedan vrući, spokojni hercegovački dan. Sunce se probija kroz guste krošnje borova ponegdje milujući svojim zracima gusto, zelenu travu i sivi kamen. Vrijeme pod ovom Mezića stijenom kao da ima sasvim drugo značenje nego dolje u dolini. U stvari, ono je ovde trajanje, nepomučeno, harmonično prirodno bivanje, ni s čim ometano i jedino ispravno.

Sišli smo u užarenu Divu Grabovicu kod prvih izvora i priredili kupanje na potoku u pravom nudističkom stilu. Kada smo napokon izašli iz te začarane doline, kao da smo zaronili u neki drugi svijet, jasno su ga nalogivjestili promičući automobili na drugoj strani Neretve. A svijet Radave i Dive Grabovice, svijet tajanstvenih, tamnih točila ispod tisućumetarskih stijena, tišina i spokoj sunčanih poslijepodneva u borovim šumama ili na nekoj usamljenoj polici okruženoj klekovicom, visoko u stijeni, ostali su da dočekaju opet tako nekoga tko će zaželjeti snažno i divlje zov planina, zov Prirode, Duha koga smo i mi sami dio.

* * *

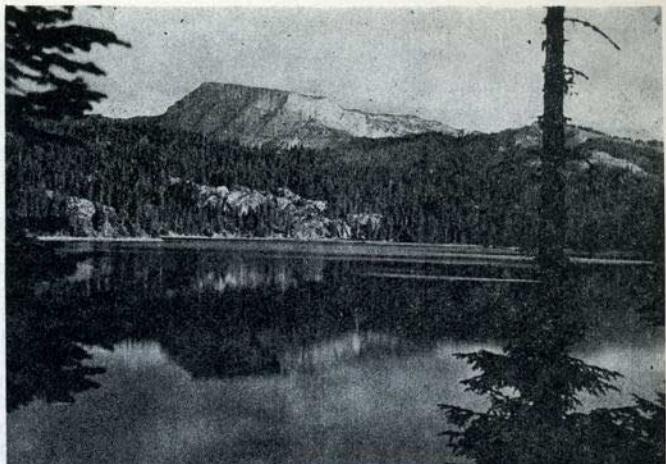
Smjer »Dragman—Laszowsky« u Mezića stijenama u Čvrsnici, prvo ponavljanje: Alirizah Vatrešnjak i Slobodan Žalica, AO Sarajevo PD »Bjelašnica«, 10. jula 1974. Dužina smjera preko 1000 metara, visina stijene oko 800 metara, ocjena V-VI, A1, vrijeme penjanja 14 sati. (Marijan Dragman je svoj uspon opisao u »Hrvatskom planinaru« 1941, 273 pod naslovom »Kroz Merića stijenu«; ispravno ime je Mezića stijena — op. ur.).

Sjećanje na Durmitor

DRAGO ŠEFER

MAKARSKA

Slika desno: Crno jezero na Durmitoru sa Crvenom gredom u pozadini
Foto: Drago Šefer

Durmitor — gledao sam ga prvi put godine 1929. sa sandžačke strane, iz sela Vaškova, iznad hitre i plahovite rijeke Tare — boraveći i radeći na jednoj od šumskih manipulacija.

Tada ga nisam mogao posjetiti, ma da sam mu bio tako blizu.

U mjesecu julu 1935. godine, za vrijeme desetodnevne ture Zelengora — Maglić — Durmitor, vodeći grupu članova »Prijatelja prirode« iz Sarajeva, ponovno sam gledao Durmitor jednog podneva s vrha Oštrog kuka što se uzdigao iznad samog Trnovačkog jezera, i sutradan sa vrha Maglića.

Radovao sam se tome prvom susretu s njim. Bio je za mene, kao i za svo moje društvo na ovoj turi — nepoznanica.

Toga julskog jutra, kada smo krenuli ostavljajući Maglić i Trnovačko jezero, svanuo je prekrasan dan. Trnovačko jezero pod nama pozdravljalo nas je sa stotinu divnih drhtja i sunčevih refleksa na svojoj glatkoj površini. Prva je zraka sunčeva pala na visoke vrhove poviše jezera, a njihove tamne i šutljive stijene — pune neke žudnje — odražavale su se na površini jezera. Kakva divna slika, mekana i nježna, okružena ramom goradih vrhova i zelenilom šuma Vratnice.

Pred nama je Dobri dō, krajnja točka našeg desetosatnog marša toga dana. Šatori su razapeti, jelo se što je tko stigao, jer je već kasno. Duva jak istočni vjetar i spremi se kiša. Mjesec po neki put proviru kroz oblake i mi gledamo Bobotov kuk kako se umata u guste oblake. Kiša dobuje po našim šatorima. Poslije gotovo neprospavane noći — jučer je svanulo sumorno i natušeno, a s istoka su navaljivali novi niski oblaci i magle, hvatajući se najviših vrhova Durmitora. Grupa se razdjelila, sedmero će na Bobotov kuk i preko Valovitog dola na Crno jezero, a troje, s konjima i pratiocem Jovom, zemljoradnikom iz Kalinovika, preko sedla prema Vjetrenim brda i Poščenskog jezera u Žabljak na Crno jezero.

Gledam onaj čitav splet vrhova među kojima dominira Bobotov kuk. Čas ga vidimo, čas ne vidimo, jer ga umataju magle i niski oblaci. Šutimo i pitamo svaki sam sebe — hoćemo li uspjeti. Penjemo se lijevo poviše Mliječnog dola, a ispod Šarenih pasova, bez staze. Ona je ostala ispod nas. Mi grabimo kraticom da bismo dobili što više na visini. Cilj je jezero Vir, neki ga nazivaju i Zeleni Vir. Stalno se krećemo kroz maglu. Vjetar je od vremena do vremena rastjeruje i tada se otvara veći vučak, ali ubrzo nadolaze nove magle. Na ovom dijelu Durmitora prilaz Bobotovu kuku još nije bio markiran. Nakon dva i po sata takova tumaranja kroz maglu i oblake, prolazeći između velikih blokova stijena, nailazimo na stazu, koja nas izvodi na Zeleni Vir. Ovaj susret s jezerom obradovao nas je, bila je to potvrda da smo na pravom putu. Sva sedmorica smo se odmarali sabijeni pod jedan ogromni kameni blok, jer je počela da nas šiba ledena kiša. Jeli smo i strpljivo čekali bolje vrijeme. Nakon jednoga sata nebo se iznenada počelo vedriti. Vjetar je rastjerivao magle i oblake, a pred nama se pokazaše Zubci i plavetnilo neba.

Odmah je počeo uspon s jezera na Lučinu previju. Vjetar je i dalje zviždao dok smo se nas sedmorica lagano uspinjali u koloni po jedan prema sedlu. Nebo se pred nama čistilo, ugledali smo iznad sebe prijevoj a lijevo stijene Bobotova kuka, dok su Šareni pasovi i Samar ispod njih bili još u magli i oblacima. Uspinjali smo se posljednjih stotinjak metara do prijevoja, kada ugledasmo lijevo na jednoj stijeni markaciju. Netko viknu — tu smo! Svi ma nam je laknulo, a i meni kao vodi puta. Markacija nas izvodi na sedlače Stravično ždrijelo.

Magle su se razbile, još samo po neki pramen preleti preko vrha ili ispod nas. Stojimo i gledamo veleban prizor — jedinstvenu dolinu Škrke i njena dva jezera; gledamo glatke stijene Bezimenog vrha i Bobotova

kuka što se pod nama ruše nekoliko stotina metara u tu dolinu. Podnožja su im obgrljena snježanicima, od kojih će neki dočekati i novi snijeg. Penjemo se još malo grebenom čije se obje strane strmo ruše, a onda još kratak uspon uza samu stijenu i eto nas na vrhu Bobotova kuka, 2522 metra.

Kako je priroda čudna i hirovita. Prijedva dva i pol sata, kada smo stigli na Zeleni Vir, sve je bilo umotano u maglu i oblake, a kiša i vjetar su nemilosrdno šibali. Sada je nebo čisto i plavo kao azur. Ponegdje još duboko ispod nas naleti neki pramen magle; vjetar ga trga i čupa dok ne nestane. Za nagradu što smo na Zelenom Viru cvokotali od zime, na vrhu nas miluje sunce svojim toplim zrakama. Pogled je svuda naokolo veličanstven. Na zapadu Bioč, Volujak i Maglić, plave se konture Tovarnice i Zelenogore. Teško ih je raspoznati u ovaj podnevni sat, jer je sunce na zenitu, a magle se svuda naokolo podižu iz riječnih dolina. Zato je pogled na sam Durmitor i njegove vrhove i dolove veličanstven i grandiozan. Sada je još ljepši pogled na Škrku i njena dva jezera; vide se iznad njih Šareni pasovi i Prutaš, na sjeverozapadu Crvena greda te Veliki i Mali Štulac, a za njima, onamo s onu stranu Tare, Ljubišnja planina. Na sjeveru se ustobočio Meded i Savin kuk sa Crnim jezerom — biserom Durmitora među tim visovima, nad Valovitim dolom, opašan velikim snježanicima, Minin bogaz i njegova sjeverna stijena, dok se iza njega s kamenom barjerom kupa u suncu Sljeme. Na jugu su Zubci i jezero Zeleni Vir, sve je u suncu. Gledamo Dobri dō i mjesto našeg sinočnjeg bivaka, sjecajući se neprospavane

Ostavili smo Bobotov kuk zahvalni mu za sve trenutke sreće, što nam ih je pružio sa svoga ponosnog vrha, ali sam tada shvatio, da se ta planina ne može upoznati u toku ture, kao što je bila ova, kada smo za deset dana pregazili od Kalinovika do Pljevalja Želengoru, Maglić i Durmitor.

U mjesecu augustu 1939. godine evo me ponovno na Durmitoru. Ovoga sam puta sâm. Drug Branko Tadić, s kojim sam trebao krenuti za Plav i posjetiti jedan dio Prokletija — bio je službeno spriječen.

Prva dva dana bivakirao sam u Žabljaku i ispenjao se na Savin kuk i Šljeme. Na Savinoj vodi, vrelu stotinjak metara ispod vrha, ubacio sam i ja u njegovo korito novčić i zaželio lijepo vrijeme. S ova dva vrha uživao sam u jedinstvenim pogledima na Veliku Karlicu, punu snježnih nanosa, na biser Durmitora — Crno jezero, kao i na mog starog znanca, Bobotov kuk, u čiju sam se posjetu spremao.

Slijedeća dva dana bivakirao sam na katunu Lokva odakle sam se ispeo na vrh Mededa idući preko Velike prevje i Žute grede. Na povratku katunu Lokvi izašao sam i na vrh Terzina bogaza, po čijem sam grebenu prešao sve njegove zubce, spustio se na markaciju za Minin bogaz, a otuda se vratio na Lokvu.

Sutradan u jutro uspinjem se istom stazom kojom sam sinoć silazio na Lokvu. Vodi me markacija do uvale Suho lice otkuda i počinje stvarni uspon uz Minino lice — hrbatom zatravljenim visokom travom na sami vrh Minina bogaza (2402 m). Sjedim na tome vrhu i posmatram Valoviti dō pun oburvanih blokova kamenja i snježanika. Ponovno gledam Bobotov kuk i njegove strme sjeverne strane preko kojih uz strmi snježanik ispod Lučine previje ide staza na njegov vrh. U mislima sam na toj stazi, sjecajući se uspona od prije četiri godine iz Dobrog dola. Nakanio sam već sutra krenuti tim stazama, s namjerom da se istoga dana preko sedla Samar spustim u dolinu Škrke. Sa tim mislima napuštam vrh Minina bogaza, a sa Suhog lica, uvale pune golemih kamenih blokova i visoke planinske trave, još jednom promatram strme stijene Šljeme na one velike snježanike ispod njegovih stijena što su se prostrali kroz Veliku Karlicu. Gledam taj pravi alpski pejzaž i razmišljam kako je čovjek malen dok se nalazi među tim visovima, a ipak im prkosí željom da se ispenje na njihova tiemena i nauživa pogleda.

Tek je zora zabijelila kada sam se našao na putu od katuna Lokve za Biljegov dō — na putu za Bobotov kuk. Sjedim i posmatram Valoviti dō tik ispod sebe. Prvi su zraci sunca pali na Bobotov kuk i Bezimeni vrh. Samo još u polusjeni s lijeve strane prostranog Valovitog dola strše stijene Minina bogaza, čiji je samo krajičak vrha zapalila sunčeva zraka. Zaklonjen iza kamenog bloka promatram te ljepote, osluškujem vjetar kako od vremena do vremena udara i čekam da sunce ojača, pa da se spustim u Valoviti dō i njime preko snježanika izadeam na Lučinu previju uz posljednji snježanik toga dana, do u samo sedlo. Pogled mi leti prema Dobrom dolu što ga je obasjalo sunce. Gledam njegove pitome pašnjake i stada ovaca čije se blejanje ne čuje u ovim visinama. Ostavljam taj pogled i nastavljam put desno ispod južnih stijena Bobotova kuka do Stravičnog ždrijela, odakle ponovno gledam Škrku, i njena dva jezera, i strme litice kako se ruše duboko u tu dolinu. Još malo i eto me na vrhu Bobotova kuka. Gledam jezero Zeleni vir i Zubce kako se kupaju u suncu, osjećajući potajnu želju da ispenjem te njihove vrhove. Iz te pticje perspektive tražim najlakši izlazak sa Zelenog vira u sedlo Samar, sa koga treba da se spustim u dolinu Škrke. Dalje od toga prijevoja ne vidim, ali slutim da je strm i neprilikan, no to je bio moj cilj toga dana, pa je trebalo krenuti. Kada sam se oko podne našao na tome sedlu i odmarao u visokoj travi slušajući blejanje ovaca i dozivanje čobanica po padinama Prutaša, u stvarnost su me trgli čudni šumovi više moje glave. Bacih pogled u nebo i više sebe ugledah dva ogromna orla, kako kruže kojih stotinu metara iznad mene. Osjetih neku zebnju i odmah se digoh i krenuh niz strminu prema dolini, niz sipa-

Knez sela Nedajna i njegova dva sina 1929. godine (lijevo je spomenuti gimnazijalac) Foto: D. Sefer

re i oburvano kamenje, pogledavajući od vremena do vremena u nebo na kome su i dalje kružili orlovi, ali sada ne samo dva — ovoga puta bilo ih je pet. Vjerovatno je to bila obitelj s troje mlađih u podnevnoj šetnji po plavim visinama, od čega je meni u prvom času bilo nelagodno.

Već sam na Velikom jezeru — sjedim i odmaram se poslije napornog spuštanja sa Samara. Promatram tu dolinu sabijenu među same vrhove, nad kojom caruje mir, prekidan samo blejanjem ovaca, pjesmom mlađih čobanica i zvonom ovna predvodnika — rijetko kada lavežem nekog psa čuvara. Veličinu tih užitaka krase strme stijene Bezinog vrha i Bobotovog kuka i oni njihovi strmi snježanici što su se ispeli visoko do pod njihove najstrmije lastve. Gledajući poviše sebe Šarene pasove i Prutaš čovjek ne može da ne poželi da ne izide i na te visove, da baci neki čeznutljivi pogled i da sa njih ponese sjećanja za buduća vremena.

Tu u toj dolini proboravio sam još jedan dan, da bih ostvario ovu svoju želju. Ispeo sam se veoma lagano na vrh Prutaša (2400 m) i prošetao na čelenku vrha Grude čije se stijene ruše oko hiljadu metara u kanjon Sušice. Promatrao sam s tog vrha moj put kojim će poslije podne krenuti niz Skakalo stoljetnim šumama do presušenog Sušičkog jezera, a s njegovih usahlih obala lijevom stranom iznad kanjona Sušice, stalno se uspinjući, izaći na pašnjake Pivske planine i u selo Nedajno.

Još dok sam boravio dvije noći u katunu na Škrkama, rekoše mi da u Nedajnu svakako potražim kuću kneza Žarkovića i njegovog sina, gimnazijalca u Podgorici (danas Titogradu), upozoravajući me da je on dobar i napredan omladinac. Ovo ukazano mi povje-

renje vjerovatno je bilo posljedica naših razgovora kroz protekle dvije večeri o tadašnjoj političkoj situaciji u svijetu i staroj Jugoslaviji. Brzo sam našao kuću kneza Žarkovića i njegova sina gimnazijalca. Upravo su se vratili s kosidbe. Primili su me vrlo ljubazno, kako to znaju samo Crnogorci, a posebno Pivljani.

Večer smo proveli u razgovoru o njegovu školovanju, o akcijama mlađih u Podgorici, o literaturi koju čita, pa smo veoma kasno zaspali u jednoj od soba njihovog skromnog doma.

Svanulo je prekrasno jutro i poslije obilna doručka krenuo sam u društvu mlađog gimnazijalca preko Pivske planine sve do sela Ninkovića. On se vratio u svoje Nedajno, a ja sam nastavio put za Šćepan polje, na sastavcima Tare i Pive. Prešao sam preko mosta na desnu stranu Tare i ispod sastavaka nastavio putem za Bastase i Foču, kamo sam stigao nakon dvanaest sati pješanja u sami mrak.

Ležao sam u udobnom krevetu fočanskog hotela i razmišljao o mlađom Žarkoviću, šta toga mlađog čovjeka i, možda, budućeg revolucionara, čeka u njegovu životu za koji se on tako vatreno spremao sudjelujući u akcijama crnogorske omladine, čitajući Gorkoga i njegovu knjigu »Mati«, krijući je u svom seoskom domu, negdje ispod čadavih greda, i od oca i od žandara.

Danas, kada pišem ova sjećanja s planine, okuplja me želja da saznam nešto o tome, sada već zrelome čovjeku, ako je izašao živ iz ratnoga košmara. Gdje je, šta radi, da li je sretan i zadovoljan? Stalno razmišljam kako da dokučim tu nepoznanicu. Ova fotografija staroga kneza s njegovim dva sinima, od kojih je lijevi moj gimnazijalac, ostala mi je kao jedino sjećanje.

Planinari poljoprivrednici na Sletu planinara Jugoslavije »Platak 1974«

VLASTIMIR JOVANOVIĆ

ARANDELLOVAC

Među više hiljada planinara iz čitave Jugoslavije, koji su se 4. jula okupili na Platak u raznim manifestacijama i izletima na višove Snježnik, Kamenar, Risnjak i druge, proslave stogodišnjicu organiziranog planinarstva u našoj zemlji, našla se i grupa planinara-poljoprivrednika iz sela Slavkovice kod Ljiga u SR Srbiji.

Saznавши od Dušana Jovanovića, predsjednika PD »Pobeda« iz Beograda da se među njima nalaze planinari-poljoprivredni proizvodnici, članovi ogranka ovog beogradskog planinarskog društva, poželio sam da se upoznam s njima i malo porazgovaram o tome šta ih je navelo da osnuju svoj planinarski ogranak kada se zna da je to, uglavnom, preokupacija ljudi iz gradova.

Uskoro su oko mene posjedali Đorđe Radović, predsjednik ogranka pri Planinarskom društvu »Pobeda«, Dragoje Stepanović, Zorica i Zlatija Radović, Velimir Ikonić i Dragana Žižović, željni da nekom ko ne poznaće rad njihova ogranka ispričaju šta su sve postigli na razvoju i unapređenju planinarstva u svom selu ispod Rajca. Najstariji među njima je Dragoje, koji je već »preturio« 55-u godinu, a najmlađa Zlatija, kojoj je tek osamnaesta. Član je ogranka punih osam godina što znači da je počela planinariti još kao desetogodišnja djevojčica.

— Za planinarenje su nas prije više od 20 godina zagrijali drugovi iz »Pobede«. Pošto su uzeli pod patronat Dom na Rajcu okupili su nas i zamolili da im pomognemo oko uređenja planinarskog puta do Doma. Odazvali smo se i počeli sa dobrotvornom akcijom. Poslije smo se uključili u radeve na dovodenju vode u Dom, makriranju pješačkih staza do Rajca i Suvobora i na drugim poslovima od interesa za planinarstvo.

— Pošto su radovi završeni, drugovi iz »Pobede« poveli su najaktivnije mještane Slavkovice na duži izlet do Jastrepca. Kad su osjetili draž obilaska planina, bilo je sve lakše. Samo pet godina poslije formiranja matičnog društva, u martu 1953. godine, priključili smo se kao ogranak Planinarskom društvu »Pobeda«. Prošle godine smo u Planinarskom domu na Rajcu svečano proslavili 20 godina postojanja i rada našeg seoskog ogranka pri »Pobedi«, jedinog takve vrste u Srbiji.

— Možemo reći da smo veoma masovni. Naš ogranak broji preko 250 članova, od čega je blizu polovina drugarica. Jako smo aktivni u svim planinarskim akcijama: izletima, pohodima, osvajanjima visova i prednjem transverzalama... Pogrešno je shvaćanje da mi sa sela ne umijemo uživati u ljepotama što nas okružuju i da je to svojstveno samo ljudima iz grada. Tačno je da se čovjek živeći stalno u jednom mjestu navikne na predjele koji ga okružuju, ali kad poslije pohoda u druge krajeve i na planine usporedimo naš Rajac, Suvobor i okolne planine, još više ih zavolimo, uživamo u zalasku sunca što tone iza Rajca, u ljepotama proljeća, zrelog ljeta, i čarobnim bojama jeseni i snijegom pokrivenih vrhova naših planina... To najbolje mi možemo da doživimo jer smo stalno u prirodi i s prirodom.

— Sto se pohoda i drugih planinarskih akcija tiče, tu prednjačimo u odnosu na matično društvo — uze riječ mlada Zlatija. Članovi našeg ogranka pet puta su organizirano odlazili u Sloveniju i peli se na Triglav, a naši dugovi i drugarice iz »Pobede« još ni jedanput organizirano, već su to pojedinci činili svako za sebe. Moja komšika, seoska domaćica Milena Ikonić, na primjer, tri puta se pela na Triglav.

Saznao sam iz razgovora sa Slavkovčanima da ni jedan slet planinara Srbije i Jugoslavije nije prošao bez njihova učešća, ali zbog sezonskih radova ne mogu masovnije da sudjeluju na ovim najvećim planinarskim susretima. I ovog puta pošlo je samo njih šestoro, kao predstavnici svog ogranka. Za planinare-poljoprivrednike iz Slavkovice može se pouzdano reći da su pohodili sve planine Srbije, a nije im nepoznata i većina planina u ostalim republikama. Zato se nisam ni malo začudio kada sam na njihovim šeširima i kapama vidiš mnoštvo znački planinarskih visova i domova i priznanja za pređene transverzale.

Dok se blaga juljska noć spuštala na sletište, po kome se između raznobojnih šatora kretala čitava vojska ljubitelja visina i ljepote prirode, planinari-poljoprivrednici, ponosni na svoje 21-godišnje uspjehe u ovoj aktivnosti, povukli su se u svoja dva šatora. Jer, rekoše mi na rastanku, kao ljudi sa sela naučili su da rano liježu.

Toša planinarka

PETAR TABAK

SPLIT

Kao da vas čujem kako prigovarate: »Toša, ta vaša Toša, ta nije ona i kao planinarka toliko vrijedna i tako zanimljiva da je i ovom prilikom turate nama mališanima pod nos.«

Nije? Hm... Teško je to zanijekati. Molim vas lijepo, budite strpljivi. Dopravite mi, kao i obično, da se raspričam. Možda će se isplatiti udangubiti slijedećih nekoliko minuta...

Zbog Toše? — pitate.

Baš radi nje!

*

U našoj se planinarskoj grupi u posljednje vrijeme bila zalijepila nekakva monotonijska. Nemojte odmah posumnjati da smo zbog zime odustajali od planinarenja. Ni govora! Hoću da kažem da to više nisu bila ona stara vremena kada bi Peja pratio stazu, tjerao pred sobom skakavce i gušterice i kada bismo u kolomi silazili s planinskih vrhova pjevajući u sav glas:

»Kraj cetinske hladne vode
Geza Vesni pere noge...«

Vragoljan bi Peja napjevavao, a mi bismo udarali za njime u zboru da se sve kamenje treslo oko nas. I smijeh bi propošan praštio po dalmatinskoj vrleti... Da, da, bila nas je puna gora.

A odnedavna? Ajme! Svi ti novi dječaci i djevojčice, rekao bih, da su neke starkele.

— Sve neki mudronje i puvanderi — komentirali su oni sa strane.

Eto, Ina!

— To vam je neka sunčana filozofkinja — tvrdi uvijek Jako. Kada negdje sustanemo, a ona okrene glavu i bulji u vedra ili oblačna nebesa i razmišlja, što li.

A Dodo?

— Bože, oprosti, pravi pravcati nijemačk.

— Skuplja mu je riječ od dragog kamena.

— Dodo otvara usta samo kada ogladni da jede — kaže Jako.

Što misle dečki o Dedi?

— Pihi! To vam je sramežljiva curica.

Svi znamo da se Dodo i na samu pomisao da upadne u čiji razgovor, crveni kao prekuhan jastog.

Za Jaku moramo ustvrditi da je... a što da vam pričam. Trebali biste ga vidjeti i čuti. On vam jedini drži jezik na najvišem nivou. I kada on kaže da su se oko njega sjatili starci i mrdonje, znate da ima pravo.

— Nije potrebna čovjeku samo priroda da ga razveseli i da se rekreira — uvjerava Jako. Svi znamo da se priroda niti smije niti zabavlja, ako je mi ne razveselimo. Da, da, prirodu treba personificirati da bi oživej-

la. Eeh, jadu naš veliki!... Ja bih lakše i prirodnu personificirao, kao i svaku nastavniku rečenicu na satu književnosti, nego ovu našu planinarsku grupu. Tvrđ je ona orah.

*

Eto na! Vrtite glavom i pitate: što to ja sada brbljam o koječemu, a obećao sam pričati o Toši. Već tvrdite: uhvatili smo ga. To on baš protivno nego što nas uči na satu književnosti — kratak uvod i odmah na stvar.

Priznajem, uhvatili ste me. Tek sam na uvodu.

Ali dopustite: Toša je za mene ličnost i ne mogu s njom onako — buf... Baš mi sada učini se prikladnim da je uvedem u radnju.

*

Sjedimo mi tako u našem planinarskom kutiću, koji svih zlobnih jezici ovoga svijeta nazivaju brlog (a molim vas, koji je planinarski kutić uredan i čist?!). Rekoh, sjedimo i prebiremo podatke i sudove i raspredamo misli o Toši. Treba odlučiti o njezinoj molbi da je primimo u grupu. Svi dječaci i djevojčice sjede kao da su na sijelu u Ujedinjenim narodima, samo Jako izgleda kao zvuk. Baca pogled lijevo i desno, sve nešto šapće i došaptava, sve nešto zapisuje u neki papirić i — čini mi se — vrši nedopuštenu propagandu da se Toša primi u grupu. Inače...

Nije ni trebalo dizati toliko prašine oko Tošina primitka u grupu — oštro prigovara Dodo.

— Kladim se da će ta Toša sve u grupi profanirati — kaže Ina.

— Nju treba jednostavno najuriti. I basta.

— Dobro je da dođe. Osvježit će nas. Vidi-te, dečki, da se niste nasmijali ima vlaška godina — naglašava Dodo.

— Komu je do smijeha neka se upiše u cirkus.

— Taiko je. Mi smo planinari!

— Ta ona pravi djetinjarije kao da je u dječjem vrtiću.

— Kakva će biti planinarka na usponu? Ajme, bit će, vjerujte mi, s njome muke i jada.

— Slušajte i ovu: Pričaju u našoj ulici da su s njome jednom pošli na Marjan.

— Ih i toga brda!

— Dosta, molim vas da završim. Zapali dečki u nekakvo grmlje, a Toša počela vikati u pomoć. Dozvala lugare i, bogme, moji prijatelji primiše straha u kosti. Neki se brko užvikao na njih: te, derani, to; te derani, onako; huligani, i koješta. Spasiše ih brze noge, dakako.

— A što bi s Tošom?

— A znaš što može biti. Žensko deriše pogladiše po glavi. Cuk ovo, cuk ono... jadna mala, i njoj ništa. Dopratiše je do puta i pustiše doma.

— Aj, aj... Nikako s njom u našu grupu!

— I to bi nam još trebalо!?

— Koja bi to bila bruka.

— Mislim, prijatelji, da nije potrebno gledati na ovu stvar tako sumnjičavo. Sjećate li se i naših početnih nespretnosti i neugodnosti. Mislim da bi, ono bar iz demokratskih razloga, trebalo Tošu primiti u grupu. Konačno svatko ima pravo da pristupi svakoj, pa i našoj grupi.

— Vidi, vidi ti Dede. A da se nije mladi gospodin zaljubio u tu Tošu, a,

— Baš u Tošu — crvemi se Dedo.

— Ili ona u Dedu, svejedno je, kada je tako gorljivo zagovaraš.

Jako je lupio šakom o stol. To je on naučio od svoga tate. A to je značilo da je razgovor skrenuo u nepoželjne vode. Reče odlučno:

— I ja sam da se Toša primi.

*

Slušao sam te svoje »klince« i prisjećao sam se: Toša mi jednoga dana pride povjerljivo i stidljivo:

— Druže nastavniče!

— Što hoćeš? otpitao sam.

— Vi, je l'te, idete često u planine?

— E, pa?

— Idu li s vama i djevojčice?

— Više volim da su sa mnom dječaci.

— Niste mi odgovorili idu li i djevojčice.

— Htjela bi i ti s nama?

— Pa... tako nešto.

— Ali, ti si još premalena.

— Možda i nisam.

— Misliš?

— Pa... ako se uzme...

— Nećeš me, valjda uvjeravati da si planinarka od rođenja?

— Hm... svašta bih mogla navesti u svoju obranu.

— Ma nemoj!

Toša me gledala otvorenim i molećivim očima. Bila je crvena u licu. Čekala je. Dvojio sam u sebi, a htio sam da se dobro našaliti s tim novim »čudom od planinara«. Okrenem se i krenem dalje. Toša me slijedila u stopu.

— Druže nastavniče, niste mi odgovorili.

— Slušaj ti, malo zanovijetalo, treba da počekaš dok porasteš i ojačaš i... shvaćaš li...

— Ja znam što su planine.

— Ali ne znaš što je planinar.

— Sve će učiniti što se od mene traži.

— Hm, navaljuješ. Dobro. Znaš li priču o planinaru? Ne znaš. Slušaj: Imao otac tri sina. Najstariji je bio naučenjak, srednji umjetnik, a treći je bio, s oproštenjem, plani-

nar. I taj se uvijek hvalio da je to bio od rođenja. Kod nas je običaj da svaki član u pristupnici planinarskoj grupi potpiše izjavu da je »planinar od rođenja«.

— Znači li to da sam...

— Pa na to i mislim. Tko će se pametan verati po brdima!

— A, to nikako i nikada!

— Onda nema planinarenja.

Toša se pokunji i tihim i sporim korakom odmigoljji hodnicima.

I tako je prošlo neko vrijeme. Bio sam uvjeren da je Toša zauvijek odustala da pristupi našoj grupi. Međutim, prevario sam se. Toša je sve shvatila ni tragično nit lakomisljen. Kasnije sam doznao koliko je uložila truda da izgradi u sebi jedan čitav svijet, nov i za nju do tada malo poznat. Radila je kao uporan pauk i plela je mrežu planinarskog svijeta od najsigurnijeg tkanja i najfinijim očicama. Zima se bližila kraju a s njom i kišni, burni dani. S prvih vedrih dana opet k meni pride ta čudna djevojčica.

— Mogu li? — pitala je.

— Daj izjavu.

— Pismo?

— Bez toga nema planinarenja.

— Ne mogu.

— Zašto?

— Svi bi doznali i smijali bi mi se. A to neću.

— Brdima je skupa cijena.

— Zar zbilja, bez toga nema ništa?

— Ništa! — odgovorio sam odlučno.

Bio sam i »tvrd« i »nepopustljiv«. A i sam ne znam što mi se to s Tošom zavrtilo u glavu. Htio sam da se klupko odmata što dulje i da se odmota do kraja. Toša je bila beskrajno smiješno dijete, fantastična u onim sitnim djetinjnim shvaćanjima. Htio sam produljiti to neodoljivo djetinjstvo. Tko ga nije uočio i doživio, pa i u njegovim suszama, ne zna svijet bajki i snova; prikracen je za dio života.

Bane jednoga dana sunce nad našim krovovima a prognozeri vremena počeše uvjeravati nas da su se vremena ustalila i da će anticiklona ojačati i preplaviti naš kraj.

I opet se Toša pojavi iza mene kao tiha vila. Sapne:

— Idete li?

— Ići ćemo — rekoh.

— Mogu li i ja?

— Izjavu, molim!

— Evo je.

Ostao sam pomalo zatečen. Nisam mogao vjerovati da se dogodilo »čudo«. I Toša stidljivo i sporo izvuče komadić zgužvana papira. Pročitah: Izjavljujem da sam odavna planinarka. Potpisa nije bilo.

— Ne valja ti to, dijete, ni lule duvana.

— Opet?

— Nemoj potcjencirivati moje momke. Oni su vraški pronicljivi. Ovo nije izjava. Oni dobro znaju kako se i što se izjavljuje.

— Zar su oni tamo sve?
— Bogovi i batine!
— A vi?
— Naša grupa nije izvan samoupravljanja.
— A, tako.

Toša je pognula glavicu.

— Što ti je? — pitao sam je.

Šutjela je. Vidio sam joj suze u očima. Ne, nemojte me optuživati da sam mučitelj. Mislim da sam bolje od svih na svijetu shvatio te suze. One su bile proljetna rosa, one su dar neba žednoj zemlji, one su vjesnik dubine duha. Toša odjednom digne glavu i milo me pogleda. Upita:

— Mogu li tu izjavu dati bar usmeno?

— Još ćemo vidjeti — promrsih.

Ona je mislila na kobnu odluku, ja sam mislio na vrijeme. A kad je subotnji dan osvanuo u beskrajnju plavetnilu, kako to samo Dalmacija može ponuditi čovjeku, Toša me uhvati za skut radnog ogrtača i reče:

— Dat ću izjavu.

— Više nije potrebna. Sutra dodi s nama. Primamo te.

*

I kako je to sve čudno s nama sročeno. Tko je mogao povjerovati da je tog nedjeljnog jutra Toša pogriješila da dođe na pravu autobusnu stanicu?! Svi smo je s nestripljenjem očekivali. Jako je, bogtepitaj odakle, nabavio crven cvijet — dar novoj drugarici u planinarenju.

Do polaska autobusa svi smo, u iščekivanju Tošina dolaska, šutjeli, a kada smo krenuli, svi oboriše na me drvlje i kamenje:

— Pa, naravno, mala nije došla kad ste je toliko vukli za nos. — Propade zafrkancija.

— Trebalo bi mijenjati rukovodioца grupе jer vi, oprostite, sve zafrknete u konačnici.

— Bijedna mala, propala je klopa.

— A ja nisam upravo zbog nje donio čuturicu. Te novajlike uvijek se natrpaju kao teretni vlak.

Jako je besciljno buljio u jednu točku. Više nije držao u ruci crveni cvijet. Gledao je nešto pod sjedalo. Pogledam: to je Jako bezdušno gazio nesuđeni dar maloj planinarke Toši. Osjećao sam da njegova noga bezdušno mrcvari moju brbljavu rabotu s malom Tošom, moje postupke u posljednje vrijeme, moju oporu narav.

Putnici su u autobusu postepeno zapadali monotonim čavrjanjem u neki pospanski trans. Neki su bezvoljno pripaljivali cigarete, i tako je taj sitan i zbijen prostor sve više postajao tješnji i zagušljiviji. Nad razbuktalnim strojem, u tmori zapaljenih i nezagašenih opušaka, u zapari ljudskog znoja i sitnih nesagorivih benzinskih para čuo se glas šjor Nike kako se kroz tu tmasnu atmosferu probija do načuljenih naših ušiju:

— Ljudi moji, što ti je tehnika! Ubija radoš i krije snagu, truje ljudi i pogoduje

im da se na Mosor uspnu prije vremena. Samo je žalost što joj je čovjek, toj tehnicu! kažem, postao rob. Sve mi se čini (eto ti šjor Nikolinih hereza!) da je ropstvo čovjekova klob. Prije je robovao gazdama, sada strojevima.

Tko bi razumio sve što je otfilosifirao naš dragi i nenadoknadivi planinar šjor Nikola, a naše ga uši slušahu, ali je malo tko, prebirajući njegove misli, shvaćao njihov dublji smisao.

Toša je, naravno, u tome mozaiku doživljaja izgubila lik stvarnosti: više o njoj nisam mislio. Kada smo se iskricali iz autobusa, navrle su stare obvezе i ponovljene ne znam po koji puta iste misli: treba uspostaviti predak u penjanju, treba ih upozoriti na »belavištu« (da se koji ne skloka niza stranu gledajući veličanstvo krajobrazaj!), treba ih upozoriti, te moje planinarčice, da uspinjući ne govore, da ne prelaze jedan drugoga, da, da, da... Tko sve da i zapamtiti te puste obvezе i pravila planinarenja. Jer, čekaju nas i klisure, i gromače, i padine, i sipari, i grmlje, i travnate livadice...

*

Hm, reći ćete: vašoj prići nikada kraja. Pa nisam, valjda, ja kriv što je Toša oplela oko sebe toliko zanimljivih detalja da bismo se njima mogli hraniti — ako su samo hranjivi — i u čitavome jednom djelu, romanu.

Oho, romanu? Nije li to prepregnuto izmišljanje i fantaziranje?

Ni govora, sve živa istina! Što sve ovo ne dijeluje hičkokovski, slabost je moga pera, ili bolje reći, moga kazivanja. I je li spomena vrijedno navesti da je Toša i drugi put izostala s izleta? Odmah se dosjećam. Smijuhćeći se, prigovorit ćete mi: pa ta vaša Toša nije ni blijeda slika planinarke. E, vidite, baš niste u pravu. Toša je bila svojeglavica. Kada ju je jednom ispitivao nastavnik biologije i upitao: »Koliko čovjek ima osjetila?« Toša je kao iz puške odgovorila: »Sedam.« »Kako sedam?« — pitao je nastavnik. Toša je i tu bila silna, a bila je odlična učenica. »Sedam, sedam, druže nastavnice,« — govorila je Toša — i knrijge su se tu prevarile. Tamo, istina, piše pet, ali je sedam osjetila u čovjeku. Računajte: dva uha, dva oka, jedan nos i tako dalje. Je li onda sedam?« Tako je Toša i od mene tražila točnost detalja. Prvi put sam joj kazao da dođe na autobusnu stanicu. Sam je vrag imao na umu da su u Splitu tri autobusne stanice. Mislio sam da i Toša zna da je to ona s koje mi nedjeljom startamo na Mosor. Ovoga sam joj puta zaboravio kazati da je start u šest sati, a Toša je prespavača taj sat.

— Pa tko bi mogao pomisliti da ćete, druze, u ovo zimsko doba putovati u šest sati. Mislila sam da se ide, kako je i red, u osvitač dana, a dan u ovo doba godine počinje u sedam.

Bilo je praskavih dosjećica i na moj i na Tošin račun. Jako je čak prijetio da će preljestati i moj upisni dosje da pogleda imam li i ja »izjavu« da sam »planinar od rođenja«. Takve se zaboravljivosti moraju platiti težim zafrkancijama.

*

U našem narodu postoji poslovica: Bog pomaže do trećeg puta. A Toša ni na treći izlet nije došla u pravo vrijeme, ali je bila s nama. Kako to? Pa kazao sam vam: S Tošom je sve moguće. Tko je pogriješio pri trećem izletu?

No, da, zaboravio sam kazati da je u nas pravilo da se postaje planinar tek s prvim skupnim pohodom planini. To je kao neko uplaninarenje, posveta, planinarsko krštenje i tome slično. Što to uplaninarenje često bude slično donkihotovskom uviteženju, ništa ne mari. Ta jesmo li svaki od svoga rođenja — skrojeni na vlastitu mjeru?

Te nedjelje odlučili smo se verati uz Debelo brdo. A sad već znate kako je to sa splitskim autobusima. U svakom pravcu — druga stanica. I opet smo ugovorili sastanak pred autobusom, ali nismo naveli i stanicu, kad to svako dijete u ovom mudrom Dioklecijanovom gradu zna.

— Mama, ovog puta moram u planinu pa gromilo i sijevalo.

Tako je počelo. A mati Tošina, da bi se zaista i njezina Toša posvetila planinarski, odluči je ovog puta pratiti.

— Ti ćeš sa mnome?

— Da, dušo draga, što tu ima nezgodna?

— E, to nikako. Ti ne znaš koji su to dečki. Tko bi od njih živ izišao iz planine! Da mi se do groba rugaju?! Kod njih je veća sramota da te netko doprati do autobusa nego sve ono što se sa mnom zbito.

— Ali, ti ćeš opet nešto zabrljaviti.

Ovdje je Toša zastala. Nešto joj opet nije »klapalo« u onom našem dogovoru; ali što? Eh kada bi to ona znala! Onda se sjetila Solomunova rješenja:

— Znaš, mama, ti me doprati, ali do mješta odakle će se vidjeti autobus. Samo te oni moji mangupi ne smiju vidjeti jer sam propala.

Naravno, nas na toj autobusnoj stanicu nije bilo. To je bio hladan tuš.

— E, baš si baksuz, mala moja. Vratimo se doma — kazivala je Tošina mama.

Toša udre plakati. Ona mora jednom s nama, ona mora u gore. Tamo je čeka dio, drugi dio nje same.

Mama se Tošina nekako snađe. Priupita ljudi, potrefi jednog planinara.

On: »Kažete da su odlučili na Debelo brdo?«

Toša: »Tamo su kazali poći.«

On: »Onda treba da odete na stanicu na solinskoj cesti.«

Brzo obje uhvate taksi i — naravno — ni tamo nas nije bilo. Zakašnile. Autobus je već bio krenuo.

Mi smo već grabili stramputicu nad Izvorom kad čujem — a znate da imam demonski sluh kao lovac šaptača u razredu — da netko u dolini više: Eno ih, eno, tamo su! Uzmem dvogled i čudna li iznenadenja:

— Dečki, pa dolje je Toša i, čini mi se, njezina majka.

— Što? Majku je dovela?

— Pa što možemo sada.

— Ništa, tjerajmo dalje. Neka ta prkosnica s mamom ide na Debelo brdo.

Zapovijedio sam Jaki da ode dolje i da vidi šta li je to s njima. Zapovijedim da ih doveđe do nas, a mi ćemo ih čekati.

Nasta muk. Svi moji objesili »surle«.

— Što li će nam sada Tošina mama? Ne mislite valjda ovdje održavati roditeljski sastanak.

— Ako tu Tošu ne izbacite, svi ćemo se povući iz grupe.

— »Ljudovi« — cereka se Ina — možda je morala ta mama dopratiti onakovu maminu mazu.

Ima li smisla nabrajati što je sve imala na sebi planinarskoga? Mislim da će biti dovoljno da pripomenem sitnicu: Jako je — a to je, znate, naš planinarski as — ostao zapanj. Pred sobom je vidio gojzerice, štocene, hlače, vindjaknu, ruksak. To je bila Toša. Zlobno mi šapne u uho Ina:

— Ilij, samo joj fali još cepin pa da se do vrha ispuše kao parna lokomotiva.

Ostali su, i Dodo, i Dedo, i Mandrilo, i Mačo, ostali postiđeni.

— Hajdemo, hajdemo! Nećemo kasniti zbog svake nevažne sitnice — gororili su.

A Toša? Sapnula je glasno, nasmijana i ozarena lica:

— Došla sam. Konačno!

I stala je pred mnoge.

Iz dubine padine čuo se glas Tošine mame. To je ona pozdravljala svoje mezimice, a Ina je nehajno kazala:

— Ti, mala, čini nam se da te mama pozdravlja.

Toša je prelazila rukom preko čela i smiono se okrene:

— Sjor Pjero, idemo li?

I naša je kolona krenula, tromo, najprije uzbibana, pa čvršće uza stranu. I nešto u svima prepuknje: zaredaše varnice i čarke. Toga davno ne doživjeh. Svi udare u zafrkanciju, a Toša je imala i vremena i živaca i znanja da svakome odbrusi, da sve nadjača.

I zaključih: živnulo je. Od sada bit će sadržaja i za one koji nisu bili tako sretne ruke da planinare s beskrajno umiljatom Tošom.

Jer s Tošom ne svršavaju ovi zapisi. Oni se nastavljaju. A nastaviti će se, ako budete s njima, s Tošom zadovoljni kao što sam i sam bio.

Susreti sa životinjama

IVO SLAVIČEK

OSIJEK

Jedna od važnih komponenti planinarstva svakako je susret sa živom prirodom. Riječ »živa« treba, svakako, shvatiti najšire, od stvaranja ledaca, formiranja curaka, preko flore pa sve do faune. Ipak, životinsko carstvo ono je što će planinara (nije li specijalist u botanici, geolog ili sl.) najviše zanimati, već zbog pokretnosti pripadnika tog zanimljivog carstva, a i zbog najveće sličnosti sa čovjekom koji je sebi ipak mjerilo svih stvari.

Ovo nekoliko bilješki o susretima sa životinjama u gorama nema druge svrhe nego da možda one malobrojne planinare koji to još ne umiju — zainteresira za dublje promatranje životinskog carstva s kojim dolazi u dodir u planinama, gorama, pa i u običnoj, ali još netaknutoj prirodi. Potaknu li ovi reci ma samo po kojeg planinara da odvoji dragocjeno vrijeme (posebno »dragocjeno« za one koji transverzalne značke — protiv kojih autor ovih redaka nema baš ništa ako ih se ispravno shvaća — želes osvojiti što prije, uz što manje dodira s planinskom prirodom) i desetak minuta ili čak i koji sat posvetiti dražesnim stanovnicima gore ili šume, pa tek onda nastaviti put za crveno-bijelim kružićima, tada će pisac ovih nepretencioznih redaka biti i te kako zadovoljan.

*

Praćenje znanaca s Ribniške koče na Pohorju prema Ribičnici, kamo su žurili na autobus za povratak u Maribor — u nedjeljno popodne prekrasnog lipanjanskog dana koji na ovim visinama traje do poslike 20 sati. Zatim rastanak sa slovenskim planinskim veteranom, za koji nismo tada mogli slušiti da će biti i posljednji u planinama što ih je toliko volio. Potom povratak u ljetno predvečerje koji je bio to ljepši što su svi nedjeljni izletnici napustili taj toliko posjećivani kraj i tišina je opijala ništa manje od čista zraka što još nije otežao od ljetnih vrućina.

Čas prečicom, čas posve praznom cestom hvatali smo izgubljenih 400 metara visine, zastajajući više radi uživanja u tišini predvečerja nego zbog hrvatanja sape. Polako, s noge na nogu, kao »transverzalci« kojima je preće doživjeti Pohorje nego prikupiti sve žigove u što kraće vrijeme.

I tada... Sijekući prečicom zavoj ceste učini nam se da negdje gore čujemo kravu kako pase. U času kad smo izbili na cestu, razabrali smo da se »krava« nalazi negdje u grmlju pet do šest metara iznad ceste i da polako napreduje pasući. Utisnimo korake osjećajući da će to biti nešto drugo, a ne krava, a kad se lijevo gore nad cestom poče-

razmicati grmlje, instinktivno se uhvatimo za ruke, zaustavljujući se, zaustavljajući ujedno i dah.

U divnom luku na cestu je skočilo nešto veliko, ne više od deset metara ispred nas. Skok je završio u mjestu, nasred ceste, a prekrasna životinja — jelen, zaista ne manji od krave — zastala je kao ukopana osjećajući da je netko nezvan promatra. Nogu pomalo raširenih, kako se dočekao u skoku, jelen dostoјanstveno okrenu glavu prema nama. Bio je to trenutak u kojem smo mi uživali u prekrasnoj životinji tako blizu nama, dok je on pokazivao znakove nelagodnosti zbog susreta, ali ne i strah. A onda se snažni mišići napeše i bili smo svjedoci još elegantnoga odskoka koji je s našeg vidika u trenu odnio životinju što joj susret nije ni blizu bio tako ugodan kao nama. Ispod ceste čuo se snažan šum grmlja kroz koji je jelen prolazio, pa još niže topot, sve slabiji. Tek kad se izgubio i posljednji šum, shvatili smo da stojimo ukočeni i gotovo bez daha, oduševljeni susretom.

Sumrak je polako padaо, a mi smo grabili na gore, šuteći, impresionirani kratkim susretom. Već pred domom shvatili smo da nismo čak ni zapazili divan kontrast večernjeg rumenila prema sve tamnijim smrekama: misli su nam bile kod »znanca« čija je snaga i ljepota doskoka nadmašila sve što smo ikada vidjeli u umjetničkom klizanju. I na tako nešto ljudi mogu hladnokrvno pući...?

*

Često sam se pitao može li se išta prispoljiti sa živahnošću i dražesti gorskih potoka koji obijesno skakutanje preko kamenja izmjenjuju s tihim mrmorom ispod korijenja drveća, a žustrost silaska na strminama nastavljaju nekim tihim zadovoljstvom protoka uz visoku stijenu, da se čas kasnije šumno bace u dubinu. Tog jutra jedne lijepje i neobično tople veljače uvjereni se ispod Topličke glave, kod Velike, da životinsko carstvo ima svoj pandan gorskem potočiću.

Sunce još nije bilo izašlo, ali svjetloča istočnog dijela neba nagovještala je još jedan vedar dan u toj toploj zimi u kojoj je lijeska čak počela resati sredinom veljače. Srećom me opila ljepota zimsko-proletnjog jutra i nisam se kretao žustro. Tako sam opazio sivo-smeđu dvojku prije nego što sam je preplasio: nedaleko su iz gustiša izronile dvije ljupke životinjice kitnjastih repova i jedna za drugom jurile okomito na moj smjer kretanja. Ukočih se, sav se pretvorivši u oči. Ono što se u prvi mah činilo progoniocem i progonjenim, uskoro se pokaza obi-

jesnom igrom vjeverica koje je blaga zima i lijepo jutro izmamilo iz skrovišta.

Prva od njih jurnula je na smrek, druga za njom. Prva se popela sve do vrha, kad se vršak počeo opasno svijati (opasno: činilo se to samo meni, iskusna penjačica dobro je znala dokle smije!), a onda jurnula nazad. Sada je »progoniteljica« postala proganjana, pa je pobegla na susjednu smrek, druga za njom. I tako se igra ponavljala od smreke do smreke, a boje su se izmjjenjivale u ulogama »goniča« i »bjegunci«. Nakon pet, šest smreka igra im postade previše jednolična, pa su načinile još veliki luk, a onda bez glasa nestale u gustištu.

Zakoraknuh prema Topličkoj glavi, s koje sam promatrao prve zrake zimskoga sunca na zidinama Veličkoga starog grada, ali ni taj nesumnjivo impresivan prizor, ni prosijavanje prvih zraka sunca kroz gустe kite borovih iglica na putu prema domu u Velikoj — nisu mogli izbrisati iz živa sjećanja prizor dviju igračica zadovoljnih što je zima na izmaku.

Izvor Kovačice ispod Papuka, nedaleko od Jankovca, bio je nekoć ugoden kutak za odmor, po kakvoći vode jedan od najcjenjenijih u planinara. Zato nas se to neugodnije dojmično kad smo vidjeli njegov okoliš. Ni pedalj ispod ograđenog dijela iz kojega se zahvaća voda: otpaci papira, konzerve, nesretna plastika koju ni sniježi ni vrućine, ni suša ni povodanj ne uništavaju. A uz rub potoka,

isto tik uz izvor, izgaženo, nezgrapnim cipelama, ali još više kopitima.

I dok smo uređivali izvor i čistili koliko se dalo, odozgo, negdje od puta prema Ivačkoj glavi, začu se mučan topot. Niz padinu silazili su mali, žilavi bosanski konjići, a svakom na posebnom samaru lijepr broj cjeponica koje su nosili prema cesti da kasnije budu otpremljene. Mučno birajući kamo će stati, s noge na nogu silazili su ti patnici slavonski šuma prema cesti, da zadihani stanično čekajući dok za njima ne stignu drugi patnici: radnici koji krenuše iz Bosne da nešto zarade za zimu.

Nedaleko od izvora konjići stadoše. Radnik im pristupi jednomo po jednomo odvezujući čvorove, a cjeponice padaju niz bokove, zvoneći onim divnim zvukom zdrava drveta. Već smo bili skloni, slušajući taj zvonki zvuk i olašano disanje konjića, da susret s konjićima shvatimo idilično, kad li nam pogled pade na njihove noge. Negdje iznad kopita skoro svaki bio je izranjen, krvav: cjeponice nisu baš uvijek padale ravno na tle!

I kad u patničkim očima pročitasmo tračak olakšanja što je, eto, voda pred njime, tada nas prestade ljutija ona izgaženost i neurednost na potočiću. Gorske ljepote valja, duduše, čuvati, ali nije li gutljaj svježe vode u grlu izmučenom konjiću, protok žive hladnoće gorskog izvora koji blaži rane na nogama što ne znaju za počinak — važniji od svih naših estetskih kriterija?

Transverzale

● Planinarski put Labinske republike otvoren je u čast 50. godišnjice Labinske republike 1. svibnja 1971. Markirali su ga na potoku Arkanar, Rijan, Buzet, Pazin, Podpićan, Labin zagrebački planinari Ivo Megla, Matko Stojanović, Viktor Pompe, Adolf Frančički, Branko Stančić, Ivan Šepić i Josip Sakoman uz pomoć Andrije Valenta iz Rijeke. Put je izveden zahvaljujući pomoći Sindikalnog vijeća SRH, grada Zagreba, sindikalnih podružnica Željezničkog čvora Zagreb i Rijeka, te PD »Željezničar« iz Zagreba. Inicijator i nosilac organizacije bio je član PD »Željezničar« iz Zagreba i poznati planinar Josip Sakoman. Oznake puta su klasične markacije s inicijalom LR. Namjera je da se tom istarskom transverzalom poveže Slovenska s Rječkom transverzalom, ali to do danas još načalost nije ostvareno. Ipak, preporučamo planinarama da produ tim putem jer će im on otkriti brojne nepoznate ljepote naše Istre. (J. S.)

● Josip Korlaet, član PD »Željezničar« iz Zagreba, svojevrsni je rekorder. On je, vjerojatno,

jedini planinjar koji je obišao baš sve planinarske transverzale u Jugoslaviji. Njegova kolekcija osvojenih transverzalnih značaka, izložena na Jubilarnoj planinarskoj izložbi u Samoborskom muzeju, osigurana je bila na tri milijuna dinara.

● »Badjurin kružni put« (Bajdurova krožna put) naziv je nove planinarske transverzale koju je trasiralo PD »Litija« po planinama Gornjeg Zasavja i otvorio 23. prosinca 1974. Dužina je puta 95 km, trajanje 27 sati hodova, kontrolnih obaveznih točaka ima 19, a put je opisan u posebnom »Vodiču« koji ima 64 stranice i tiskan je na finom bezdrvnom papiru.

● »Dnevnik Pakleničkog planinarskog puta« naručuje se na adresi PD »Paklenica«, 57000 Zadar, Dječji park b. b. po cijeni od 30 dinara. Do površenja cijene dobro je zbog poskupljenja izrade značke, dnevnika i poštarine.

● »Saleška planinska pot« je 18. transverzala u Sloveniji. Otvorilo

ju je IPD »Velenje« 10. listopada u Salešku. Vodi po planinskem rubu Saleške doline, označena je slovom Š, ima 21 KT, i putni dnevnik. KT su u planinarskim kućama, gostionicama i kod seljaka. U povodu 25. godišnjice društva bit će tiskan vodič. Trasa: Salek, Bevčić, Lipje, Lopatnik, Paški Kozjak, Jošt, Huda Luknja, Završje, Št. Vid, Št. Rupert, Graška gora, Razbor, Zavodnje, Žlebnik, Sleme, vodi vode, Ljubija, Skorno, Paški vrh, Gora Olijka, Andraž, Št. Ilj, Koželj, Velenjski grad.

(F. Savenc)

● »Jugoslavenska transverzala« zove se cestovni smjer što ga je odredio Automoto savez Jugoslavije, slično poput planinarskih transverzala. Put obuhvaća sve Republike, u svakoj 5 kontrolnih točaka. Tko obide 10 KT stiče brončanu plaketu, za srebrnu je potrebljano 20 KT, a za zlatnu svih 30. Zigovi se otiskuju u knjižicu koja se može dobiti u svim AMS, a stoji 20 dinara. Kontrolne točke u Hrvatskoj su Kumrovec, Kamensko, Plitvice, Pazin i Šibenik, a u BiH Sutjeska, Jajce, Blačić, Mostar i Sarajevo.

Veliki Vitao u Bioču

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Trnovačke kolibe i jezero, Volujak i Vlasulja, ostali su iza nas. Uspinjemo se prema najvišem vrhu Bioča. Prošli smo Boljanića vrata i valu Gornjeg Smrekovca.

Sparan ljetni dan. Jara je zagrijala kamen, pa pretvara snijeg u vodu koja otiče i grgolji poput planinskih izvora. To su dani kada, inače bezvodni Bioč, obiluje vodom snježnicom. Nakon puna četiri sata napornog uspona od Trnovačkog jezera, stajali smo na stijeni Velikog Vitla (2398 m).

Stojimo na vrhu, zbornom mjestu gromova, koji su ovdje zdrobili kamen i pretvorili ga u pravi kamenolom, sa pukotinama i udubljenima, nalik na ratne vojne rovove.

Na ranjenom kamenju ima svježih i zarašlih rana, s vidnim tragovima ogrebotina i tamnim pijegama.

Ovdje se bijeli oblaci odmaraju, pa ih ne rijetko Veliki Vitao, uz pomoć vjetra, zavita i tako ih razbacava na sve strane da odjezde daleko od njega.

Šestre istijene Vitla sijeku i paraju tamne i mutne oblake, a oni za osvetu prospipaju obil-

nu kišu, od koje sivobijelo kamenje naglo potamni.

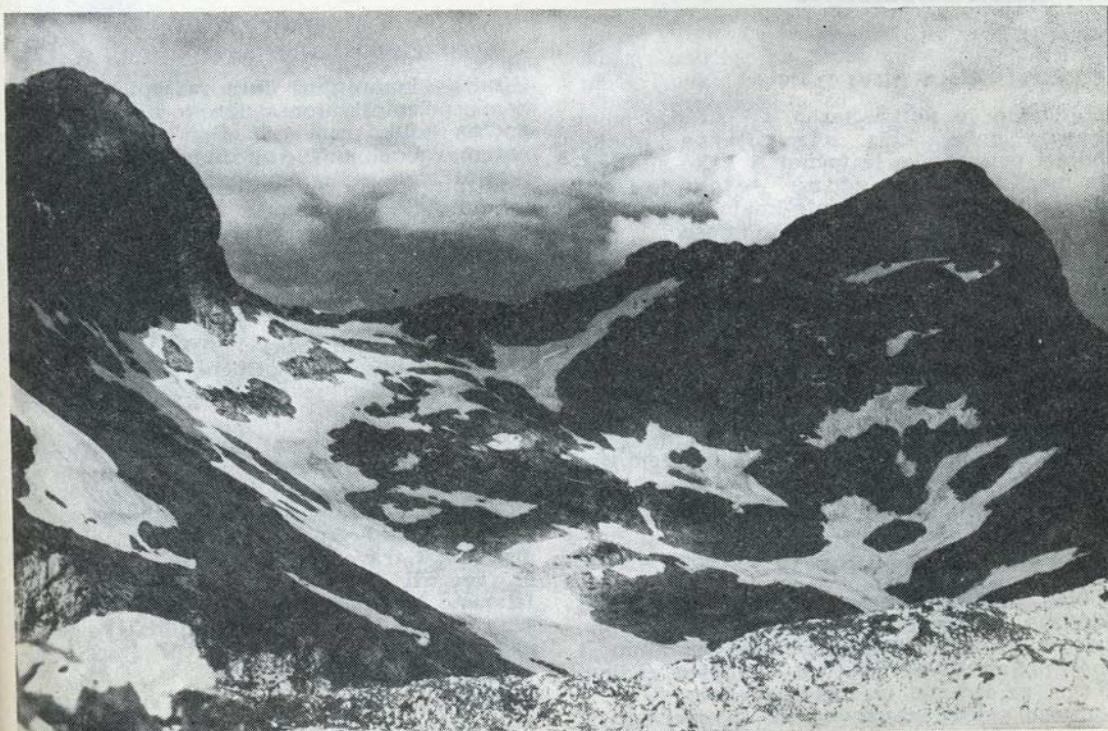
I tako, oštro kamenje Velikog Vitla vječito »ratuje i brani se« od silnih napada oblaka i vjetrova, stenje pod teretom visokog i teškog snježnog pokrivača. Kiša ga rashlađuju, a sunce zagrijeva dajući mu novu snagu za borbu. Međutim, silnim munjama ne može se suprostaviti niti snagom, niti veličinom, niti svojom tvrdoćom, nego jednostavno prkosno i hrabro podnosi oštре strijele što prže, razdiru i cijepaju njegovo tvrdo kamenje.

U otvrenim kamenim ranama i pukotinama obitavaju orlovi u jatima. To su, uz brlike, zebe i druge ptice, jedini živi stanovnici ove daleke kamene tvrđave. Drugih živih bića na ovome tornju nema, niti smo ih primijetili, pa čak ni muha — tih napasnih i dosadnih insekata na našim planinama za ljetnih dana.

Ovdje nema nikakvog obilježja koje bi nesumnjivo svjedočilo da se čovjek nalazio na vrhu Bioča, te neopravданo zapostavljene planine. Planinari i svi drugi ljubitelji planina učinili su nepravdu ovoj krševitoj crno-

Veliki Vitao iz doline Smrekovca

Foto: U. Beširović

gorskoj planini što ne izgradiše ama baš ni kakav objekat niti obilježije bilo koju pješaku stazu koja bi ovu planinu približila posjetiocima.

Veliki Vitao i drugi biočki vrhovi, kao i cijela planina, djeluju osamljeno, neveselo — kao da tuguju, vječno isčekujući ljudi koji posjeduju simpatije i ljubav prema iskonskoj ljepoti, kamenom moru sivila i okamenjenim talasima, gdje se na sve strane uzdižu kameni tornjevi kao brodski jarboli.

S ovog biočkog Olimpa pogled nam nesmetano luta, Vidici su neograničeni, neizmjerni: Maglić (2386 m), Vrsta (2321 m), Biočke Grede (2229 m), Konjska Lastva (2118 m), Jajac (2099 m) i druge kamene tvrdave podsjećaju na srednjovjekovne gradove i utvrde, i čini se da su neosvojive, nepristupačne, iako nam se čini da su sasma blizu.

Tipične glečerske doline, što odvajaju biočke vrhove, zastrašujuće djeluju kao avetske dubodoline koje proždiru i uništavaju svakoga i sve što do njih dođe. Jedna od njih potvrđuje ove navode svojim izgledom i nazivom — Gluštar.

Pivska i durmitorska površ, koje od Bioča razdvaja kanjon Pive, odavde izgledaju kao

ogromna staništa po kojima su polegle dvogröße kamele — okrenute na razne strane. A iznad njih Prutaš i Bobotov kuk izložili su visoko gole grudi suncu i vjetru — da se griju i istovremeno rashlađuju.

Veliki Vitao donosi pogled, sjećanja, meditacije, radoši i uzbudjenje. Sve je u skladu s grubošću i ljupkošću ovog nepreglednog kamenog masiva.

Iako isiv, zabačen i zapostavljen, Bioč je ostao još uvijek sprijateljen s mlađošću, ljetopotom i privlačnošću. Bioč je obdarjen nekim divnim i jedinstvenim mirom koji čini njegovu starost i sivilo nestvarnim. Brzo su mu prošle godine — pa se više ne zna niti na njemu prepoznaće šta je echo prošlosti, a šta znamenje starosti.

Jedan dan je nepovratno nestao. S njim smo učinili jedan korak bliže grobu, ali nam je Veliki Vitao darovao radost i utiske koje ćemo dugo i dugo pamtitи.

Ako ovi reci iole pridonesu da Bioč upozna i da Veliki Vitao posjeti veći broj planinara nego do sada, ili da se markiraju staze, onda će se njihov pisac radovati tom planinarskom uspjehu.

U najdubljem ponoru Hrvatske

Istraživanje jame Rašpor u Čićariji 1974. godine

Mr. SREĆKO BOŽIČEVIĆ

ZAGREB

UVERTIRA ZA PRVI DAN

Jednom je netko kazao, da su podzemne ljepote našeg krša simfonija oblika, boja i prizora. To je točno! A kako simfonija mora imati uvertiru — tako je i priprema za naše istraživanje imala svoju uvertiru — uvertiru dugu nekoliko mjeseci.

Od ideje do prvog dana uz rub ponora prošle su mnoge neizvjesnosti, dopisi, molbe, uvjeravanja, pripreme, prikupljanje materijala, obrada postojeće literature i razgovori s članovima ekipe.

Zadnji akordi uvertire, priprema, bili su u četvrtak na večer, kada se u kombi ubacivala najteža oprema — od vitla do ljestava i alpinističke užadi.

Pošto svi ne možemo poći s kombijem, jer je ionako opterećen, jedna će grupa doći vlakom, a druga vozilom jednog člana istraživalačke ekipe.

PRVI DAN — DAN VOZNJE

Na prvoj benzinskoj stanci kontroliram pritisak u gumama. Uz mene sjedi Slavo, pročelnik našeg Odsjeka, stari planinar i moj prijatelj već više od dvadeset godina. Nama za leđima, iza rešetaka (kao da je u zatvoru) sjedi razgovorljivi i »sveznajući«

(čitaj — kompjutor) Jura sa Smiljom, nježnom speleološkinjom, starom upravo toliko godina koliko sam i ja član »Željezničara«, enigma za one koji je ne znaju.

Mirnu vožnju autoputom do Karlovca zamjenilo je krvudanje Gorskim kotarom, usponi, polagano zagrijavanje motora, oprezaan ulazak u zavoje, kratak predah u Severinu i nastavak dalje sve bliže moru. Serpentinske Jelenke bile su vruće od sunca što nemilosrdno žeže, a meni je vruće već i od pomisli kako se griju točkovi uslijed stalnog kočenja, jer nas teret prilično zanaša. Odmor u Rijeci koristi se za kupovanje preostale hrane.

Sunce silazi prema zapadu, motorizirane kolone vikendaša su kraće i sada je povoljno da se produži dalje. Slijedi uspon na Učku prema Veprincu i dalje starom cestom prema Račoj Vasi. Put je sav obrašten grmljem i travom i izgleda kao da je svaki čas sve uži. Očito je da ga malo tko koristi. Izlazimo iz šume. Na putu pred nama stoji srna. Iznenađena je, mirno stoji i promatra nas, očito rijetke posjetioce njezinog staništa.

Prolazimo uz prekrasne oaze mira i tišine bez i jedne kuće, bez tragova čovjekove pri-

sutnosti, a svega desetak kilometara iza nas ostao je ljudski mravinjak uz opatijsku riviju. Čićarija je jedinstveno područje gdje civilizacija nije još stavila svoj pečat. Na jednom zavodu otvara se pogled prema zapadu na morsku pučinu. Sunce se sakrilo iza oblaka, a more se ljeska crvenilom iza oštih sjena izdignutih istarskih gradića i crkvenih zvonika uz obalu.

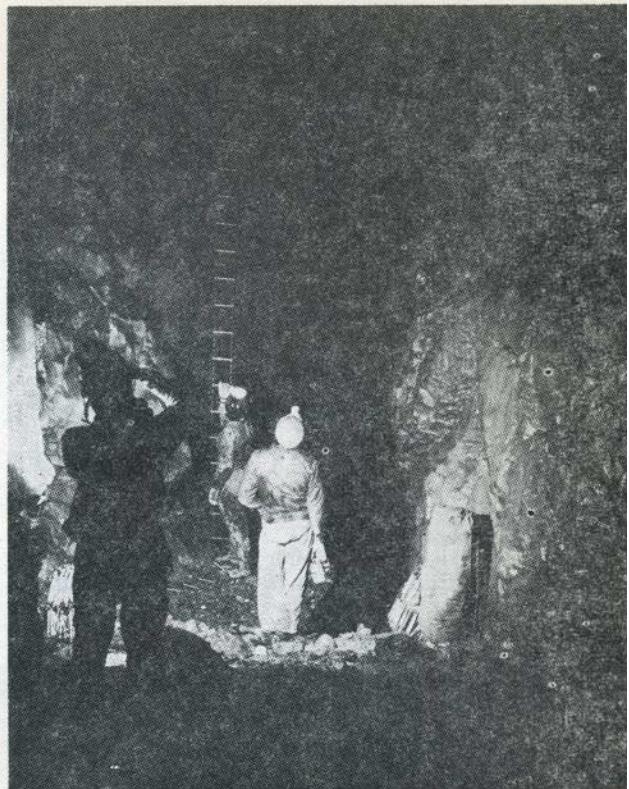
Još dva kilometra pa smo u Rasporu. Na tabli uz cestu piše Rašpor. Na volanu osjećam zanašanje vozila i bojim se da se nije guma ispraznila. Strah je bio opravdan. Okrećem vozilo i sa posljednjim količinama zraka u gumi parkiram uz cestu kraj otvora ponora. Sva sreća da se to dogodilo na cilju, kad se to već moralo dogoditi.

Istovar opreme prošao je mnogo brže nego utovar. Livada je uz rub jame pokošena i pitamo mještane Rašpora smijemo li tamо podići logor. Dizu se šatori i prenosi se tehnički materijal i hrana. Sunce zalazi iza Trstenika dok plamsa vatrica na kojoj se kuha čaj. Odlazimo u Račju Vas, da u gostionici osiguramo punjenje akumulatora za svjetiljke i fotografskih fleševa. Gostioničar Stevo, Slavonac u Istri, s mnogo razumijevanja i bez trudne sustezanja ispunjava našu molbu. U njegovoј radionici pronašao sam utikače, pa priručnim alatom i dodatnim žicama pripremam sve za punjenje.

Po mjesecini se vraćamo u logor. Na travi ostaju tragovi naših nogu, jer je jaka rosa. U ljetnim sandalama noge su nam posvema mokre. Ovo je namjesto pranja nogu — doba-
cuje Smilja.

DRUGI DAN — SPUŠTANJE OPREME

Za mene je taj drugi dan počeo u praskozorje, uz pijev pjetlova, kada sam još posvema mamuran jurio kombijem prema željezničkoj stanici u Buzetu. Tamo me je trebao čekati dio ekipe koji dolazi noćnim vlakom iz Zagreba. Vožnja s kombijem skratit će im najmanje tri sata uspinjanja i hodanja pješke od vlaka do jame. Prolazim pustim selima, na cesti nema ni jednog vozila, a pred željezničkom stanicom brklija se upravo diže kad sam došao do nje. Ispred stanice čekaju me Durda, Branko, »Dida« i Francuk. Branko je do sinoć još bio na terenu i rasputuje se da li smo sve dopremili kako je dogovorenno. Vraćamo se u logor pored Jame. Sunce već osvjetljava masiv Učke u daljinu, dok Buzet i ostala okolna sela izviruju iz jutarnje magle, što se kao more uvukla u doline ispod nas. U logoru je za čas izniknuo još jedan šator, a marljiva Đuka već zove na doručak — svježi kruh, maslac, pašteta, pekmez i čaj od lipe. Jutarnje upoznavanje s otvorom ponora Rašpor donijelo je korisno »otkrice« prirodnog hladnjaka za pokvarljivu hrani — u otvoru ponora, desetak metara duboko, u jednoj zaklonjenoj udubini. Drugo »otkrice« bio je Didin nalaz odbačenog starog električnog štednjaka na smetilištu u jami. Dida ga je postavio na kamene

Na dnu jame Rašpor

ploče i bio vrlo ponosan na svoje djelo. Naše domaćice za pokus su na »ekspresnoj« ploči ispekle krumpir i priredile miješanu salatu. Prehrana je »a la kart«.

Započeo je za speleologe vrlo naporan i nimalo drag posao — u jamu je trebalo transportirati svu potrebnu opremu. —

Zaposleni smo svi od reda. Niz strminu uz rub logora spušta se vitlo teško preko 80 kilograma. Užeta su napeta, a uz vitlo sa svake strane osiguravamo po jednog speleologa koji pazi da se negdje nešto ne ošteći. Ljestve prenosimo kroz grmlje niz kosinu ulaza. Jedno je uže postavljeno radi osiguranja silaska. Poslije ljestava na redu su užeta. Znojni smo. Odmah iza ulaza u ponor, koji je sav zarašten trnjem i grmljem, prilično je hladno i ta nam hladnoća prija, ali samo u prvi mah. Znoj se sada slijeva niz znojnja leđa ispod košulje i svaka se kapljica osjeća kada klizi niz kičmu. Najteže je bilo s vitlom. Stijene su koso uslojene, a lapor je vlažan, pa se skližemo niz strminu. Sa svake strane jedan od nas pridržava vitlo, ali njezina širina ne odgovara urušenim blokovima na tlu. Udarce nogom o kamenje podnosimo šutke, ruke se napinju, cipela se kliže, ali vitlo se ne smije ispuštiti iz ruke.

Oko pedeset metara od ulaza, desetak metara ispod razine ceste, nalazi se vertikalna stepenica visoka preko deset metara. Za nje-

no savladavanje trebaju nam ljestve. Vitlo je »neposlušno« i mučimo se s njim spuštajući ga niz kosinu. Stalno zapinje u pukotinu uz stijenu, pa ga moramo podizati, pomicati i lagano spuštati. Poslije prve stepenice prebacujemo ga niz drugu, ali tu su stijene zaobljene pa se laganje spušta.

Sada osiguravamo ostale koji silaze do našeg »sidrišta« odnosno mjesta gdje ćemo učvrstiti vitlo. Vraćamo se po ostale stvari i nosimo ih do stepenice, dok četvero naših učvršćuje osiguranje vitla i spušta oko 200 m ljestava u nepoznatu dubinu. Jedan telefon postavljen je uz vitlo, a drugi Branko nosi u dubinu ispod najveće vertikale. Radi sporazumijevanja određujemo nazive — »baza« je telefon u logoru, »vitlo« telefon uz vitlo, a »podrum« je telefon u donjoj bazi. Još jedan telefon nosit će se prema najnižim dijelovima jame. Dok Branka spuštaju niz vertikalnu, u logoru pripremamo večeru. Iznad vatre veže se na obližnje bagremove široka tenda, da nas zaštiti od noćne rose. Negdje za vrijeme večernjih radio vijesti, vratila se grupa iz jame. Za danas je izvršeno sve po planu. Malo se grijemo uz vatu, sušimo mokra radna odijela, slušamo tranzistor, ali umor nas vuče u spavaće vreće.

TREĆI DAN — AKCIJA POČINJE

Sve je spremno za silazak u jamu, ali dio grupe predviđen za prodror u dubinu i crtanje nacrta nije još stigao. Razgovaramo s mještanima o dosadašnjim istraživanjima i čekamo dolazak naše četvorke. Upravo kad smo završili ručak, stiže ekipa u crvenoj Škodi: Vrba, Arčić, Linda i Knor (glavni kuhar). Sada smo svi na broju. Očekivali smo još i pomoć iz Rijeke, ali ona nije došla. Odmor prije spuštanja prošao je u razradivanju planova za silazak.

Tko će sve ići u jamu? Voda podzemne ekipe teško se odlučuje, jer bi svih htjeli doći. Svi jesu svi da sada nije vrijeme za

postizanje rekorda, jer i onaj koji će ostati na svega 60 m ispod razine ulaza i vrtjeti vitlo, bit će jednako neophodan kao i onaj na dnu jame. Bez onih na vitlu izlaz na površinu ne bi bio tako jednostavan. Svi pomažemo prenos osobne opreme i hrane do vitla, jer »udarna« ekipa treba biti što odmorljiva. Još jednom pregledavamo hranu i sve ostalo što treba spustiti u donji logor. Nastojim da se zaboravi što manje stvari.

Branko silazi prvi, a ispod njega na užetu visi teška transportna vreća. Pištaljkom daje znak pri silasku — jedan, dva i tri signala. Uz vitlo je tišina, jer se iz dubine osluškuju signali. Na uskoj pukotini uz vitlo naziru se ljestve, koje postepeno nestaju u tamni, a srušuju svijetla točka na dnu — to je speleolog — dvije stotine metara ispod nas, gotovo dvije visine zagrebačke katedrale!

Spuštanje traje polagano. Preko telefona u logoru pratim slijeganje ostalih iz grupe. Branko u dubini raspoređuje opremu i pomaze u prihvatanju ostalih. Ekipa uz vitlo već je umorna, ali javlja da će izdržati do kraja. Pola noći je prošlo i počeo je zapravo već četvrti dan, ali noćašnji posao nije još završen. Ekipa se od vitla vraća oko dva sata poslije ponoći. Topao čaj dobro prija, a i sve što je uz njega. Telefon nosim u svoj šator i dežuram očekujući vijesti iz »podruma«. Ostali spavaju.

ČETVRTI DAN — LOGOR NA DNU JAME

Već je pomalo svitalo, kada je zazvonio telefon.

— Koliko je sati? — pita Branko.

— Četiri sata ujutro. Zar vam je stao sat? — pitam ga s čudenjem.

— Nije, zaboravili smo ga ponijeti, a sada smo stigli do našeg bivaka. Ovdje ćemo u jednom proširenju noćiti. Probudite nas oko deset sati.

— Dobro, laku noć svima u »podrumu«!

I dok smo mi radili u logoru pospremajući neupotrebljenu opremu, prikupljali i pilili

---

Akcija »RASPOR' 74« organizirana je na prijedlog Komisije za speleologiju PSH u okviru proslave 100-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj. Za realizaciju akcije Institut za geološka istraživanja u Zagrebu dao je na korištenje svu svoju opremu za istraživanje podzemlja, terensko vozilo i svog stručnog suradnika, magistra geologije Srećka Božičevića. Kod otvora ponora u Rašporu našlo se 12 članova ekipe — devet članova Speleološkog odsjeka PDS »Velebit« iz Zagreba — dvije planinarke i deset planinara. Istraživanje je trajalo od 26. VII — 2. VIII 1974. Članovi ekipe su bili:

Srećko Božičević (1935), mr. geologije, stručni savjetnik ekipe, vozač kombija, rezervni istraživač;

Slavko Smolec (1924), pismoslikar, pročelnik SO PD »Željezničar«, odgovorni u vanjskom logoru, rezervni istraživač;

Branko Jalžić (1949), tehničar, vođa podzemne ekipe.

Jurica Posarić (1949), tajnik Komisije za speleologiju PSH, crtač profila jame;

Vladimir Lindić (1949), student, crtač tlocrata jame;

Boris Vrbeć (1949), student, član podzemne ekipe;

Armand Jurković (1953), učenik, član podzemne ekipe;

Boris Lepan (1945), tehničar, rezervni član podzemne ekipe;

Jurica Sekelj (1952), kuhar ekipe i rezervni istraživač;

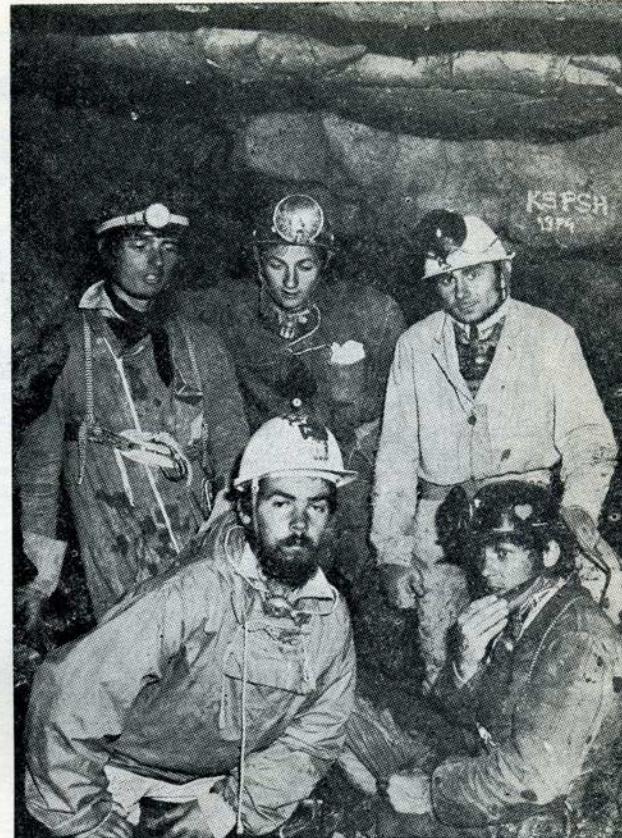
drva, naši su spavali u podzemlju. Sa stijene im kapljie voda, ali oni su se, zaštićeni plastičnom folijom, zavukli u spavaće vreće. Od hladnog kamena štiti ih ispod vreća stropor. Prije spavanja preživjeli su jedan udes. Nepažnjom »sveznajućeg« člana ekipe otpala je teška naprtnjača s užeta i uz stravičan šum pala na dno stepenice. U njoj je bio rezervni telefon, voki-toki i plinske boce za kuhalo u donjoj bazi. Udarac je bio tako silovit, da je izazvao eksploziju. Komadi opreme letjeli su oko iznenadenih članova ekipe, ali srećom nikome se ništa nije dogodilo, samo je oprema postala neupotrebljiva.

U deset sati budimo podzemnu bazu. Neki od njih već su se razmiljeli po uskim i visokim kanalima tražeći nove prolaze. Kanal kojim se provlače naliči na uski meandar kojim se teško hoda zbog naplavljenega kamena i nanešenog materijala. Ekipa se sada rijetko javlja jer je zaokupljena izradom nacrta. Jura se žali da je teško raditi jer su »vizure« kratke, a uz to su potpuno mokri od vlage. Na oštećenom kuhalu pripremaju jelo, jačaju se kalorijama od čokolade, grožđica i kiki-rikija. Voda im je problem, jer je blatna — osim one na dnu koja je tekuća. Kasno u noći javljaju da će bivakirati u podzemlju na dubini od oko 300 metara. Dogovaramo se za njihov kasniji odlazak u druge kanale, koji do sada nisu bili istraženi.

Telefon u mom šatoru zvoni u jedan sat noću. Kao pojačanje pozvan je u podzemlje Boris Lepan — »Dida«. Podzemna ekipa prodrila je do Talijanskog sifona i istražuje okolne rovove.

PETI DAN — NAPORNO IZVLAČENJE

Do podne je proteklo u povremenom telefonskom konzultiranju u koji bi se kanal još vremenski moglo dalje zavući i prodrijeti dublje. Uspoređivanjem nacrta ustanovljeno je da je najniža dostignuta točka u dubini od 365 m ispod razine ulaza. S tom dubi-

Istraživači u jami Raspor: stoje Boris Vrbek, Armand Jurković i Barnko Jalžić; sjede Juraj Posarić i Vladimir Lindić

nom jama kod Rašpora za sada je najdublji speleološki objekt u Hrvatskoj. Čestitamo našima u jami na uspjehu.

Smilja Baran (1953), student, domaćica u logoru, telefonistica;

Durđa Preindl (1953), službenica, domaćica u logoru i rezervni istraživač i

Franjo Meden (1952), kovinoglodac, rezervni istraživač.

Geološka građa istarskog poluotoka i Ćićarije uvjetovala je postanak oko 1000 jama, pećina i ponora. Dosadašnja istraživanja ukazala su na postojanje speleoloških objekata u čiju se dubinu može prodrjeti više od 200 i 300 metara, ali su takova istraživanja vrlo komplikirana i teška.

Ponor u Rašporu prema talijanskim podacima bio je dubok 450 m, ali su slovenski speleolozi prije šest godina utvrdili dubinu od svega 361 metar. Gdje je istina? Cilj

istraživanja ponora u Rašporu nije bio postizanje rekorda, već utvrđivanje činjenice i upoznavanje s morfolologijom podzemnih kanala ovog po dimenzijama iznimnog speleološkog objekta u prostoru čitavog Dinarskog krša.

Najdublji danas poznati krški objekti Jugoslavije

1. Pološka jama, Tolmin, Slovenija, 674 m
2. Ponor pri Gamsvoj glavici, Bohinj, Slovenija, 444 m
3. Ponor — jama kod Rašpora, Ćićarija, Hrvatska, 365 m
4. Jama Podgračišće II, otok Brač, Hrvatska, 361 m
5. Kačna jama, Divača, Slovenija, 357 m

Rekord! Spominjući tu riječ osjetim da zapravo taj broj uz riječ rekord ne zvuči nekako ugodno. Prema talijanskim speleoložima iz tridesetih godina izmjerena dubina od 450 m stavila je ovu jamu u ono doba na prvo mjesto u svijetu. Zar je tadašnjim speleolozima bilo toliko stalo do rekorda? Izgleda da jest, jer je taj rekord imao za fašističku Italiju i političko značenje. Ovo talijansko istraživanje odnijelo je dvije ljudske žrtve — dva mještanina iz sela Rašpora. Od njih ih je bujica nakon nenađane kiše. Bila je to preskupa cijena rekorda.

Slovenski speleolozi krajem šezdesetih godina na području slovenskog krša ponovo istražuju objekte nekadašnjih talijanskih rekorda i utvrđuju, da su prijašnji istraživači prilično pretjerali. Stvarne dubine su na nekim mjestima bile manje za čitavih stotinu metara.

U vrijeme ispravljanja tih grešaka godine 1968. i 1969. ljubljanski speleolozi silaze i u ovu našu jamu. Bili su dobro pripremljeni i spuštanje im je brzo teklo. Na dnu Talijanskog sifona utvrđuju dubinu manju od 346 m. Listam izreske iz njihovih novina i, na žalost, i tu sve vrvi od riječi — rekord, rekord. »Sposobni smo brzo prodrijeti još dublje, ako treba i do dubine od 1000 metara u rekordnom roku!..« Zašto su nam važni ti rekordi? Talijana je pri istraživanju bilo 50, Slovenaca u prvoj akciji 22, a u drugoj 18, nas je sada samo 12, a od toga je tek polovina u jami.

Ponor je veoma opasan u času prodrova vode i zato je nemar odnio dvije žrtve. Mi pazimo na prognozu, promatramo lokalne promjene i spremni smo za hitnu akciju izvlačenja. Kiša što padne u ovom području ne gubi se u zemlju već po laporu teče prema grotlu ponora i tu pronalazi svoj podzemni tok. Na dnu meandra u ponoru ostale su ljestve talijanskih speleologa u talogu naplavljene mulje. Zahrdala vojnička kaciga, ljudske kosti i mnogo drugog ubaćenog materijala upozoruje na oprez.

Moje razmišljanje prekida zvonjava telefon. Potrebno je da naša površinska ekipa otide do vitla i da počne izvlačenje opreme na gornju etažu. Dok dio podzemne ekipe odlazi u daljnje rekognosciranje istraživanih kanala, ostali transportiraju nepotrebne stvari pod najveću vertikalnu. Naša ekipa u »podrumu« provela je na dnu već dva dana i dvije noći. Mokri su i umorni.

Silazimo na stepenicu s vitlom svi mi iz logora osim Smilje. Ona ostaje čuvati logor. Iz radija smo čuli vijest o nesreći naših alpinista na Kavkazu. Dogovaramo se da to krijemo od ekipe ispod nas, jer su među stradlima i njihovi dobri znanci.

Okretanje vitla je teško. Treba se kleknuti iz tog položaja vrtjeti. Oprema je teška, zapinje o stijene i sajla se zateže. Od težine tereta jedan dio vitla se izdiže i tu treba da stane jedan čovjek svom težinom. Telefonom nam javljaju koliko još treba do stepenice. Izmjenjujemo se u radu. Boli me ozlijev-

deni mišić na desnoj ruci, ali izvlačiti trebamo do kraja, pa sustežem bol i dalje vrtim. Usput jedemo groždice i pijemo mljeko, jer nema izvlačenje brzo zamara.

Kada je Branko došao do gornje stepenice, popeo se do nas slobodan bez opreme. Lagan je kao »pero«, jer se penje da što prije vidi — pretpostavljamo — svoju Durdu. Za svega desetak minuta je kod nas na stepenici. Nasmijan je i umor mu se ne primjećuje na licu. Silimo ga da sjedne i da se odmori, ali nema kamo jer je i tu sve vlažno. Slavko i Durđa odlaze u logor i donose nam vodu da ugasi moždane žed. Ponoć je već prošla, a iz dubine su izašla samo dvojica.

SESTI DAN — NASTAVAK NAPORNOG IZVLAČENJA

Ispod svakog speleologa iz dubine dolazi i teret materijala i ostale opreme. Sajla se urezuje u kolotečinu između šiljatog kamenja. Iza vreće s opremom navezano je još uže dugo 120 m, da bi oni s donje police mogli privući sajlu kako se ne bi zaplela o ljestvice jer tada nastaju problemi oko izvlačenja istraživača. U trenucima odmora na vitlu pogledavamo kroz pukotinu kako je tko duboko ispod nas. Kad speleolog kreće s donje stepenice, nazire se samo kao sitna točka, a kad je bliže možemo mu već razabrati prste na ruci pod svjetлом vlastite lampe.

Jedan sat poslije ponoći došao je brzo, a za njim dva i tri. U jami je ostao samo »Dida« i on će kao najodmoreniji zakvačiti ostatak ljestava i povući ih prema vitlu. Oko pola četiri svi su kod vitla. Fotografirali ih. Vidi se da su umorni, a još više se osjeća nemir na licima zbog nesreće naših na Kavkazu. Ovo naše istraživanje također je igra s Prirodom i njezinim čudima. Kamenje na kojem stojim zapravo su zaglavljeni blokovi u proširenju pukotini. Da se slučajno poremeti ravnoteža ili uruši neki blok što visi nad našim glavama i nama bi se crno pisalo. Sve je to cijena čovjekove želje da otkrije nepoznato i istraži nešto što je obavijeno tamom i uz to opasno. No ne misleći na najgore mi istražujemo podzemlje, manje više svjesni opasnosti u kojima se nalazimo.

Svi smo spremni za polazak. Sada se treba uspeti još na gornju stepenicu u dovodni kanal ponora. »Knor« penje sa samosiguranjem i prihvata ostale. Na njegovo mjesto dolazi Francenk, a naš kuhan žuri u logor da pripremi topao obrok hrane. Za to vrijeme iz velike vertikale izvučene su sve ljestve.

Izlazimo iz ponora s najnužnijom opremom — vrećama za spavanje i osobnim priborom. Ostalo će pričekati dok se odmorimo. Kada smo izašli iz jame bilo je već četiri sata u jutro. Obrisali brežuljaka oko nas ocrtavali su se na svjetlosti zore. Izvlačenje ekipe trajalo je deset sati, a njihov cijelokupni boravak u najnižim dijelovima podzemlja protegao se na punih 58 sati.

U logoru nas dočekuje topli obrok graha i mesa — potrebna kalorična hrana. Uvlačimo

Čestitka »Našim planinama«

U ovoj jubilarnoj godini kada slavimo 100 godina planinarstva u našoj zemlji i kada je sva pažnja poklonjena tom jubileju, ne treba zaboraviti još jedan, ne manje važan jubilej, a to je 25 godina izlaženja časopisa »Naše planine«, čiji je prvi broj izšao u januaru 1949. godine.

Kao preplatnik vašeg časopisa od prvog broja do danas, dozvolite mi da vam ČESTITAM 25. GODIŠNJCU IZLAŽENJA ČASOPISA »NAŠE PLANINE« i da zahvalim na trudu svim redakcijskim odborima i glavnim urednicima, za svestrano obavještavanje o planinarskim zbivanjima i novostima, kako iz naše zemlje tako i iz cijelog svijeta.

Pošto su »Naše planine« jedini časopis na hrvatsko-srpskom, odnosno srpsko-hrvatskom jezičnom području i u kome suraduju planinari iz svih naših republika, to vam želim da i ubuduće imate puno uspjeha u daljem uređivanju i izdavanju časopisa i da kroz njega i dalje vršite popularizaciju planinarstva.

U Čačku, 18. XII 1974. godine

Miodrag Krunić

se u šatore, neki ostaju ležati uz vatru i tako mirujemo dok nas toplina sunca ne razbudi.

Nakon dopodnevnog odmora ponovo silazimo u ponor. Izvlače se ljestve, užad, vitlo, telefoni, telefonski kabel i stotinu onih sitnica što ih speleolog treba imati uza se. Dok smo u jami, još je nekako ugodno, ali kod njenog otvora takova je vrućina da se jedva diše.

Durđa je bila marljiva i pripremila nam iznenadenje. Od kupljenih keksa i kreme napravila je kolač, za svakog po jedan komad, a ostalo je i za goste. Bilo je dobro i zaista šteta što nije bilo i više! Kao pojачanje ishrani za večeru smo kupili kobasicice i sanduk piva s nekoliko voćnih sokova. Gitaru prelazi iz ruke u ruku i, do kasno u noć, uz pucketanje vatre, pjeva se i veseli. Noćno nebo bilo je potpuno vedro, mjesec velik i žut, a kroz grmlje i iznad trave svjetlucale su kriješnice. Od napora proteklog dana bio sam jako umoran, bol u ruci postala je već nesnosna, pa sam otišao u šator. Napetost i neizvjesnost istraživanja polagano popušta. U spavaćoj vreći bilo je vruće, da li od topline pahuljica ili od groznice što me tresla — toga časa nisam znao. Svirka je bivala sve tiša i nekako posljednji zvuci što sam ih čuo, ili htio čuti, bili su stihovi naše špiljarske pjesme:

Jedna jama je za nama,
druga jama je pred nama,
oj jama, ja — jamari,
sve ste jame, jame već istražili.....

SEDMI I OSMI DAN — DANI POVRAĆA

Nakon doručka posjedali smo uz vatru, rasprostrili blatne nacrte i raspravljaljali o čitavoj akciji. Svatko je imao nešto kazati i

kada smo sve dobro saslušali mogli smo ocijeniti rezultat istraživanja. U nekoj riječi ili izjavi naslutio se mali propust ili skoro pogreška, u drugoj situaciji trebalo bi drugačije postupiti, ali sada je sve gotovo.

Konstatirati se može, da je ovaj speleološki objekt bio vrlo složen, da su podzemni prostori zaista veliki i da je budućim istraživačima ostalo još prilično posla. Uzorci stijena iz dubine ponora su mi u ruci i oni su zanimljivost za sebe. Vodeni tok na dnu jame bio je premalog kapaciteta za ubacivanje boje, ali i ona će jednog dana biti upotrebljena, da bi se otkrila podzemna veza s nekim izvorom u dolini Mirne ili negdje drugdje. Ronilac bi trebao ući u sifone i ispitati njihovu veličinu, jer se tamo može očekivati nastavak ponora.

Sada je sigurno da nas je bilo pre malo, možda smo imali i pre malo novaca za takvu akciju, a trebalo bi još štošta usavršiti na opremi i vitlu.

Utovarujemo i čistimo najosjetljiviju opremu, metrom kontroliramo istegnutu sajlu, popravljamo rezervnu automobilsku gumu, jer bi nam uz put mogla zatrebati (i zaista je trebala — baš smo sretkovići!), pa se na kraju, razdijeljeni u grupe, ponovo razlazimo. Logor smo pokušali očistiti i vjerujemo da će prva kiša ojačati travu što smo je izgazili. Zaista smo imali sreću što za vrijeme čitavog istraživanja nije pala niti jedna kapkiša.

Pretrpan kombi ponovo se penje šumom prema Veprincu, a u Zagrebu počinje finale ekspedicije Rašpor '74 — istovar opreme i vraćanje rekvizita u skladišta.

Još jedna jama u našem kršu sada nam je poznata. Za sada ona je i najdublja u Hrvatskoj, ali možda ćemo jednog dana naići i na neku još dublju nastalu u tami kroz duge milenije godina. Naša svjetla ući će i u tu nepoznatu tamu, jer u njoj je ono što nas privlači i zove na istraživanja.

Samogradska pećina u Lici

ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Puno je znamenitih lokaliteta na prostoru oko Perušića u Lici, od najstarijih vremena do nedavnih ratnih dana. Čuvene su iskopine kod sela Kvarte, nekoliko kilometara sjeverno od Perušića, gdje su nađene tri javne rimske kamene mjerne od 7,95, 13,5 i 33,3 litre, a sada se nalaze u Zagrebačkom arheološkom muzeju od 1889. godine. Samo mjesto zove se po tim mjerama i danas. Na zapad je selo Kašuderovac poznato po zemljianom posudu, rado kupovanom i danas, koje je proučavao i opisivao njegovu izradu prof. Gavazzi. Ovo selo nestaje i iseljava se zbog toga što ga uništava visoki vodostaj umjetnog jezera u nekadašnjem selu Kruščici. Na istok je brežuljake Mali čardak (696 m) gdje su dobro uočljivi ostaci nekog burga i gdje je samouki povjesničar ovoga kraja Markela Obućina iskopao i uočio na kamenju različite znakove među kojima je najpoznatiji kamen sa crtežom za koji je netko rekao da potječe iz vremena kneza Mutimira. Prije četrdeset godina našao je kamen na kojem je pročito ... simus i... rissibus, no kasnije su ga pastiri razbili. Na jugu je Gospić na kojega pušu već desetak godina, jer da im je odnio općinu.

Najpoznatija je prirodna znamenitost Perušića pećina Samograd čiji se ulaz vidi kao lijevak na istočnoj padini Grabovače iz samog mjesta. Od središta Perušića skrene se zapadno cestom prema selu Klanac i zatim kroz zaselak Kanižu do kraja ceste. Odatle još dvadesetak minuta pješice nekadašnjom turističkom stazom, čije su prve dvije trećine seljaci pretvorili u kolni put. Posljednja trećina vodi desno strmije uzbrdo do otvora pećine. Ovaj dio puta prolazi kroz kamenjar i orientacija je laka. Može se ići i drugim putom, vozilom do Perušićgrada i odatle desnom stranom doline sela Kaniža doći na isti turistički put prolazeći uz veliki izvor Grabovac.

Otvor pećine nalazi se u dnu ponikve, koja u horizontalnom presjeku ima oblik elipse s dužim promjerom od 50 i manjim od 30 metara. Kako piše Zvonimir Rosandić (HP, 1941, str. 117) ova ponikva je u genetičkoj vezi s pećinom Samograd, sastavni dio pećinskog hodnika koji se je urušio. Dalje o pećini piše Rosandić slijedeće: »Pećinski se ulaz izdiže u obliku luka sa znatnom širinom (10 m) i visinom (4 m),iza njega se hodnik naglo širi, da već u dužini od 46 m postigne najveću širinu od 33 metra, u 107, 171. i 207. metru dužine suzuje se hodnik na minimalnu širinu od 3 metra, pa je pećinski hodnik ovim uzinama podijeljen na tri velike i jednu malu dvoranu, od kojih je najveća prva sa širinom od 33 m i dužinom od 60 metara, druga je 20 m široka i 30 m duga,

treća 13 m široka i 30 m duga, četvrta 8,50 m široka i 6 m duga. Od zadnje dvorane vodi uski i niski rov 10 m dug, kojim se završuje pećinski hodnik. Na desnoj strani četvrte dvorane, gledajući k ulazu, nalazi se početak uskoga hodnika, pa je cijelom dužinom ovaj hodnik bogat oblicima i vodom nakapnicom. Taj nas hodnik dovodi na galeriju izgrađenu između četvrte i treće dvorane, s vidikom u prostranu i duboku treću dvoranu. Galerija je neznačajnih dimenzija, a pristup je opasan, jer je s prednje strane otvorena i nagnuta naprijed. Cjelokupna dužina pećine iznosi 223 m, pa su daleko pretjerani navodi o dužini od preko 700 m. Navedena dužina pećine mjerena je tako, da je uzet najkraći razmak između točaka mjerjenja bez obzira, da li se tlo izdiže ili spusta.«

U 120. metru najniža je točka pećinskog dna, a visina pećine je od 2 do 28 m. Impozantne dvorane nisu bogate nakitom, u trećoj i četvrtoj dvorani ima nekoliko stalagmita visine 3—4 m. U Perušiću se priča o nadobudnom upravitelju željezničke stanice, otvorene 1920. godine. On je svoj ured okružio plotom u kojem su stupovi bili pećinski stalagmiti. Čini se da je u tu svrhu isprazio prvu i drugu dvoranu.

Kroz pećinu vode stepenice na svim mjestima gdje su potrebne. Ukupno ih je oko 470. Prvih pedesetak vode kroz stijene s padine Grabovače u ponikvu u kojoj je ulaz u pećinu. Slijedećih 230 spuštaju se postepeno do najnižeg dijela pećine, a daljnijih 130 stepenica nakon dijela ravnog terena penju se u treću dvoranu u koju se s uskog prolaza treba spustiti niz 18 stepenica. Posljednjih četrdeset stepenica vodi do kraja pećine, u četvrtu najvišu i najmanju dvoranu.

Između dva rata uočena je turistička važnost pećine i ostalih zanimljivosti Perušića, pa je tako godine 1931. osnovano Društvo za poljopravljanje mesta i okolice. Sa svojih stotinu članova i prihodima od članarine, priredaba i pomoći vlasti uredilo je spomenute stepenice i ulazna vrata (ostaci vrata i sada se vide), te turističku stazu do najbliže ceste i tako tu stvorilo ugodan kutak za izlete. Nije se ostvario plan da se pećina elektrificira, jer ga jeomeo prošli rat. Tada se je ugasio društvo i njegovo geslo: »Tuđ' tuđinu, tebi tvoj doliči, tuđe poštuj, a svojim se dići!«

Sličan novi pokušaj uslijedio je godine 1951. osnivanjem planinarskog društva »Štravača«, no to je ostao samo pokušaj.

Ipak, zakonodavac je uvidio nesvakidašnjost Samogradskе i susjednih Medine i Amidžine pećine i proglašio ih geomorfološkim spomenicima prirode.

Novosti u upotrebi penjačkog užeta

MARIJAN ČEPELAK

ZAGREB

Posljednjih godina tehnika speleološkog istraživanja podnosi sve veće promjene i to toliko brzo da je vrlo teško bez zaostajanja slijediti njen razvoj. U rješavanju tog problema značajnu ulogu ima Zagrebačka speleološka škola u kojoj se uče i primjenjuju sva nova sredstva speleološke tehnike. Drugi način je pisanje članaka, pa tako i ovaj ima za svrhu upoznati sve zainteresirane s nekim novim pomagalima u speleološkoj tehnici koja nalaze primjenu naročito kod istraživanja vertikalnih speleoloških objekata. V. Božić u svom članku »Nova pomagala u istraživanju jama« (N. P. 7-8, 1972) donosi iscrpan izvještaj o spuštalici model Petzl i univerzalnoj stezaljki (bloquer) iste proizvodnje. Od tada su neki modeli spuštalica i penjalica usavršeni ili su konstruirani novi.

Pod nazivom klasična speleološka tehnika istraživanja jama podrazumijeva se upotreba čelično-aluminijskih ljestvica uz osiguranje užetom. Iako su takve ljestvice uz upotrebu kvalitetnijeg materijala postale nešto lakše i manje, još uvijek je velik problem prenosa na terenu, postavljanja i izvlačenja iz jame i održavanja u uspravnom stanju. Zato su speleolozi nastojali pronaći takva pomagala s kojima bi uz upotrebu perlonskog užeta bilo moguće obaviti isti posao, jednako sigurno, ali uz manje poteškoća. Konstruirana su razna sredstva za penjanje i spuštanje po užetu, no ne treba zaboraviti da je ipak osnova svega dobro, neštećeno perlonsko uže.

Penjalica model Gibbs

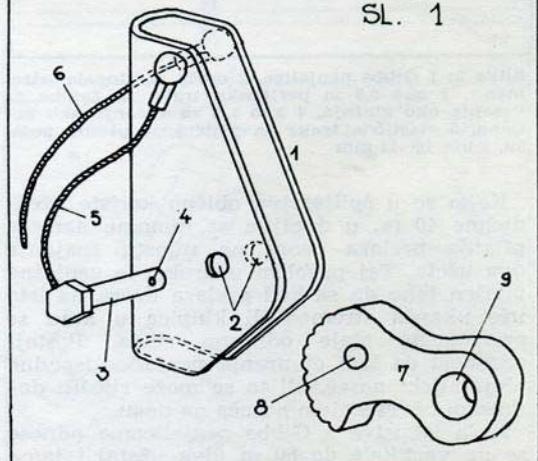
Prva vijest o tim penjalicama objavljena je u NSS News (II 1969. Vol. 27, No.2). Kod nas su upotrebljene prvi puta 1970. (PDS »Velebit«). Konstruktor je Charles Gibbs, USA. Penjalice su jednostavna oblika, a koriste se u paru (za svaku nogu po jednu). Među njima nema razlike u smislu lijeva i desna, jedino je različit način učvršćivanja na noge. Naprava se sastoji od posebno oblikovanog duraluminijskog lima, koji služi kao nosač ostalih elemenata i kao vodilica za uže, poluge, odnosno klipa od lijevanog aluminija, osovine s nosačem i osiguračem koji su pričvršćeni za aluminijski lim (slika 1). Prilikom umetanja užeta u penjalicu klip se mora odvojiti od aluminijskog nosača. Kao neophodna oprema penjalice služe perlonske zamke ili trake s kojima se montiraju na noge penjača (slika 2). Težina jednog para zajedno sa zamkama ne prelazi 500 grama.

Učvršćivanje na nogu je jednostavno: na nogu se navuče omča perlonske zamke, na

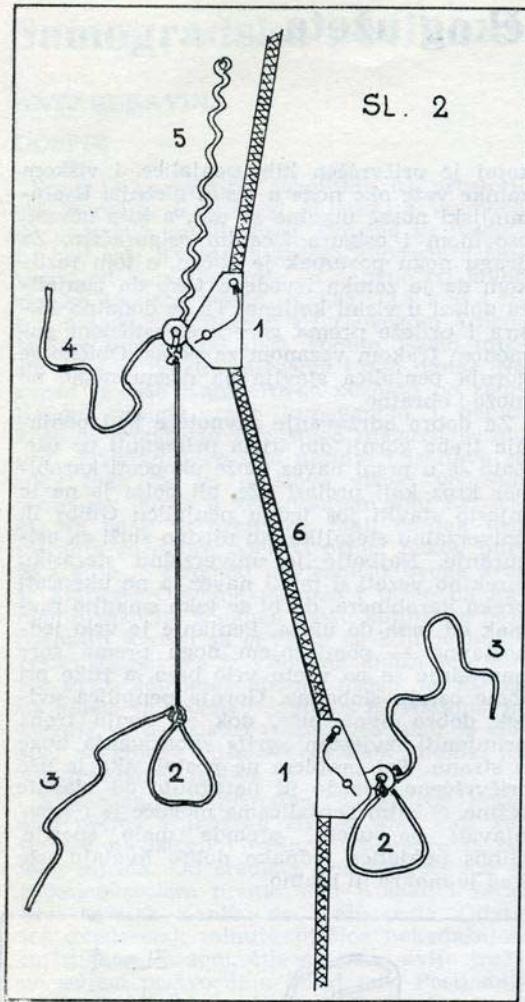
kojoj je pričvršćen klip penjalice, i viškom zamke veže oko noge u visini gležnja. U aluminijski nosač umetne se uže, a klip učvrsti osovinom i osigura žičanim osiguračem. Za drugu nogu postupak je sličan, s tom razlikom da je zamka izvedena tako da penjalica dolazi u visini koljena. Tu se dodatno fiksira i priteže prema gore s eleastičnom gumom trakom vezanom za pojasa. Obično se gornja penjalica stavlja na desnu nogu, no može i obratno.

Za dobro održavanje ravnoteže kod penjanja treba gornji dio tijela pritegnuti uz uže. Zato se u prsnim navezama može ukopčati karabiner kroz koji prolazi uže, ali bolje je na to mjesto staviti još jednu penjalicu Gibbs ili univerzalnu stezaljku što ujedno služi za osiguranje. Najbolje je univerzalnu stezaljku direktno vezati u prsnim navezama, a ne ukapčati preko karabinera, da bi se tako smanjio razmak od prsa do užeta. Penjanje je vrlo jednostavno — pomicanjem nogu prema gore napreduje se po užetu vrlo brzo, a ruke pri tome ostaju slobodne. Gornja penjalica uvek dobro hvata uže, dok za donju treba primjeniti izvjetan »grif« zabacivanja noge u stranu. Taj problem ne postoji ako je uže pričvršćeno odozdo ili nategnuto od vlastite težine. S istim penjalicama moguće je i otpenjavati po užetu, premda malo sporije. Gibbs penjalice jednakom dobro hvataju uže kad je mokro ili blatno.

SL. 1

Slika 1: 1 duraluminijski nosač, 2 rupe za osovine, 3 željezna osovina 8 mm, 4 rupa za osigurač osovine, 5 držać osovine (čelična pletena žica), 6 osigurač osovine (čelična pletena žica), 7 poluga (klip) od lijevanog aluminija, 8 rupa za osovini, 9 rupa za karabiner, uže ili zamku,

Slika 2: 1 Gibbs penjalice, 2 omče za stopala (stremeni), 3 oko 0,5 m perlonske trake ili zamke za vezanje oko gležnja, 4 kao i 3 za vezanje oko koljena, 5 elastična traka za pritezanje prema pojusu, 6 uže 10-12 mm

Kako se u špiljarstvu obično koriste užeta dužine 40 m, u dubljim se jamama nameće pitanje prelaza čvora na mjestu spajanja dva užeta. Taj problem u praksi je uspješno riješen tako da se kod prelaza čvora na isto uže ukapča stremen ili klupica u koju se privremeno staje odnosno sjeda. Postoji opasnost da kod otvaranja penjalice ispadne aluminijski nosač, ali to se može riješiti dodatnim učvršćenjem nosača na nogu.

Naša iskustva s Gibbs penjalicama odnose se na vertikale do 80 m (dva užeta) i jame sa skokovima do 285 m dubine. S tako pojednostavljenom opremom duboke jame može istraživati znatno manji broj ljudi nego ranije (npr. jamu Puhaljku na Velebitu, 285 m, je 1962. na klasičan način istraživala ekipa od oko 15 speleologa, 1970. s užetima i Gibbs

penjalicama samo dvojica, 1973, na isti način u ekstremno hladnim uvjetima, -15°C, četvorica).

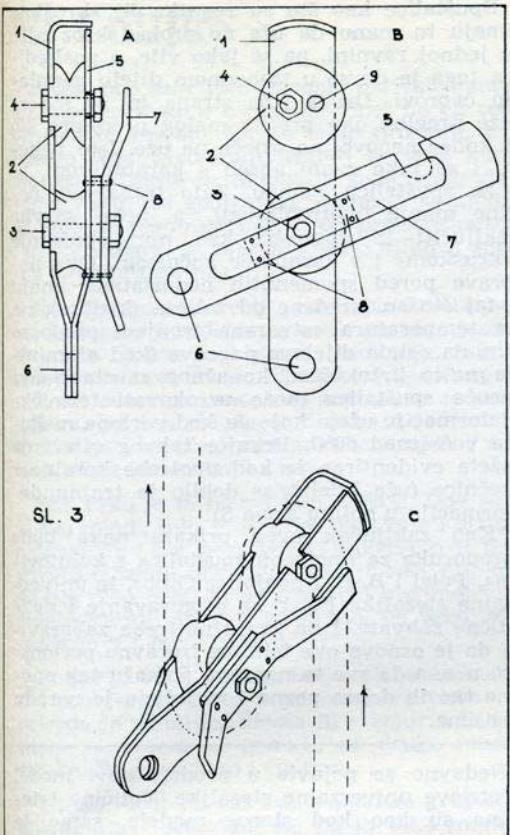
Test kojim su slovenski speleolozi ispitali oštećivanja užeta s novim pomagalima za penjanje i spuštanje pokazao je da penjalice Gibbs minimalno oštećuju uže (Naše jame br. 15, 1973). Sadašnja cijena penjalica iznosi 14,5 dolara po paru.

Modificirani oblik sruštalice Petzl

Sruštalica model Petzl kakva je prikazana u članku V. Božića danas se mnogo koristi u speleologiji, a kako su pokazala testiranja (Naše jame br. 15, 1973), od svih do sada konstruiranih sruštalica najmanje oštećuje uže. Jedina miana ovom modelu je što se zaustavljanje vrši stiskanjem užeta rukom tj. čovjek koji se spušta nema slobodne obje ruke. Kako je upravo to važno kod istraživanja jama, autor ovog članka načinio je nešto izmijenjeni model ove sruštalice (slika 3), točnije: s dodatkom sistema za fiksiranje užeta (prva upotreba u travnju 1974). To je neka vrsta bitve s dva roga učvršćene na pomičnom dijelu sruštalice oko koje se namota dio slobodnog užeta u obliku osmice. Tako se stvara trenje koje sasvim onemogućava pomicanje sruštalice po užetu. U slučaju da se radi o tanjem užetu ili je zbog nekog drugog razloga uže sklisko pa prebrzo klizi kroz sruštalicu, može se vođenjem užeta preko bitve povećati trenje i usporiti spuštanje. U ovoj konstrukciji dimenzije osnovnih elemenata (nosača i kotača) nešto su manje i time se djelomično kompenzira težinski udio bitvenog dodatka. Težina sruštalice iznosi 295 grama.

Sruštalica model B. Butković (B. B)

Kod ove sruštalice isti problem zaustavljanja riješen je na drugi način, jednostavniji za rukovanje, ali mnogo komplikiraniji za izvedbu. Konstruktor je Bogdan Butković iz Stare Gorice, Italija. Sruštalica se sastoji od duraluminijskog nosača, oblike nepravilnog trapeza, na kojem su pričvršćena tri aluminijска koluta i jedan pokretni aluminijski kotač s polugom, vodilica za polugu i pomični poklopac. Osnovne su načinjene od mjedi. Na slici 4 nisu prikazani svi elementi sruštalice. Što se tiče trenja, ono je isto kao i kod Petzl sruštalice: ostvaruje se preko aluminijskih kolutova i kotača koji ne oštećuju uže. Posebno konstruiranom polugom dovodi se kotač u dva položaja. Položaj prikazan na slici 4 B dopušta nesmetani prolaz užeta. Brzina spuštanja regulira se propuštanjem slobodnog kraja užeta kroz ruku. U drugom položaju (slika 4 A) uže je blokirano između kotača i dva koluta. Tako se jednostavno pomicanjem poluge zaustavlja kretanje. Smjer pomicanja kotača omogućuje vodilca poluge i ležište osovine kotača na nosaču. Sruštalica B. B. nesumnjivo je najbolja, a jedina joj je zamjerkica veličina i težina (8 x 25 cm, oko 400 g). U serijskoj proizvodnji

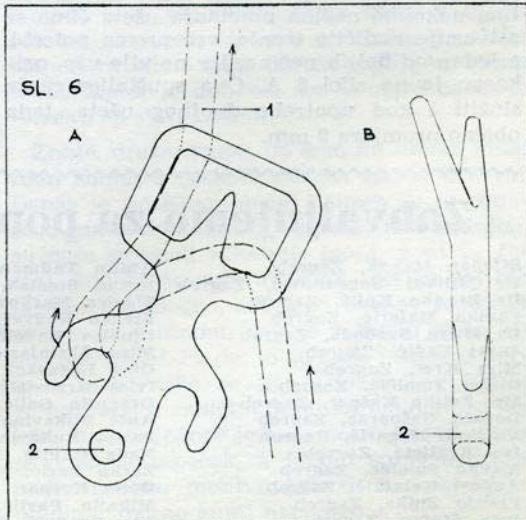
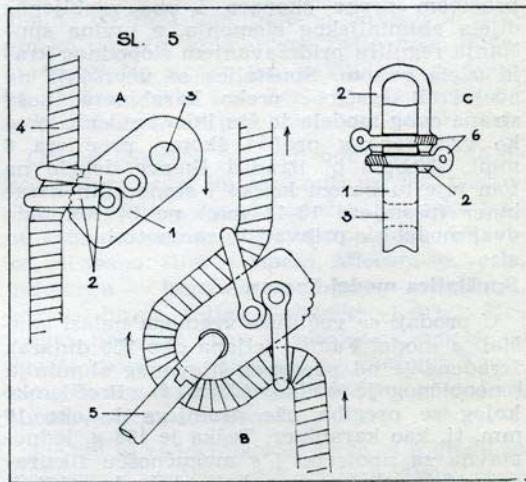
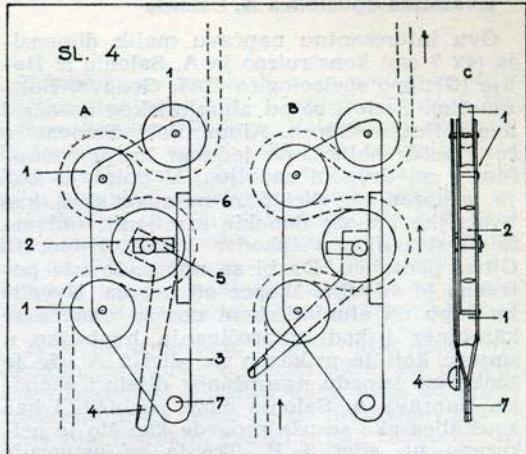
Slika 3: 1 aluminijski nosač, 2 aluminijski koluti s utorom i rupom s navojem (gornji ima dvije rupe), 3 željezni vijak s maticom — držać kotača i osovina pokretnog dijela, 4 željezni vijak s maticom — držać kotača, 5 pokretni dio spuštalice, 6 rupe za karabiner, 7 bitva (aluminij), 8 zakovice, 9 rezervna rupa s navojem

Slika 4: 1 aluminijski koluti s utorom, 2 aluminijski kotač, 3 nosač od duraluminijskog lima, 4 duraluminijска poluga, 5 ležište za hod osovine kotača, 6 aluminijiska pregrada uz koju klizi poluga, 7 rupa za karabiner

Slika 5: 1 aluminijski nosač, 2 željezni škopci, 3 rupa za karabiner, 4 uže 10–12 mm, 5 karabiner, 6 željezne osovine škopaca 6 mm

Slika 6: 1 uže, 2 rupa za karabiner

mogla bi se doneklete smanjiti težina. Za sada ovog modela nema u prodaji, ali konstruktor je u pregovorima s tvrtkom Petzl pa se može očekivati da će uskoro ovaj model ući u serijsku proizvodnju.

Hvataljka-spuštalica A. Salonio

Ovu interesantnu napravu malih dimenzijsa (4x 7 cm) konstruirao je A. Salonio iz Italije (Gruppo speleologico CAI, Genova, Boltzanetto). Sastoje se od aluminijskog nosača i dva željezna škopca. Aluminijski element je četvrtastog oblika, na jednom kraju nazupčan, a na drugom zaobljen. U položaju koji je prikazan na slici 5 A naprava služi kao hvataljka i može donekle zamijeniti univerzalnu stezaljku, a također Jumar, Hibler ili Gibbs penjalicu. Da bi se umetnulo uže potrebno je odvojiti škopce od nosača. U veliku rupu na aluminijskom nosaču ukapča se karabiner i kod opterećivanja hvataljke u smjeru koji je prikazan na slici 5 A uže je blokirano između nazupčanog dijela i škopaca. Naprava A. Salonio može poslužiti i kao spuštalica ako se uže provede kao što je prikazano na slici 5 B. Trenje se ostvaruje pregibom preko škopaca i oko zaobljenog dijela aluminijskog elementa, a brzina spuštanja regulira pridržavanjem slobodnog kraja užeta rukom. Spuštalica se uvršćuje na averal ili »gaćice« preko karabinera. Loša strana ovog modela je što jako lomi uže preko vrlo tankog profila škopca promjera 8 mm. Trebalo bi izraditi škopce debele na tom mjestu barem koliko i standardni karabiner (promjera 10-11 mm) pa bi tek tada ovaj model bio prihvatljiv za upotrebu.

Spuštalica model Famau

U prodaji se već duže vremena nalazi spuštalica model Famau (cijena oko 250 dinara). Izrađena je od posebnog lijevanog aluminija i neobičnog je oblika (slika 6). Profil oko kojeg se pregiba uže promjera je oko 10 mm, tj. kao karabiner. Teška je 195 g, jednostavna za upotrebu i s mogućnošću fiksiranja užeta oko rogova koji služe kao bitve. Ima nekoliko načina umetanja užeta čime se ostvaruje različito trenje, već prema potrebi, a jedan od boljih načina, jer ne vije uže, prikazan je na slici 6 A. Ova spuštalica može služiti i kod upotrebe dvojnog užeta, tada obično promjera 9 mm.

Spuštalice kao što su rogatka ili »kruška« imaju tu manu da uže ne prolazi kroz njih u jednoj ravnnini, pa se jako vije, a posljedica toga je da se u slobodnom dijelu gomilaju čvorovi. Druga loša strana im je što se uže pregiba oko profila malog promjera što također nepovoljno utječe na uže. Isto vrijedi i za tako zvani abseil s karabinerom, pa i za spuštalicu Famau. Zato treba ove načine manje upotrebjavati, a neke sasvim isključiti iz upotrebe kao npr. spuštanje »kruškom« i s karabiner kočnicom. Ove naprave pored spomenutih nedostataka imaju i taj što su izrađene od željeza (kruška), pa se temperatura ostvarena trenjem presporo širi na ostale dijelove naprave (kod aluminija nešto brže). Kod konačnog zaustavljanja vruća spuštalica može uzrokovati termičke deformacije užeta koje su kod perlona moguće već iznad 60°C. Primjer takvog oštećenja užeta evidentiran je kod upotrebe karabiner kočnice (uže Edelweiss dobito je trajnu deformaciju u obliku slova S).

Kao zaključak ovog prikaza neka bude preporuka za upotrebu spuštalica s kolotvima, Petzl i B. B. i penjalice Gibbs, te univerzalne stezaljke Petzl* za osiguravanje i neke slične zahvate. I na kraju ne treba zaboraviti da je osnova ove tehnike ispravno perlonsko uže, a da sve te naprave pomažu tek onome tko ih dobro pozna i izvježban je u radu s njima.

*Nedavno se pojavio u prodaji novi model Petzlove univerzalne stezaljke. Veličina i težina su kao kod starog modela, samo je oblik drugačiji. Nova stezaljka ima tri hvatišta za karabiner (stara ima dva), otvara se slično kao spuštalica B. B. Blokiranje užeta vrši se pomoću nazupčanog klipa koji pritišće uže na mali kotačić izrađen od plastične mase. Stezaljka može poslužiti kao kolotura koja samo u jednom smjeru propušta uže, a u suprotnom blokira. Upravo to je potrebno kod podizanja stvari u stijeni ili u jami ili kod sličnih zahvata. Postoje hvataljke vrlo slične univerzalnoj stezaljki engleske proizvodnje, ali nešto slabije kvalitete.

Zahvaljujemo za pomoć »Našim planinama«

Stjepan Makek, Zagreb
Dr Milivoj Bogdanović, Zagreb
Dr Branko Kojić, Zagreb
Fanika Majerić, Zagreb
Dr Milan Svoboda, Zagreb
Juraj Vadić, Zagreb
Mira Kres, Zagreb
Dinko Tomičić, Zagreb
Mr. Željko Kašpar, Zagreb
Donald Gašparac, Zagreb
Vladimir Jagarić, Zagreb
Ivo Kraljeta, Zagreb
Slavko Smolec, Zagreb
August Kelnerić, Zagreb
Franjo Znika, Zagreb
Ivan Stefan, Zagreb
Vera Sidar, Zagreb
Milan Dijačić, Karlovac
Ivo Zgalin, Zagreb

Antun Tuđman, Zagreb
Antun Smolek, Zagreb
Slavica Marković, Zagreb
Srećko Kedveš, Zagreb
Ljubica Havočić, Zagreb
Mira Škrinjarić, Zagreb
Olga Ladavac, Zagreb
Ivica Kramarić, Orahovica
Dragutin Galić, Ivaneč
Ante Rukavina, Gospić
Pavao Rukavina, Gospić
Nada Hajdin, Delnice
Zarko Zarić, Kruševac
Boris Korpar, Zagreb
Mihael Pavlić, Zagreb
Leo Popović, Solin
Roko Novak, Samobor
Ing. Antun Magdalenić, Zagreb
Branko Bošnjaković, Zagreb

Mirko Dundek, Gospić
Drago Horvat, Krapina
Kovačić Ivica, Valpovo
Ing. Branko Sajko, Zagreb
Pernek Stjepan, Zagreb
Zvonko Huzjak, Zagreb
Pavao Buljan, Zagreb
Antun Miceli, Zagreb
Mijo Nikolić, Zagreb
Zlata Posarić, Zagreb
Vlado Manzin, Zagreb
Krešimir Tomečak, Zagreb
Vera Frey, Zagreb
Tomo Tretinjak, Zagreb
Ranka Novosel, Samobor
Durđa Buntić, Samobor
Franjo Juratović, Samobor
Franjo Regović, Samobor
Ivica Sudnik, Samobor

Mi i biljke

Prošli put sam vam govorio o životinjama, a danas ču malo o biljkama. Opet ne ču reći sve što bi trebalo, jer je malo prostora, a i mnogo toga ujedanput uliti u te vaše male glavice ne može se. Međutim, sada, kada slavimo našu 100-godišnjicu, moramo se sjetiti da smo mi planinari postali od prirodoslovaca i to botaničara, pa moramo nešto njihova znanja prenijeti na nas.

Nekada smo to zvali prirodopis životinjstva, bilinštva i rudstva, a zvali su ga i jestavničica. Danas to kažemo biologija, fauna, botanika, flora. Ovako ili onako, idemo naprijed, ali sve riječi moramo znati, sve se usavršava, pa i jezik. Ja sam tako osjetljiv na to kad već u početku ne znaš sve nijeći i nazive, stare (arhaizam!) i nove,

Eh! Tako je to nekad bilo u školi. Dok sam ja bio mladi, bilo je sve bez diskusije i strogo naučno, ali i bez neke volje i ljubavi, nije bilo govora o zaštiti prirode. Teško je reći, ali, kao da nas nisu znali za taj nastavni predmet više zainteresirati, da ga i zavolimo, pa tako, eto, ostasmo u nekom mraku.

Danas je bolje, mnogo bolje, ali ja ču kušati i provjeriti. »Natura est magistra vitae« — priroda je učiteljica života ili »retour a la nature« — vratiti se prirodi, uz druge mudre izreke. Pa da vidimo i čujemo.

I tako idem ja, vaš Jež, s jednom grupicom »planinara« (učlanjeni su, pa ih tako moram zvatи). Idemo s noge na nogu, uz češće male stanke ili predahе, kad se treba zaštati, diviti se prirodi, lijepim pogledima i panoramama, zapamtiti staze. Kljuckam, sadim, presadujem i provjeravam njihovo (ne)znanje. Pitam ja tako njih o poznavanju običnih biljki, o vremstvu bora i drugog drveća, a što se je ko za inat poredalo putom. Pitam, naravno, obična narodina imena, ne stručna, a oni — ni makac kao da ovo bilje nije naše bilje, kao da je ovo izlet u trop. Povezah ja ovo, da ih malo ubodem, ovako: Kad su križari osvajali Zadar, piše Alberto Fortis, stanovništvo se povuklo u duboke okolne šume, a odatle i ime Bukovica. Danas bi to ime dobili po »bukvanima« i tvrdim »buškovim glavama« ... Aha! Sad vidim, da su me razumjeli, ali za užrnat neki su od bijesa ubrali štapove, hoće i oni mene da podbodu. Dode jež na kraj sa zmijama, a kako ne ču s njima. Pa im kažem, eто мој »mladci«, s tim štapovima postali ste »bapci«. Hm, kao da im to nije dosta bilo, pa su prolazeći uz ljetan voćnjak bijesno gledali (»kiselo je« rekla je lisica) i kao da će se zaletjeti u tude. I jedan taj, recimo lisac, ispalio je kao iz topa »sve je ovo narodno«, ali moj pogled i predika mnogo su mu koristili »po pitanju vlasnosti«.

Polako su se smirivali, a ja pređoh na ono rijetko planinsko bilje i cvijeće. Znate li šta o Samoborskom likavcu, Velebitskoj degeniji, Biokovskom zvončiću i drugima našim biljkama, a odgovor je bio — tabula rasa. Da bi se ti planinari nekako opravdali, pokazaše mi runoliste, a ni njih nisu ubrali kao neki trofej s osvojenog vrha, nego su ih dobili na dar od jedne planinarke, koja ih je držala sakriveno ispod staklenke u kutiji za maslo. Vrag zna kakva je to ljubav ili trgovina bila?

A ja ne popuštam, nego i dalje neumorno cijedim. Sad malo o zaštiti bilja! Po pravilima i zakonima o zaštiti bilja, neke su biljke zaštićene, neke nisu, ali po nepisanim pravilima planinarskim sve su biljke zaštićene; ne beri mi jednu i tad nećeš pogriješiti. Pa šta imamo od toga kad beremo poljsko ili planinsko cvijeće, koje uvene prije nego dođemo kući? Na stranu pak sakupljače za lijek, za naučne zbirke i za herbarije za školu, a i tu bi trebalo imati posebni jedan »filter«.

Opušći (čikavci, pikavci) bezobzirno lete oko. Morao sam im istaknuti uzroke, posljedice, preventivu šumskih požara, tu jako bolnu tačku koja nas često upropastava. Ukratko, ali jasno: Ilini — išpaša, Mlečani — vesla, industrija — bezobzirna, požari — nepažnja, koze — hrana, seljak — ogrijev, i druge štetotinje. Zamjena drva s plastikom mnogo će drveća spasiti. A mi planinari možemo i moramo mnogo toga spasiti pažnjom, gašenjem, sprečavanjem, sadnjom.

Pratim sa zadovoljstvom kako se u glavama moje grupe »počeše palići sijalice«. Dobri su to momci, naša omladina, samo treba s njima polako, strpljivo, uporno, jer i kapljia dube kamem, ne silom nego čestim padanjem (Guta cavat lapidem, non vis sed sempre cadendo — rekli su stari Latini).

Znate, draga grupa, da smo mi nekad imali »dan šume« i posadili stotine tisuća borova? Danas je taj lijepi običaj izumro ili je ponegdje samo simboličan, a primat nad sadnjom su nam preuzezeli »Gorani« (gora, gozd = šuma). Smiono je reći, ali ipak reći ču, da bih ja, kad bih mogao, zabranio onakav rastanak sa starom godinom, koji je u znaku sjeće šume. Shvaćate? Pa da, to su naša »okićena drveća«. Nikad više se ne nadoknađuje koliko se posiječe, a samonikla (autohtona) raste polako. Bila je jednoč jedna »molitva šumi« koja je otišla u zapečak, a ja bih spjevao drugu molitvu, opću molitvu prirodi i svaki bi je planinar morao znati napamet.

Sa planinarskim pozdravom vaš

Jež

In memoriam

STJEPAN VUKOVIĆ

U Varaždinu je 15. studenoga umro Stjepan Vuković, znanstveni suradnik Gradskog muzeja, jedan od najvećih hrvatskih paleontologa i veliki planinar. Radio se u Zagrebu 1905. godine, gdje je završio učiteljsku školu, a zatim je službovao po raznim mjestima Hrvatskog zagorja kao učitelj, da bi svoj radni vijek završio kao kustos u arheološkoj zbirci Gradskog muzeja u Varaždinu.

Posvetio je cijeli svoj život istraživanju najstarije prošlosti na tlu Hrvatskog zagorja, a odmah, uz njegovu paleontologiju, planinarstvo mu je bilo nešto najdraže. U svojem polustoljetnom planinarskom stazu prošao je gotovo sve veće evropske planine. Uspeo se na Triglav čak 32 puta! Radio je na unapređenju planinarstva u Hrvatskom zagorju, pa je tako 1932. godine osnovao skijašku sekciju u okviru PD »Ivanšćica« u Ivancu, a poslije rata radio je kao aktivni član i predavač PD »Ravna gora« u Varaždinu.

Prisjećam se njegovih posljednjih aktivnosti još ovog ljeta, kada smo pokrenuli akciju »Vindija '74«, planinarsku manifestaciju vezanu uz spilju Vindiju u kojoj je Vuković 1928. godine otkrio trage ljudskog života iz prapovijesti. Održao nam je tom prilikom predavanje o rezultatima 40-godišnjeg istraživanja Vindije. Dogovarali smo tom prijlikom i za susret »Vindija '75«, a da nitko nije slutio da je opaka bolest već zahvatila njegov organizam, i tako će se iduća planinarska manifestacija uz Vindiju, na prijedlog varaždinskih planinara, pretvoriti u »Vukovićev memorijal«.

Ispraćaj na varaždinskom groblju bio je tužan. Školski prijatelji i suradnici pokojnog Vukovića sa tugom su iznosili sve ono što je krasilo tog čovjeka, koji je toliko puno dao našoj znanosti, koji je toliko ljubio prirodu i otkrivanje njenih tajni.

Otkrića Stjepana Vukovića u Vindiji, a posebno u Punikvama kraj Ivanca, pokazala su da se radi o starijim predmetima od onih, što ih je Gorjanović-Kramberger otkrio u Krapini 1899. godine, odnosno da se radi o najstarijim kamenim oruđima otkrivenim na tlu Jugoslavije koja pripadaju kulturnom ramog akeuleenu (ašelenu).

Svojim istraživanjima na Vindiji, na temelju ogromnog arheološkog materijala, Vuković je argumentirano prikazao kontinuiranu evolucionu sliku ljudskog života i razvoja prehistorijskih ljudi na ovom području kroz razdoblje od oko 200.000 godina.

Posljedne godine svog života posvetio je tako zvanoj eksperimentalnoj arheologiji. Izradio je primitive uređaje, upravo onake za kakve se smatra da ih je koristio pračovjek, te je s njima izradivao primitive kameno oruđe. Za njegov rad na eksperimentalnoj arheologiji zainteresirao se velik

broj istaknutih svjetskih stručnjaka s područja arheologije iz Evrope i Amerike. Svoja najnovija dostignuća s tog područja znanosti prezentirao je i našoj javnosti ovog proljeća kada mu je Gradski muzej u Varaždinu priredio izložbu naprava i predmeta koje je sam izradivao. Bio je to ujedno posljednji susret, bio je to i oproštaj Stjepana Vukovića sa muzejom, Varaždinom i znanošću kojoj je poklonio svoj cijeli plodonosni život.

T. Đurić

Ing. IVAN BARETIĆ

Iz Nove Gradiške stigla je tužna vijest o gubitku još jednog od najstarijih naših planinara. U 87. godini života umro je ing. Ivan Baretić jedan od naših najaktivnijih planinara između dva rata. Pokojni Baretić bio je jedan od osnivača PD »Strmac« u Novoj Gradiški 1931. godine i prvi predsjednik tog društva, što je tada djelovalo kao podružnica HPD-a. Odgojio je brojne generacije planinara Nove Gradiške i unatoč poodmaklim godinama sam je besprekidno planinar. Još prije nekoliko godina, ponovo se uspeo na Triglav, a nije bilo ništa neobično vidjeti ga kako u planinarskoj opremi odlazi pješice svake nedjelje put Strmca i Psunjia izbjegavajući mogućnost autobusnog prijevoza do planinskih obronaka udaljenih desetak kilometara.

Zahvaljujući bavljenju planinarstvom doživio je duboku starost i bio je pokretan do zadnjeg trenutka. Da nije došlo do nezgodnog pada sa drveta, Baretić bi ispunio nedavno dato obećanje da će se u 90. godini još jednom uspeti na Triglav.

Na ispraćaju pokojnika sudjelovao je velik broj Gradiščana, posebno planinara, koji su se na tinični način oprostili od utemeljitelja svog planinarskog društva.

T. Đurić

EUGEN BRAČIĆ

U Splitu je 9. prosinca 1974. umro poznati planinar Eugen Bračić »Đekić«. Radio se 1908 u Šibeniku, a poslije se nastanio u Splitu. Bio je vrlo aktivan u mnogim akcijama u Splitu i Dalmaciji, zaštujući za izgradnju domova na Mosoru i Kozjaku, Vickovog stupa, doma na Malačkoj, posudio je na tisuće sadnica na Mosoru i Kozjaku, bio jedan od osnivača »Savjeta planinara Dalmacije« i »Planinarskog odbora općine Split«. Za svoje zasluge odlikovan je brojnim priznanjima, među ostalim zlatnim znakom PSH, srebrnom i zlatnom plaketom SFK, svibanskom nagradom SFK općine Split i ordenom rada, a stekao je i medalju za vojne zasluge. Planinari Splita zadržat će svog vrijeđnog Đekija u trajnoj uspomeni.

Likovi planinara

ZIVOTNI I SPORTSKI JUBILEJ DRA IVE LIPOVŠČAKA

Poznati zagrebački planinar i dugogodišnji predsjednik Seniorske sekcije PD »Zagreb« dr Ivo Lipovščak, navršio je 85. godina života (rodio se 30. XI 1889 u Karlovcu) i 70 godina od početka svog sportskog djelovanja. Sportsku karijeru započeo je 1905. kao junior u nogometnoj momčadi HAS-K-a, a od 1907. već je stalni srednji pomagač HAS-K-a. U lakoj atletici prvi je u našoj zemlji prebačio kopljem 40 metara (1907.), osvojio niz nagrada u plivanju, u mačevanju bio prvak Zagreba 1913., a 1910. potaknuo skijašku natjecanje na Sljemenu. U Mrkoplju organizirao 1913. skijaški tečaj, a u meduratnom razdoblju osniva zagrebački Zimsko-sportski podsavez i deset godina mu je predsjednik. Bio je zatim tajnik HASK-a, predsjednik Za-

grebačkog nogometnog podsaveza, predsjednik Jugoslavenskog nogometnog saveza i jedan od osnivača zagrebačkog Ski-kluba. Poslije drugog svjetskog rata osobito je aktivan u planinarskoj organizaciji. Uz propagiranje planinarskog skijaša, osobita mu je zasluga osnivanje Seniorske sekcije u PD »Zagreb« 1954. godine, kojoj je na čelu i danas, dakle punih dvadeset godina. Istaknuo se i kao planinarski pisac. Već dvadesetak godina nješto pero ispunjava planinarsku rubriku Vjesnika. Iako u visokoj dobi, i danas je još mobilan, aktivni je društveni radnik, prati i bilježe zbiranja i prisutan je na svakoj značajnijoj planinarskoj priredbi. Za svoje uspjehe i zasluge dobio je veliki broj priznanja i odlikovanja. Prigodom nještove 70. rođendana izrašao je u NP 1960. 193 opširani životpis iz pera prof. dr Vladimira Blaškovića. (Z.P.)

Književnost

● **Bilten Planinarskog saveza Srbije** počeo je nakon dužeg vremena ponovno izlaziti u mjesecu listopadu 1974. Sadrži među ostalim prilog o našoj stoljetinici, o jubileju 50.-godišnjice planinarstva u Vojvodini, o nesreći na Kavkazu, orijentaciji itd. Neke vijesti iz Biltena prenosimo u ovom broju NP.

● »Osvajači beskorisnoga«, knjiga poznatog francuskog alpinista Léona Temara (poginuo 1965, nekrolog u NP 1966, br. 3-4, str. 7), prevedena je na slovenski jezik pod naslovom »Osvajalci nekorisnega sveta« (Državna založba Slovenije, Ljubljana 1974, 393 stranica, preveo prof. Tine Orel, urednik Planinskog vestnika, ilustrirano).

● **Srebreni jubilej urednika »Planinskog vestnika«**. Prof. Tine Orel, poznati slovenski planinarski radnik, predsjednik PD Celje od 1946. do 1963, proslavio je 25 godina rada "kao urednik PV-a. Zahvaljujući svestranoj kulturni i neobičnoj predanosti planinarstvu ove značajne ličnosti u planinarskom životu Slovenije i Jugoslavije, PV je postigao visoku razinu kvalitete. Već niz godina glavnina su značajka PV-a uredničkove rubrike Razgled po svetu i Alpinističke novice koje odaju dobroga poznavaočku i vještog pisa.

● »Plitvička jezera, čovjek i priroda«, omašnu knjigu monografskog karaktera, ustvari zbornik stručnih rada, objavilo je nacionali park »Plitvička jezera« u povodu svoje 25.-godišnjice (Zagreb 1974, 260 stranica, 40 str. crno-bijeli ilustracija, 16 stranica sa slikama u boji, brojni crteži u tekstu, platneni uvez, ovitak u koloru, cijena 100 dinara, glavni urednik prof. dr Branimir Gušić i prof. dr Mirkko Marković, tiskar Zadružna štampa (Zagreb). Među autorma priloga, a također i glavnih urednika, poznata su imena u planinarskim krugovima.

● »OSA«, planinarski list Omiljanske sekcije PD »Zeljezničar«, izlazi redovito. Broj 10. izšao je 30. prosinca 1974. u povećanom opsegu (82 širokopravljene stranice) s obiljem vrlo zanimljivih napisisa. Adresa uredništva je 41000 Zagreb, Trgimanska 5b, visina pretpriplate prema slobodnoj ocjeni pretplatnika, godišnje izlazi 5-6 brojeva (Žiro račun PD »Zeljezničar« je 30101-678-362).

● **Alpinistički vodič »Stijene Hrvatske«** ing. Zlatka Smerkeva izadiće iz knjige, kako javlja svojim prospektom Novinsko izdavačko poduzeće Varaždin, u travnju 1975. na 160 stranica, 2000 primjeraka, formata 10x15 cm. Oijena u pretplatni je 50 dinara, a narudžbe se šalju na adresu: NIP Varaždin, 1000 Varaždin, Trg Republike 21. Knjiga će biti poslana pouzećem ili uz račun (kupac snosi troškove poštovanja).

● »Vodič po Gorenjski planinski partizanski poti« s orijentacionom geografskom kartom (51 stranica, na slovenskom jeziku, Kranj 1974,

broširano, džepni format) objavilo je PD »Kranj« u Kranju.

● **Stoljetnicu hrvatskog planinarstva** obilježili su do sada posebnim napisima brojni planinarski listovi u svijetu, tako npr. »Deutscher Alpenverein« (1974, br. 5), talijanski »Rivista mensile« (1974, br. 7, str. 256), austrijski »Der Bergfreund« (1974, br. 5, str. 12, sa 4 fotografija), »Öesterreichische Bergsteiger-Zeitung« (1974, br. 8, str. 106), zatim minhenski »Alpinismus«, bugarski »Eho«, poljski »Taternik«, slovenski »Planinski vestnik« i drugi.

● **»Bilten KOPDŽJ«** (Koordinacijski odbor željezničkih planinarskih društava Jugoslavije) nakon preseljenja sjedišta KOPDŽJ iz Zagreba u Sarajevo, nastavio je obavljivati PD »Zeljezničar« iz Sarajeva. Prvi broj je izšao 15. travnja 1974. Koordinacijski odbor željezničkih planinarsko smučarskih društava SR Srbije, osnovan 1971. godine, također je počeo obavljivati bilten. Izdavač mu je PD »Zeljezničar« iz Beograda.

● **»Planinarski kalendar«** za 1975 godinu s reprodukcijama u koloru tajnice PD »Zagreb« matica: Št. Lote Arh, za svaki mjesec po jednu sliku, objavila je OOUR »Chromos«, tvornica grafičkih boja u Samoboru, a u povodu 100. obilježnice našeg planinarstva (zidni kalendar).

● **»Grada za bibliografiju fizičke kulture i sporta u Bosni i Hercegovini«** koju su sastavili prof. dr Hajrudin Čurčić i Bogomir Ružićka (Izdanie Komisije za istoriju fizičke kulture Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1974, knjiga prva do 1914. godine, knjiga druga, prvi dio, od 1918. do 1941.) donosi u posebnom poglavljiju bibliografiju planinarskih članaka i to u prvoj knjizi na str. 47-53, a u drugoj na str. 117-142.

● **Monografiju »Gorski kotar«**, djelo enciklopedijskog karaktera, priprema posebni fond sa sjedištem u Delničcama. Knjiga treba da izade do konca 1975., a u pretplati stoji 200 dinara (uplata na račun 33850-652-1284 Fond knjige »Gorski kotar« kod SDK Delnice). U knjizi će biti i poglavlje o planinarstvu.

● **Zidni kalendar sa slikama u koloru iz Gorskog kotara** izdao je Fond knjige »Gorski kotar« za 1975. godinu.

● **»Temelji organiziranega planinarskog kraljevstva u Kranju«** je brošura koju je u povodu 75. godišnjice PD »Kranj« objavilo ovo društvo 1. ožujka 1974. godine (47 stranica, na slovenskom jeziku, broširano, format 12x23 cm); glavni dio se sastoji od repninta brošure »Po desetih leti 1899-1909« objavljene povodom 10. godišnjice 1909. godine.

● **»Naše gore«** je katalog izložbe planinarskih slika postavljene u Gorenjskom muzeju u Kranju mjeseca studenoga 1974. u povodu 75. godišnjice društva (26 listova s 15 reprodukcijama, broširano, format 20x17 cm, papir za umjetni tisk, broširano, uvodna riječ (Bebe Jenčić).

● **»Srebreni jubilej 1949-1974. — 25 godina PD »Kozjak«** Kaštel Sućurac je jubilarne brošure koju je društvo izdalo 1974. godine (45 stranica, 25 fotografija, broširano, na papiru za umjetni tisk, omot s naslovnom stranicom u tri boje, format 20x16 cm), a sa drži priloge o radu i uspjesima Društva.

● **»Vodič po Senju i okolicu«** objavili su Senjsko muzejsko društvo i Turistički savez općine Senj 1974. godine (88 stranica, 112 fotografija, plan grada, 2 geografske skice, broširano, format 13x24 cm, autor teksta prof. Ante Glavičić). Vodičem je obuhvaćen i sjeverni Velebit.

● **»Taternik«**, glasilo Poljskog planinskog saveza, u broju 3. iz 1974. godine nekoliko puta citira »Naše planine«, tako npr. prenos podatak da je majduža pećina u Hrvatskoj Jopića pećina, da je prva hrvatska speleološka organizacija osnovana 1900. godine, da je u NP objavljen članak o opasnostima groma kod speleoloških istraživanja, da je jedan vrh na Velebitu dobio ime Petra Zorančića, da je u Delničcama održana skupština UIAA, a također u jednom napisu, u povodu 100. obilježnice hrvatskog planinarstva, daje kratki pregled istraživača naših planina, koji su ujedno bili i istraživači Tatra.

Orijentacijski sport

● **Prvenstvo Sarajeva u orijentaciji** održano je 22. septembra 1974. na Trebeviću u konkurenциji 10 ekipa. Prvo mjesto zauzeo je ekipa u sastavu: Ilija Turković, Džemal Ismo, obje ekipe iz PD »Jahorina« u Sarajevu. Planinari ovog društva poklanjavaju osobitu pažnju ovoj disciplini i zato posljednjih nekoliko godina postižu zapažene rezultate. (D. Paničić).

● **Prvenstvo BiH u orijentaciji** održano je 29. septembra 1974. na Preslici kod Doboja s 15 ekipa. Prvo mjesto osvojila je ekipa u sastavu Edhem Imamović, Ramiz

Suško i Ilijaz Turković, a drugo ekipa u sastavu: Selmo Turković, Muhamed Hadžibabić i Džemal Ismo, obje ekipe iz PD »Jahorina« u Sarajevu. Planinari ovog društva poklanjavaju osobitu pažnju ovoj disciplini i zato posljednjih nekoliko godina postižu zapažene rezultate. (D. Paničić).

● **Prvenstvo Srbije u orijentaciji** održano je 28. i 29. rujna na planini Kukavici kod Leskovca. Prva mjesta zauzele su ekipe »21. maj«, »Avala III« i »Avala II«.

Alpinizam

● Sarajevsku školu alpinizma 1974, od 30. oktobra do 8. decembra, organizovao je Alpinistički odjek »Sarajevo« Gradskega planinarskega saveza. Škola je več postala tradicionalna i s pravom se može govoriti o specifičnoj sarajevskoj školi alpinizma, koja okuplja kao predavače najbolje sarajevske alpiniste, visokogorce i gorske spasavaoce. Pravilno shvaćanje i doživljavanje alpinizma kao velikog psihofizičkog sistema, sa naglaskom na etiku, je ono na što se bacalo težiće do sada, pa i na ovoj Školi. Nastoji se da mladi polaznici dožive alpinizam ne kao natjecateljski sport, već kao kulturni sistem koji im daje široko polje za stvaralačko izražavanje njihove ljestnosti. Školu je završilo 12 polaznika od 34 prijavljenih. Neki su morali biti odbejeni, jer nisu imali nikakvog planinarskog staža. To je problem koji svake godine postaje sve veći, jer je sve više zainteresovanih za alpinizam, (ko zna iz kojeg razloga), a bez nikakvog planinarskog staža i iskustva. Na tečaju su primjereni isključivo oni sa najmanje dvogodišnjim planinarskim stažom, prema Pravilniku AO »Sarajevo«. Profil polaznika je

uglavnom sličan, to su studenti, učenici i radnici, većina bez visokogorskih iskustava. Prilikom inverzija, koji je voden sa svakim kandidatom kod upisa, većina je istakla da očekuje na prvom mjestu stručno usavršavanje i istovremeno sticanje novih prijatelja, na drugom upoznavanje visokih planina i, na kraju, uzbudljive doživljaj. Praktičan rad se odvija na Romaniji i vježbalistu na Darići, a za Dan Republike je napravljena tura na Prenj s usponom na Zelenu glavu pod zimskim uslovima. Predavanja su održavana jedanput sedmično uz projekcije kolor dijapositiva. Ispejanja su 3 smjera u Velikim stijenama na Romaniji. Program Škole je obuhvaćao teme iz pejzažne tehnike, historije, sociologije, filozofije, organizacije alpinizma i planinarstva, prve pomoći, opasnosti u planini, čitanja karta, orijentacije i GSS. Instruktori i predavači su bili: ing. Rašid Muhalusić (voda Škole), Muhamed Silić, Miodrag Rakić, Faruk Zahirović, Nusret Taševac, Slobodan Začica, Drago Božić, dr Ljerka Kušec, Muhamed Hadžibabić, Lazar Rustan i Uzeir Beširević. Školu su uspješno završili i dobili

naslov alpiniste-pripravnika: Slobodan Pandžić, Bahra Paralija, Branislav Jovanović, Ismet Mulačić, Hrvoje Batinčić, (svi iz PD »Željezničar«), Milan Rajšić, Nedžad Bublić, Naim Logić (PD »Bukovljk«), Salđib Polić, Ognjen Levi (PD »Treskavica«), Ludmila Feher (PD »Energoinvest«) i Nikola Jovović (PD »Bjelašnica«). (S. Ž.)

● Ljetni alpinistički tečaj Planinarskog saveza Srbije održan je od 20. do 27. srpnja 1974. u Grbaštu, Prokletiji. U toku tečaja izvršeno je 11 uspona, a sudjelovalo je sedam polaznika. Istodobno je održan Ljetni alpinistički tabor s 15 sudionika koji su izveli 47 uspona, od čega 30 četvrtog, a 2 petog stupnja. Lani su osnovane alpinističke sekcije u Novom Sadu, Smederevu, Cačku i Boru.

● Ekspediciju u Hindukuš namjerao u 1975. godini organizatori AO PD »Željezničar« iz Zagreba u povodu 25. obljetnice društva. Organizački odbor dao je tiskati spomen-blokove u svrhu skupljanja novčanih sredstava. Čuje se iz neslužbenih izvora da se u Hindukuš spremaju i neki članovi PD »Zagreb matice« i planinari iz Splita.

Vijesti

● Planinari Zenice dobili su veliko društveno priznanje, uvrštanjem u masovne organizacije fizičke kulture, te će u radu foruma SOFK-e Zenica biti predstavljeni sa osam svojih predstavnika. Ovakav tretnjan planinarskih organizacija je svakako novi kvalitet u odnosima među organizacijama fizičke kulture, a što je svakako rezultiralo iz rada planinarskih društava i novih gledanja na organizovanje, unapređenje i pomaganje razvoja masovne fizičke kulture. (Mirsad Đulbić)

● Na proplancima planine Lisac, u neposrednoj blizini planinarskog doma — vlasništvo PD »Tajan«, Zenica — organizirana je dobrovoljna radna akcija na zasadivanju crnog bora. Iako je bilo prehladno vrijeme, sa nešto prhnog snijega, nije bilo niti jednog planinara u domu koji nije učestvovao u ovoj akciji. Steta je samo što je sadnica bilo daleko manje, nego su pojedinci željeli da zasadile.

● Od ukonjem regionalnog savjeta planinarskih društava Zenice, u vremenu do 23. 11. do 25. 11. 1974 izveden je marš planinara u čast praznika Republike i Dana Ustavnosti SR BiH. Pravac kretanja je bio Zenica — Smetovi — Bijele Vode — Pepeleari — Begov Han. S obzirom na nepovoljne vremenske uslove i razblaćene šumske staze, održiv je bio zadovoljavajući.

● U čast 22. decembra, dana JNA, održano je sportsko takmičenje

između ekipa garnizona i ekipa sportskih društava željezare »Zenica«. Bio je to ustvari peteroboj, u kojem su se za prvo mjesto i prelazni pehar borile ekipе garnizona Zenica, PD »Željezara«, Aero-kluba željezare, Streljačke društine željezare i ferijalaca željezare. Discipline ovog peteroboga su bile: šah, stolni tenis, orijentaciono kretanje, gadanje puškom i pištoljem. U takmičenjima je bilo oko 120 takmičara. Prvo mjesto u ukupnom plasmanu i prelazni pehar osvojili su strijelci željezare, sa neznatnom prednostju ispred planinara PD »Željezara«. Treće mjesto je pripalo ekipi garnizona, četvrtro ferijalcima, a peto aero klubu.

● Speleološki odjek PD »Zagreb matice« proslavio je 23. prosinca 1974. 25. godišnjicu rada. Bila je to prva speleološka organizacija u SR Hrvatskoj poslijerata. Na čelu joj je bio preko 20 godina prof. Mirk Markulin.

● Priznanja SFK Hrvatske planinara. U povodu 100-godišnjice organiziranog hrvatskog planinarskog SFK Hrvatske je priradio 4. prosinca 1974. primanje u hotelu Palace u Zagrebu na koje je pozvao istaknute planinarske radnike. Tom prilikom je predsjednik Izvršnog odbora SFKH Miško Juras predao diplome Planinarskog savezu Hrvatske i petoricu planinara: dru Vladimiru Blaškoviću, Stanku Vičiću,

ču, dru Željku Poljaku, Dragutinu Belačiću i Božidaru Škerlu.

● Izvahalicu za razvijanje međudruštvene suradnje dodjeljilo je »Našim planinama« PD »Crveni Kot« iz Petrovaradina prilikom proslave 25.-godišnjice društvenog rada 23. studenoga 1974. godine. Istom prilikom je urednik NP dodjeljena zlatna značka i poohvalnica.

● Izgorio je planinarski dom na zasavskoj Svetoj gori u Sloveniji. Taj nemili događaj zbio se 1. studenoga 1974.

● Deveti »Runolistov marš« održan je 8. rujna 1974. na Medvednici, nažalost, po prilično lošem vremenu, padala je kiša i bilo je vrlo hladno.

● Susret »Bratstvo i jedinstvo«, na kojem se svake godine sastaje 12 društava iz svih republika Jugoslavije, održan je 1974. godine od 17. do 20. listopada na Medvednici i u Hrvatskom zagorju. Domaćin je bio PD »Zagreb matice«. Za sudionike je priredila primanje Skupština grada Zagreba, a posjetio je pozdravio potpredsjednik Skupštine prof. dr Ivo Mišić.

● Na Prvim željezničarskim sportskim igrama što ih je organiziralo Željezničko gospodarstvo Ljubljana 28. i 29. rujna 1974. u Ljubljani sudjelovali su planinari u disciplini orijentacijskog natjecanja. Predstavnici ZTP Zagreb osvojili su treće mjesto.

• **Ski-lift na terenima Smeta**, popularnog izletišta zeničkih planinara, lociran na strmom proplanu k pored planinarskog doma, dovršili su članovi zeničkog PD »Željezničara«. Svi su radovi izvedeni dobrovoljno! Dužina lifta je 150 metara. Istodobno je završena i izgradnja kanalizacije za novi dom na Smetovima, također dobrovoljnim radom. Radilo se u glavnim preko vikenda, a ako bi vikend bio kišan, tada i radnim danom poslije podne. Ponekad se radilo i do duboko u noć, pod svjetlošću reflektora. Gradevinsko poduzeće je za ove radove tražilo 130.000 dinara, što su vrijedni članovi svom društvu pristojdili dobrovoljnim radom. (Mirsad Dulić)

• **Markiran put na Vidovu goru**. Zagrebački planinari mr. Ivo Stok, Valent Krovinić i Edo Pavlić markirali su prošlog ljeta uspon smjerom Supetar — Nerežiće — Vidova gora. Akciju je pomogao predsjednik općine Brač P. Martinčić koji je planinarama dodijelio lugara za pratišta. Put ima tri kraćice: od pristanika u Supetu strmim putem uz crkvicu sv. Roka do posljednje serpentine, od autobusne stanice Nerežiće uz crkvu do ceste iznad sela i uz ograđeni posjed Knežeravan. Hotel na Knežeravni je otvoren samo ljeti, pa se Žig KT nalazi u recepciji na pristaniku u Supetu. (E. P.)

• **Radio-televizija Sarajevo**, popred planinarskih organizacija, takođe je sudjelovala u proslavi 100. godišnjice našeg planinarstva prošle godine. Tako je 13. X u okviru »Sportsa i muzike«, jedne od najuspješnijih emisija Radio Sarajeva, učestvovao i sekretar PS BiH Dane Pavićević. U intervjuju sa sportskim reporterom Nikolom Bilićem, govorio je o razvoju planinarstva u Jugoslaviji. Posebno je obrađen alpinizam u okviru planinarske organizacije; 13. X muzički urednici Radio-Sarajeva Ljinka Bačić i Jasna Hadžisalić pripremili su u čast jubileja muzičke emisije »Pjesme o planinama Jugoslavije«; 9. X obrazovni program emitovan je emisiji »Istorijska planinarstva«, u kojoj je obrađen razvoj planinarstva od 1874. godine do danas, na osnovu članaka poznatih planinara iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine objavljenih u časopisu »Narje planine«. Emisiju je pripremio M. Šo Milićević. Planinarski jubilej dobro je značajno mjesto na programu Radio-Sarajeva i u emisiji »Poezija« 27. XI. Nakon uvodnog teksta Zvonko Zrnčić i Darijan Stojiljković, čitali su pjesme o planinama Vladimir Nazora, Dejanke Maksimović, Otona Županića, Maka Džidzara i Đorda Kostića. Izbor pjesama napravio je Mišo Milićević, a emisiju režirao Mladen Ovadija. Osim ovih emisija Radio-Sarajevo je objavilo nekoliko emisija o planinarstvu od kojih je najzapaženija bila reportaža novinara Aleksandra Novakovića o PD »Maglić« iz Goražda. Uvrštena je u program i redovna informativna emisija »Kuda na vikend«, koju priprema Drago Božija. Televizija Sarajevo je objavila dvije kratke reportaže o planinarstvu. Inače, u proteklih

15 godina Radio-Sarajevo objavilo je velik broj emisija sa temama iz planinarstva. Nekoliko godina je emitovana posebna »Emisija za planinare«, koju su uspješno vodili Ante Strelov i Drago Božija. Objavljeno je preko 150 reportaža o zaslужnim članovima i o radu planinarskih društava u Republici. Reportaže su snimili Mehmed Šehić i Mišo Milićević. Za dugogodišnji rad na propagiranju planinarstva PS BiH je odlikovao Radio-Sarajevo sa Zlatnom značkom. Dodijeljena su i brojna priznanja nekolicini velikih planinarskih društava iz BiH. (M. M.)

• **Obnovljen je nekadašnji Poštanski dom na Malom Sljemenu** u kojem je do nedavna bio smješten odjel Očne klinike iz Zagreba. Sada je pod upravom sindikata a nosi ime »Milivoj Vanić«. U dobrovoljnim akcijama oko obnove, što je organizirao Crveni križ, sudjelovalo je i oko 50 članova PD »Vihor« iz Zagreba i time pridonijelo oživljavanju ovog dijela Medvednice. (Zelimir Kantura)

• **Jesenji slet planinara Srbije** na Jastrepou održan je u organizaciji PD »Pobeda« iz Beograda od 11. do 13. listopada. Sudjelovalo je preko 50 planinara iz društava »Pobeda«, »Zlatar«, »Naša kriila«, »Oblići« i »Cer«. Na programu bio je posjet Ribarskoj banji, zatim pohod preko Jastrepca u trajanju od 10 sati sa završetkom u »Limanrevom domu« (581 m). Iza toga organizirano je drugarsko veče uz vlastiti orkestar, prikazivanje dijapozičiva Mile Jovanovića, potpredsjednika »Pobede« (planine Švedske, Norveške, Etna, Platak). Posljednjeg dana prireden je izlet na Sokolov kamen (V. Jovanović)

• **Povlastice penzionera — planinari**. U mjesecu oktobru 1974. upravni odbor PD »Treskavica« iz Sarajeva donio je odluku o usvajanju Pravilnika o povlasticama svojim članovima penzionerima radnicima koji se sastoji u besplatnom prevozu, u odlasku i povratku, na Treskavicu kao i besplatno konačenje u trajanju od tri dana u planinarskom domu na Kožoj Luci. Prilikom usvajanja Pravilnika, na istoj sjednici, upravni odbor je donio privremenu listu u kojoj je naveo za sada 19 članova koji mogu uživati navedene povlastice. Iznosimo ovaj primjer kako bi potakao i ostala društva na donošenje sličnih odluka. Možda takvih povlastica imaju i kod ostalih društava, ali nisu poznate. (Josip Bačić)

• **Sekcija planinara pri Domu JNA u Zadru**, uz matično društvo PD »Paklenica« u Zadru, osnovana je 18. prosinca 1974. na sastanku kojim je rukovodio planinarski veterani iz Zadra potpukovnik Milovan Borojević. U rukovodstvo su izabrana po dva člana iz dvije kasarne u Zadru i dva člana iz Zrakoplovne vojne akademije u Žemuniku. Na kraju sastanka prikazane su tri serije dijapozičiva na opće zadovoljstvo novih članova.

• **Dan planinara Dalmacije** održan je 6. listopada 1974. u organizaciji PK »Split« u blizini doma »Malačka« na Kozjaku sa više od 200 planinara. Predsjednik PK

»Split« održao je pozdravni govor, a nakon svečanog dijela održano je orijentacijsko natjecanje sa 7 ekipa Poredak: PK »Split« II, PK »Split« I, PD »Paklenica«. Pobjednici su dobili darove i pehar »Dan planinara '74«. Sunčani dan iskoristen je za šetnje i ture po Kozjaku i Labinštici. (M. S.)

• **Sjedište Planinarskog odbora Slavonije** opeć je u Osijeku. To je odlučeno na skupštini POS-a 19. listopada u Milanovcu kod Virovitice. Sjedište je dosad bilo u Sl. Požegi, a predsjednik je bio duže nego što predstavljaju pravila prof. Ante Petković, jer u drugim središtima nije bilo dovoljno djelatnika za taj posao. Novi predsjednik je Ivan Rešetar (PD »Jankovac«), tajnik Marijan Jalžetić (PD »Zanatlija«), a biagajnik Marija Pervan (PD »Zanatlija«), svi iz Osijeka. (I. S.)

• **»Višoraški put«** Bijele stijene Samarske stijene markirali su u povodu 100. obljetnice našeg planinarstva članovi PD »Vihor« iz Zagreba pod vodstvom ing. Miše Dlouhyja. Put traje 4–6 sati hodâ. Jedno opasno mjesto još nije osigurano pa je dotle potrebno da posjetiđi ponese sa sobom kraći alpinistički konop za osiguranje. (Zelimir Kantura)

• **Besplatno noćenje i usluge** uživaju planinari u novoj planinarskoj kući na Mravinjcama u planini Pavlem blizu Valjeva koju je sagradio PD »Zdravko Jovanović« iz Valjeva. Tako stoji medu obavijestima u Blitvenu PS Srbije. Kuća još nije dovršena, a može primiti za sada 60 osoba. Do doma imaju 2 km pješice od Mravinjaca dokle se dolazi autobusom iz Valjeva.

• **Kamp PD »Željezničar«** iz Zagreba, popularno ljetovalište koje je dosad bilo u Boriku kod Zadra, izgleda da će ove godine preseliti u Sutomišćicu na otok Uglijan. Korisnici kampa organizirani su unutar društva u posebnu kamp-sekciju koja je jedna od najbrojnijih, a uskoro će proslaviti 23. godišnjicu rada.

• **Tradicionalni novogodišnji saštanak planinarskih aktivista** iz cijele Republike, koji se održava svake godine u prostorijama PSH, održan je 1974. godine 27. prosinca. Skupilo se stotinjak uglednih planinara, predsjednika zagrebačkih društava i predstavnika svih regionalnih odbora. Nakon službenog dijela, koji se sastojao od referata o radu PSH i regionalnih odbora, planinari su ostali duže vremena u društvenom domu i u udgodnoj atmosferi razmjenjivali iskustva.

• **Pohod PD »Zagreb matica«** Durmitoru organiziran je u čast naše stogodišnjice od 20. do 30. srpnja 1974. pod vodstvom popularnog pročelnika Sekcije društvenih izleta Vilima Strašeka a uz pomoć brojnih članova od kojih su se najviše istakli dr. Förenbacher, Vladimir Prpić, Miško Pacek, Dragutin Gustović, Mirko Bratić, Marijana Vilhelm i Biserka Raspot, članovi Upravnog odbora društva, predsjednik Josip Ryšlavý, Omladinska sekcija i Drago Belačić iz SOFKH. Na

put je krenulo 47 članova s dva autobusa. Put je vodio preko Bičica, Sarajeva i Pljevalja do Zabljaka gdje su se smjestili u hotel "Durmitor". Grupa je bila podijeljena na tri skupine, koje je svaki dan autobus razvozio do podnožja planine. Među ostalim vrhovima posjećen i najviši, Bobotov kuk, zatim nekoliko puta Čurovac nad Tarom, planinska selja, jezera i Zabiljak. Na sastanku s Turističkim društvom u tom mjestu zagrebački planinari su predali projekciju dijapo pozitiva iz hrvatskih planina. Na povratak su grupa zadražala dva dana u Mostaru i obišla njegovu okolicu. Ovaj dobro organizirani pohod ostao je svima u nezaboravnoj uspomeni. (V. S.)

● Planinari, zdravstveni radnici Zenice. Nedavno je u planinarskom domu na Peperlarama održana četvrta redovna skupština planinarskog društva medicinskih radnika Zenica "Tvrtkovac". Ovo mlado društvo, koje okuplja 400

članova, kako se vidjelo iz godišnjeg izvještaja predsjednika Tome Konjevod, iz godine u godinu postiže vidnije uspjehe. Najveći uspjeh je postiglo na adaptaciji i održavanju kuće i izgradnjom vodovoda. Adaptacijom i uvođenjem vode sa bistrog planinarskog izvora kuća je postala omiljeno izletište svih ljubitelja prirode iz Zenice te iz čitave Jugoslavije. U ime PS BiH skupština su pozdravili Petar Simoneti i Dane Pavićević, predsjednik Regionalnog saveza planinarskih društava Zenice Miroslav Ceranić, predsjednik PD "Zeljezničara" Zenica ing. Jure Sapina, te delegati PD "Klekovaca", "Prijedor", "Bjelašnica" Sarajevo, "Konjic", Tuzla, "Poštar" i "Tajane", Zenica i "Lukijana Radovića" iz Doboja. U novi upravni odbor su ušli: Vesna Konjevod, Drago Bošnjak, Branko Mladenović, Tome Konjevod, Ferid Hodžić, Enes Nezirović, Ibro Hodžić, Safiha Kafedić, Esad Nezirović, Petar Staub, Katica Blažević, Dragan Blažević, Fatima Dračo, Juso Ibra-

himkadić i Živka Đurić. Za novog predsjednika jednoglasno je izabrana Vesna Konjevod, za potpredsjednika dr. Drago Bošnjak, blagajnika Ferid Hodžić, a za sekretara Branko Mladenović. (Sa- lih Gafić)

● Pohod novosadskih planinara kroz Frušku goru održan je 3. novembra 1974. putem sriješanskog partizanskog odreda u organizaciji PD "Penzioner" iz Novog Sada. Bio je to treći ovakav pohod. Sudjelovalo je 220 planinara, starih i mlađih, najviše iz Novog Sada (127), a ostali iz beogradskog "Pobede", zatim iz PD "Cer" i "Lučka Stević" iz Sapca, PD "Bačka" iz Bačke Topole i odreda "Mladiradnik" iz Novog Sada. Ovaj imozantan pohod je po lijepom danu obišao put kojim su partizanske jedinice prošle 1942. godine. Na partizanskim spomenicima položeni su vijenci, a prigodne govor je održao prvoborac i predsjednik PD "Penzioner" Jovan Vojnović (Novica Čirić)

Obavijesti

● Penjački vodič po Bosni i Hercegovini priprema za tisak sarajevski alpinist i suradnik Naših planina Slobodan Žalica. On moli sve penjače koji raspolažu s penjačkim opismima smjerova dosad neobjavljenih da ih pošalju radi kompletiranja vodiča na adresu: AO Sarajevo, Slobodan Žalica, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10 I.

● Izložba planinarske fotografije 1975. u Zagrebu održat će se u IV mjesecu. Rok za dostavu slika je 30. ožujka. Propozicije su objavljene na omotu broja 9–10. Ponavljamo: pošiljke se šalju na adresu PHS, duža stranica slike ne smije biti manja od 24 cm.

● Poziv muzičarima iz Zagreba. Planinari koji imaju instrumente i užetu da sudjeluju u malom planinarskom sastavu neka javi koji instrument sviraju na adresu S. Vučkelić, 41000 Zagreb, Vukovićeva 1. ili na telefon 573-121.

● Suradnički honorari se prema novim propisima mogu isplaćivati samo preko Žiro računa, pa molimo autore koji to još nisu učinili da ga otvore u svojoj banici i broj pošalju uredništvu.

● Planinarska pjesmarica. PSH želi udovoljiti mnogim planinarama tiskanjem pjesmarice pa molimo čitaocu koji imaju note i tekstove planinarskih pjesama da ih pošalju na adresu Saveza po mogućnosti s oznakom autora, kompozitora i godine kada je pjesma nastala.

● Jubilarne spomen-brošure. Društva koja žele objaviti spomen-brošure u povodu svojih jubileja mogu to ostvariti i kao prilog uvezan zajedno s "Našim planinama" s tim da se određen broj primjeraka posebno uveže za potrebe slavljenika. Na taj način će materijali biti dostupni planinarama iz cijele Jugoslavije uz povoljne finansijske uvjetove. Društvo treba da snosi troškove tiskanja, a može ih pokriti oglasima u brošuri. Redakcija NPK će osigurati besplatno lekturu, korrekturu, tehničko uredništvo, distribuciju i poštarinu.

● Vijesti o društvenim akcijama zbog množstvenosti poslatih priloga treba da budu sažete, pa se radi ujednačenosti preporuča opseg od najviše 20 redaka pisanih strojem.

● Preplata za "Naše planine" u 1975. godini iznosi 60 dinara, iako je konomска cijena oko 100 dinara. Molimo da o tome pročitate poruku na omotu ovog brojja.

● Vodič "Karavanke" iz 1971. godine će rasprodan i u pripremi je drugo izdanje. Planinska zaščita Slovenije najavljuje izdak iz tiska već u proljeće.

● Jubilarni prilozi u povodu naše 100 obljetnice nastaviti će se i u ovom godištu. U planu su poglavlja o planinarskim društvinama, objektima, ljetnostima, literaturi i kazalo za naš časopis od 1898. godine do danas. U ovom broju: Planinarsko skijanje i Gorska služba spasavanja:

● PD "Pobeda" iz Beograda javlja da je preseljen u nove prostorije. Nova adresa je 11000 Beograd, Obilićev Venac 3a, a telefonski broj je 622-226.

● PD "Paklenica" iz Zadra javlja da je promjenjilo adresu. Nova adresa glasi: Planinarsko društvo "Paklenica", 57000 Zadar, Dječji park b.b. Sekretarijat narodne obrane ustupio je naime društvu jedan objekt koji Društvo namjerava pretvoriti u društveni dom.

● U sljedećem broju donosimo među ostalim, putopis s Velebita A. Rukavine "Ne tuguji pustinjo kamena". Priču o planini dr. K. Vidrića, Šišićev dnevnik s Kavkaza, Gafićev opis uspona na Ulu Tau Can, članak Z. Kašpara pod naslovom "Zaštita prirode i planinarska etika", a u jubilarnom prilogu "Pregled planinarskih organizacija u Hrvatskoj 1874–1974".

● Vodič po Slovenskoj transverzalni "Slovenska planinska pot", novo izdanje, izasao je iz tiska. Naručuje se na Planinskoj zvezni Sloveniji, Ljubljana, Dvoržakova 9, uz cijenu od 100 dinara.

● Planinarska karta Savinjske i Kamniške Alpe u mjerilu 1:50.000 izlazi iz tiska na proljeće.

● Jubilarni po hod na Oštre. Tragom prvog izleta Hrvatskog planinarskog društva bit će organiziran u nedjelju 18. svibnja ujutro iz Samobora. Pozivaju se svi planinari da sudjeluju u ovoj velikoj jubilarnoj akciji. Obavijesti: PD "Japetić", Samobor, Starograd-ska 15.

Planinarsko skijanje u Hrvatskoj

Napisao dr IVO LIPOVŠČAK

U ove dane kad proslavljamo sto godina organiziranog planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslavije snažno se budi sjećanje na prve početke planinarskog skijanja kod nas, koje je zapravo bilo i početak i prethodnica kasnijeg razvoja sportskog skijanja.

Nisu samo visoke planine, već i naše sredogorje nekoć bili zatvoreni nekoliko mjeseci planinarima uslijed visokog i neprohodnog snijega. Zasnježena planina primorala je planinara da tokom zime nade sebi neku drugu razonodu i to baš u vrijeme kada zasnježena planina u estetskom pogledu pruža veće užitke negoli u ostala godišnja doba. Planinaru, međutim, koji se služi skijama, otvoren je u cijelosti zimski planinski raj. Naravna je stvar, da svaki planinar nije i planinarski skijaš, jer je za upotrebu skija potrebno vladati izvjesnom temeljnom skijaškom tehnikom,

Skijaški prelaz grebenom Velebita od Vaganskog vrha do Sv. brda 1934. godine

Foto J. Smerke

koju s dobrim učiteljem može danas naučiti svaki mlađi i postariji planinar u razmjeru kratko vrijeme. Osim tehnike vožnje potrebno je također dobro upoznati i cijelu opremu skijaša ako želimo, da nam skijanje u planini već prvih dana pruži veselje i naročitu radost. Nepoznavanje ovih načela osvećuje se na terenu suvišnim gubitkom energije i vremena, a to mora izbjegavati naročito planinar-skijaš.

Zimsko planinarenje ima istaknutu fiskulturnu vrijednost. Kretanje planinara-skijaša zasjeneženom planinom mnogostruko uveličava i ističe važnost fiskulturnog momenta. Kod uspinjanja na planinu cijelo tijelo planinara-skijaša radi »punom parom«, kako to narod kaže. Taj fiskulturni rad neuporedivo je svestraniji, bogatiji i složeniji negoli običan planinarski hod, a vezan je uz osobiti užitak kada se planinara-skijaš nađe na slobodnoj padini u spustu. Tu on žanje plod svog fizičkog rada kod uspona jer se kreće, kliže ili bolje »stoji pa ipak juri« planinom bez ikakva napora, pa u tom stajanju na jurećim daskama, u tom »kretanju bez hodanja« nailazi na poseban užitak, koji ga toliko prožimlje da ga želi ponovo što skorije doživjeti.

Međutim, zimska planina opasnija je za planinara od ljetne, jer osim potrebne mu skijaške tehnike planinara-skijaš mora znati ili predvidjeti na kakve vremenske, terenske i snježne prilike može naići i kako će se u raznim nepogodama snaći. Sa raznim vrstama snijega spojena je i vještina voštenja skija.

Postavlja se pitanje kakva je razlika između planinarskog i sportskog skijanja odnosno između planinara-skijaša i skijaš-sportaša? Planinara-skijaša ne možemo zamisliti bez naprtnjače koja je redovito prilično teška. Naprtnjača kod skijaša, iako je remenom vezana o njegovu tijelu, veoma utječe odnosno poremećuje težište tijela skijaša pa prema tomu i njegovu normalnu ravnotežu i kod uspona i kod spusta, a pogotovo kod brzih skretanja. Načelno skijaš-planinar mora računati sa sigurnosti u vožnji jer ga svaki pad može onesposobiti za dalju vožnju i planinarenje. Dakle, planinara-skijaš upotrebljava skijašku tehniku pod drugim uvjetima nego skijaš-sportaš koji traži i uživa u što bržoj vožnji bez naprtnjače i bez obzira na pad. Načelo je planinara-skijaša sigurna vožnja i to neutrom stazom koju sam bira, često u nepreglednom terenu, dok sportaš vozi određenom, označenom i utrtom stazom. Ako, međutim, svestrano analiziramo planinarsko i sportsko skijanje dolazimo do zaključka da je planinarsko skijanje u najmanju ruku »sinteza planinarskoga i sportskoga«, ono je osvajanje nepristupne planinske prirode kad se ona odjene u svoje najljepše ruho, ono je osvajanje najljepše planinske prirode pomoću najljepšeg sporta.

Potrebno je konačno napomenuti da se razlika između planinarskog i sportskog skijanja polagano i postepeno odvijala, pa još i danas vidimo da članovi planinarskih skijaških sekcija sudjeluju i na sportskim skijaškim priredbama, dok su rijetki skijaši-sportaši koji sudjeluju na planinarskim skijaškim priredbama. Razlozi su oni isti što dijele planinara od sportaša.

Sportsku borbu planinarstvo ne pozna. Međutim, planinari-skijaši ipak priređuju skijaške prirede sa značajkama sportske borbe. To je primjerice natjecanje na duljinske pruge s mjerjenjem vremena. Kod ovakvih priredbi ima ipak više planinarskih elemenata koji potiskuju sportske u pozadinu. Rezultat kod ove discipline ne ovisi samo o fizičkoj snazi planinara-skijaša već i o prilikama izvan njega: o terenu, kakvoći snijega, mazanju skija, o načinu iskorištavanja terena i zapreka na njemu, te konačno o naprtnjači koja ga opterećuje.

Međutim, u čiste planinarsko-skijaške discipline bez sportskih natruha svrstamo turno skijanje u sredo- i visokogorju te razne skijaške memorijale na kojima planinara-skijaš sudjeluje u punoj planinarsko-skijaškoj opremi, nepoznatoj sportskom skijašu. Kod ovih planinarsko-skijaških disciplina izbijaju u prvi plan načela već naprijed navedena, a koja dijele planinara-skijaša od planinara-sportaša.

Kako se nekoč nije pravila razlika između planinarskog i sportskog skijanja najbolje nam prikazuje primjer izgradnje predratnih skijaških skakaonica kod nas. Skijaško skakanje i u sportskoj grani čini posebnu disciplinu, a u punoj je protivnosti s planinarskim skijanjem, pa ipak, u prošlim vremenima HPD daje inicijativu, pa i novčano pomaže izgradnju skakaonice u Skradu, na Medvednici i sl.

Mlađi planinari-skijaši od početka uvađanja skija u zimsko planinarstvo sudjeju najčešće i na planinarskim i na sportskim priredbama.

U novije vrijeme izgradnja žičara očevidno pospješuje razvitak sportskog skijanja i to naročito alpskih disciplina. Ušteda fizičke snage kod uspona i višekratno zadovoljstvo kod spuštanja niz padinu u razmjeru kratkom vremenu, više privlači, naročito omladinu.

Planinara-skijaš traži, međutim, drugo zadovoljstvo uprkos većem zamaranju kod uspona. Kada završi uspon nalazi zadovoljstvo u estetskom uživanju u zimskoj

Dr Ivo Lipovščak (rođen u Karlovcu 30. studenoga 1889, živi u Zagrebu), pionir planinarskog skijanja u Hrvatskoj. S grupom članova HAŠK-a penje se 1909. skijama na Medvednici, 1913. na Bjelolasicu, 1914. organizira skijaško prvenstvo Hrvatske i Slavonije, 1918. skijama na Medvednici, 1924. objavljuje prvu hrvatsku knjigu o skijanju, 1927. otkriva skijašima Vlašić, 1928. Orjen, 1931. osniva skijašku sekciju u HPD »Kalnik«, Križevci, zatim Zagrebački zimsko-sportski podsavet i ostaje mu na čelu deset godina. Crtež: Krsto Hegedušić 1941. godine

planinskoj prirodi, obuzima ga radost i zadovoljstvo. A kako planinar-skijaš nikada ne polazi u planinu sâm već u društvu privrženih drugova, svoju radost i zadovoljstvo dijeli podjednako i s drugovima. Planinar-skijašu otvoreni su izvanredno lijepi i neograničeni planinski predjeli, dok se onaj drugi kreće u vrlo ograničenom i određenom mu prostoru, bez estetskog uživanja, slično klizaču na prostorno skučenom ledu.

Planinarsko skijanje daleko je mlađe od organiziranog planinarstva. Prve skije donio je u Zagreb dr. Franjo Bučar iz Švedske gdje je boravio radi izobrazbe u tjelesnom odgoju. Zimi 1894/1895. godine održao je prvi skijaški tečaj na livadama na Cmroku, ali bez ikakva pozitivna rezultata, za planinarsko skijanje napose. Nastala je za skijanje praznina sve tamo do 1909. godine kad je šestero mladih planinara članova Hrvatskog akademskog sportskog kluba u Zagrebu (HAŠK) nabavilo skije iz Graza u Austriji. Inicijativa za skijanje nastala je u Kavani "Zagreb" razgledanjem švicarskih i austrijskih ilustracija sa slikama skijaša na impresivnim skijaškim terenima tih zemalja. Usljedila je nabavka knjiga o skijanju iz Austrije i to: »Tehnika alpskog skijanja« od prof. Zdarskog, »Skijaš« od Bilgerija i »Skijaš« A. Fendricha. Odlučeno je, da se usvoji tehnika vožnje sa dva štapa koju opisuju u svojim knjigama Bilgeri i Fendrich. U početku bile su te dve knjige jedini učitelji skijanja. U daljem radu oko usvajanja skijanja bila je najveća prepreka — visoka cijena skija uvezenih iz Austrije. Kada je prebrođena ta prepreka, zimi 1909. šestero juniora članova HAŠK-a i to: Stevo Hadži, Alekса Vragović, Stevo Ulmansky, Milivoj Jemeršić, Ante Pandaković i Ivo Lipovščak uputiše se sa skijama na Medvednici do gradske lugarnice jer na Cmroku nije bilo snijega. Došavši na skijama pred gradsku lugarnicu po snijegu do metra visokom, lugar se nemalo zaudio ugledavši došljake, jer prema njegovim riječima, dva mjeseca nije video gradskog čovjeka na Sljemenu uslijed jake zime i visoka snijega. S velikim interesom razgledao je skije, prve koje je u životu vidi. Srdačno je pozdravio došljake jer ih je poznavao kao planinare, a žena mu, gospa Marta, sretna i zadovoljna izjavlji, da će spremiti svečanu večeru. Slijedećeg dana vježbalo se na »Vrtovima«, na današnjoj »Činovničkoj livadi«, tj. imitiralo se opise pojedinih skijaških kretnji iz spomenutih već knjiga. Prije povratka u Zagreb napravljen je fotosnimak tih prvih skijaša na Sljemenu i to drvenom fotokamerom, koja je svojim obimom i stativom napunila cijelu oveću naprtnjaču! Na povratku Elvirinim putom na Kraljičin zdenac bilo je bezbroj padova, no podjedno bila je to prva dobra škola za vožnju u spustu. Ovaj prvi skijaški uspon na duboko zasježenom Medvednici izazvao je živ interes kod građana, a pogotovo kod planinara, pa se je broj skijaša-planinara ponešto i povećao tokom godina do prvog svjetskog rata. Pored Medvednice skijaši najvećma polaze u Samoborsko gorje gdje su skijaški tereni pogodniji, osobito za početnike. Član HAŠK-a Tomo Cuculić, rodom iz Mrkoplja u Gorskem kotaru, preporuča bre-

gove oko Mrkoplja kao najpogodnije za skijanje jer su gotovo svi bregovi goli i pokriveni livadama, a naročito brijez iznad samog Mrkoplja zvan Čelimbaš i nešto dalji Maj-vrh (1202 m).

Pod kraj 1912. na Medvednici i Samoborskom gorju nije bilo snijega, ali iz Mrkoplja dolazi vijest da ga na tamošnjim bregovima ima dovoljno. Odaslana su tri člana, sada već skijaša sekcije HAŠK-a, da odu u Mrkoplaj i da provjere primljenu vijest. Vratili su se iznenadeni ljetopotom krajolika kao stvorenoga za skijanje i da okolišna brda obiluju snijegom. U to vrijeme boravio je u Zagrebu Rikard Vikert, inače Zagrepčanin, a poručnik austrijske vojske, koji je kao skijaški učitelj vodio vojničke skijaške tečajeve u Austriji. Bio je rođak jednog od članova HAŠK-a, koji nas je s njim upoznao. Rado se odazvao pozivu skijaške sekcije HAŠK-a da rukovodi skijaškim tečajem koji 1913. priređuje HAŠK u Mrkoplju. Tečaj je održan početkom mjeseca veljače sa 14 članova, koji su tu naučili kočenje, zaustavljanje pluženjem, plužne lukove i zaustavljanje telemarkom. Snijega je bilo gotovo pola metra, a vrijeme sunčano bez vjetra. Jedan je od tečajaca imao skije napravljene kod nekog stolara u Delnicama. Dakle, prvi domaći poznati par skija u Hrvatskoj! Te su skije bile teže od uvezenih, no dimenzijama su odgovarale uvezenim. Za vrijeme vježbi na Majvrhu pažnju skijaša privukao je dug i bijel hrbat Bjelolasice, pa Vikert, Pandaković i Lipovščak odluče da se po po svršetku tečaja popnu i na Bjelolasicu (1533 m), najviši vrh Gorskog kotara. U drugoj polovici mjeseca veljače 1913. po lijepom vremenu — bio je sunčan dan bez vjetra uz temperaturu od minus 10 stepeni — krenuše u sedam sati ujutro iz Mrkoplja na Begovo Razdolje (1127 m) i dalje šumskim putem iznad Matić-poljane gdje krenuše uzbrdo u dugim serpentinama kroz staru šumu, pa preko snijegom zametene klekovine na goli greben i dalje na sam vrh. Snijeg je u prosjeku bio visok oko metra, s pršićem na površini. Vedar i miran dan omogućio je s vrha izvanredan i svestrani vidik na cijelom horizontu. Bila je to izvanredna nagrada za ovaj tegotan prvenstveni uspon na najviši vrh Kapele i Gorskog kotara.

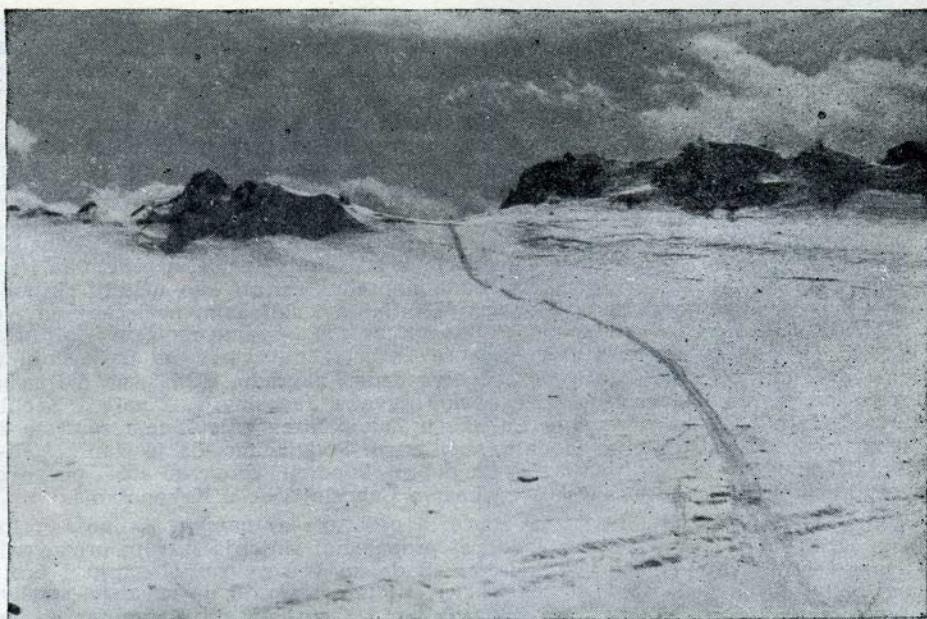
Ovaj prvenstveni uspon na Bjelolasicu obilježilo je nakon 50 godina, 22. veljače 1963., devet skijaša članova PD »Zagreb-Matica« pod vodstvom društvenog predsjednika Čelapa. Usponu je prisustvovalo i šest članova PD »Torpedo« iz Rijeke.

Nakon 60 godina prvenstveni uspon na Bjelolasicu obilježila je skupina od 22 skijaša članova PD »Vihor« iz Zagreba, 30. prosinca 1973. Polazna točka bio im je planinarski dom u Tuku s usponom do planinarskog skloništa na Jančarici, te odatle na sam vrh planine. Ovom prigodom planinarima skijašima glavnju teškoću činio je korast, pa ledom pokriveni snijeg na gornjem dijelu planine.

U doba prvenstvenog uspona na Bjelolasicu 1913. godine važio je u Hrvatskoj zakon da lugari vrše žandarmerijsku službu tamo, gdje žandarmerijskih stanica nije bilo. S tog su razloga naši skijaši bili dužni da se po dolasku u Begovo Razdolje prijave tamošnjem nadlugaru, koji ih je veoma srdačno primio, ali se i čudom čudio da netko želi na Bjelolasicu na kojoj u ovo godišnje doba, otkad ljudi pamte, nije stupila ljudska noga. Upozorio je došljake i na opasnost od zvijeri, medvjeda i vukova, jer za živote ljudi on odgovara na povjerenom mu terenu. Skijaši mu sa smiješkom odgovore da se ne boje ni medvjeda ni vuka, jer medvjed zimi spava u svom brlogu, a vukova nema tamo gdje nema ovaca. Nadlugar tobože začuđen otkuda to gradski ljudi znaju upita skijaše: Što ste vi po zanimanju? Dobio je jednoglasni odgovor: Sveučilištarci. A što je to sveučilište? — nastavi nadlugar. Pa to je najviša škola u Hrvatskoj! Jok, to ne može da bude, s podsmjehom odgovori nadlugar. Najviša škola u Hrvatskoj je osnovna škola u Begovom Razdolju jer se nalazi na nadmorskoj visini od 1127 metara! Srdačan smijeh bio je popraćen trećom čašicom sljivovice!

Slijedeće 1914. godine HAŠK početkom mjeseca veljače priređuje drugi skijaški tečaj u Mrkoplju, a po svršetku tečaja i prvo natjecanje u skijanju za prvenstvo Hrvatske i Slavonije na daljinskoj stazi. U tečaju je sudjelovalo šesnaest početnika od kojih su dvoje bili iz Rijeke. Poslije tečaja održano je natjecanje za prvenstvo Hrvatske i Slavonije na daljinskoj pruzi položenoj od jugozapadne ivice Mrkoplja uzbrdo na Majvrh, pa odatle sa spustom na Čelimbaš i s nje strmo nizbrdo do cilja nedaleko starta. Dužina pruge iznosila je oko sedam kilometara. Natjecalo se dvanaest vozača od kojih su dvojica bili iz Rijeke. Organizator pruge i natjecanja bio je Ivo Lipovščak, koji je na natjecanju polučio treće mjesto.

Potrebno je podvući da tečaj nije ostao bez uticaja na mladež Mrkoplja. Kada su 1914. zagrebački skijaši ponovo stigli u Mrkoplaj, naišli su na desetak skijaša domaćih dječaka. Napravili su sami sebi skije većinom od dužica starih bačava.

Prve skije na Vlašiću (Ljuta gređa 1740 m)

Foto: Dr I. Lipovščak

Skije su imale prsniće sa stalno pričvršćenim remenom pod koji se gurnula cipela, a za stražnji dio veza upotrijebili su petni dio opaska pričvršćenog o dasku, tako da su mogli dizati petu kod skijanja. Služili su se sa dva štapa, ali bez kotura na njima. Dvoje tih mlađih skijaša provezli su cijelu daljinsku prugu iza posljednjeg natjecatelja!

Do prvoga svjetskog rata napredni skijaši potpuno su ovladali skijaškom tehnikom u spustu, plugom i plužnim lukovima na srednje strmim padinama. Neki su vladali i telemarkom. Kristijaniju, međutim, još nitko nije bio bio na terenu. Kod uspona bila su u upotrebi tuljanova krvna (cucki), a starinska svjeća služila je kao univerzalna maža za sprečavanje lijepljenja snijega o skije. Specijalna skijaška cipela bila je nepoznata, pa su se neki služili vojničkim cokulama, a veći dio planinarskom ili lovačkom cipelom s dvostrukim džonom. Gotovo sva skijaška oprema nabavljala se u Grazu, Beču i Innsbruksu. U Zagrebu su planinari skijaši bili organizirani u planinarsko-skijaškoj sekciji HAŠK-a u čijim je rukama bila i propaganda i organizacija skijanja.

Prvi svjetski rat izazvao je puni zastoj sportske djelatnosti, dok je naprotiv veoma pogodovao razvitku skijanja. Naši iskusni skijaši, vojni obveznici, bili su upućeni kao skijaški učitelji u vojne skijaške tečajeve u kojima su i mnogi vojnici kao početnici naučili skijati. U Hrvatskoj prvi vojni skijaški tečajevi održani su već 1914. u Delnicama. U zimi 1914/1915, kada su borbe u snijegom zametenim Karpatima dokazale velike prednosti vojnika-skijaša, bili su pripremljeni naročiti vojnih skijaški tečajevi tokom zime 1915/1916. za hrvatske trupe u Visokim Tatrama, sa sjedištem u Smokovcu. Kao učitelji skijanja bili su upućeni u te tečaje inž. R. Radošević, inače stalno zaposlen u Švicarskoj, zatim kadet Ivo Lipovščak i poručnik Vlado Šuput. Ovaj učiteljski kadar bio je popunjeno s mađarskim skijaškim prvakinjom I. Delmarom i švicarskom prvakinjom Austrijankom Any Bayer. Pridošao je i poznati protagonist »alpske« skijaške škole prof. Zdarsky, koji je učiteljskom kadru održao tri predavanja o higijeni skijanja u visokogorju, pa su mnoge njegove zaseđe i iskustva prenesene poslije rata u našu skijašku sredinu. Prof. Zdarsky je nakon nekoliko dana boravka u Visokim Tatrama napustio tečaj kada je učiteljski kadar odlučio da se u vojsku uvede vožnja s dva skijaška štapa kao prikladnija za vojnika opterećenog ratnom spremom. Zdarskyjeva alpska skijaška škola s jednim štapom već je tada bila zastarjela i odbačena. Odlični skijaški prvaci, spomenuti inž. Radošević, Delmar i Any Bayer naučili su naše učitelje upotrebljavati nepoznatu im do sada »kristijaniju« na visokogorskim padinama, kao i neke druge skijaške tehnike.

jaške finese, pa je to znanje poslije rata preneseno na naše mlađe skijaške generacije. Zagrebački sportaš i član HAŠK-a Dušan Zinaj došao je na prvi skijaški tečaj u Tatramu kao početnik-redov. Završio je tečaj s odličnim uspjehom, pa je u drugom tečaju upotpunio nastavnički kadar.

Odmah po svršetku rata povjerenja je organizacija i vodstvo planinarsko-skijaške sekcije HAŠK-a Ivi Lipovšćaku, koji u društvu sa svojim skijaškim drugom iz Tatra, Dušanom Zinajem, okuplja u sekciju dvadesetak mlađih članova, početnika u skijanju, od kojih je doskora stvoren stalni kadar oduševljenih pobornika skijanja, osobito planinarskoga.

Skijanje se u Zagrebu sada razvija i izvan kruga HAŠK-a, pa se na vježbalištu na livadama Cmroka i u Samoborskom gorju kreću stotine skijaša, početnika i naprednih. Skijaške knjige zamijenili su sada napredni skijaši kao učitelji skijanja. Glavna briga posvećuje se sada propagandi skijanja i skijaškim natjecanjima. Već 1921. HAŠK priređuje interklupsko skijaško natjecanje na Medvednici na daljinskoj pruzi. Na daljinskim natjecanjima ističe se Dušan Zinaj, koji na natjecanju za prvenstvo Jugoslavije u Bohinju 1921. dobiva drugu nagradu, a 1923. na daljinskoj pruzi za prvenstvo Jugoslavije, stiče naslov prvaka Jugoslavije. Zinaj i Zvonko Ferić sudjeluju 1922. na prvenstvu Poljske u Zakopanima gdje Zinaj zauzima 29. mjesto između 97 natjecatelja na daljinskoj pruzi. Podvlačimo, da je član HAŠK-a Milivoj Benković prvi od Jugoslavena u dobroj kondiciji provezao 1923. prugu od pedeset kilometara na natjecanju za prvenstvo Čehoslovačke u Krkonošama.

Veliki polet u razvijaju skijanja uopće, a osobito planinarskog skijanja, pripisuјemo poslije prvog svjetskog rata dobroj propagandi skijanja javnim predavanjima popraćenim projekcijama i filmovima. Sada su već na raspolaganju i brojni učitelji skijanja. Konačno 1924. izlazi i prva knjiga o skijanju na hrvatsko-srpskom jeziku pod naslovom : »Ski« — Teorija skijanja i oprema skijaša (autor dr. Ivo Lipovšćak, naklada knjižare Kugli u Zagrebu). Sada i dnevna štampa često donosi materijale o skijanju i događajima na skijaškim terenima. Potrebno je podvući da je i nabavka skija i opreme postala lakša, jer se cijelokupna oprema sada može nabaviti u Zagrebu.

Pored osnivanja skijaških sekcija u mnogim sportskim društvima u Zagrebu i pokrajini, osnivaju se sada skijaške sekcije i u planinarskim društvima. Hrvatsko planinarsko društvo osniva skijašku sekciju koncem 1929. g. Prvi su članovi već iškusi skijaši, pa osim Medvednice i Samoborskog gorja posjećuju livade pod Klekom, Delnice, Fužine, Mrkopalj i Begovo Razdolje. Na programu su nadalje Zasavske planine, naročito Kum, na kojem zagrebački Ski-klub ima dobro uredenu oveću sobu za noćenje. Doskora, a uslijed nedostatka snijega na nižim planinama, planinari-skijaši Zagreba posjećuju Veliku planinu u Kamniškim Alpama, pa Pohorje i Julijske Alpe. Godine 1931. HPD-ova Skijaška sekcija broji preko sto skijaša!

Veliku agilnost pokazuje skijaška sekcija PD »Japetić« u Samoboru koja 14. veljače 1932. priređuje daljinsko skijaško natjecanje za prvenstvo Samobora. Podružnica HPD »Velebit« na Sušaku otkriva i popularizira vrlo dobre skijaške terene, bogate snijegom, na Platku (1111 m) i Snježniku, pa ovaj cijeli gorski kraj, uključujući i Risnjak, postaje u razmjerno kratko vrijeme najtraženiji skijaški teren u cijeloj Hrvatskoj. Na sjevernim padinama Snježnika priređuju se doskora i skijaška natjecanja u alpskim disciplinama, poznati »Jadranski veleslalom«.

Omladinci HPD »Mosor« u Splitu, Bogić i Gnjatović, 1932. donose prve zimske dojmove s Kamešnicom i snijegom zasutih vrhova Dinarskoga lanca. Interes za taj planinski kraj porasao je u Splitu pa 5. siječnja 1934. kreću na Vaganj M. Zavodnik i Boris Regner s namjerom da što bolje zadu u Kamešnicu, da ispitaju zimske prilike na toj planini radi zimske turistike i snježnih prilika. Već 28. siječnja iste godine našlo se pet skijaša (od toga tri Slovenci koji su živjeli u Splitu) pod kosom Strmca i pred glavnim masivom Kamešnice. Toga je dana otkriven i Kurtagića dolac, danas poznato skijalište Spiličana. Otada se u neprekidnom tijeku razvija planinarsko skijanje Spiličana po Vagnju i Kamešnici.

Članovi PD »Orjen« u Dubrovniku revni su posjetiocima snijegom bogatih terena na Orjenu, na vrh kojega se 1928. uspinju kao prve skije Đure Panyja iz Dubrovnika pod vodstvom pisca ovih redaka. Otada planinari skijaši Dubrovnika održavaju redovne skijaške tečajeve za početnike u okolini planinarskog doma na Vrbanju, te skijaške ture po Orjenskom gorju.

PD »Ivančica« otkriva skijaške terene na Očuri, a 1931. PD »Kalnik« u Križevcima osniva skijašku sekciju inicijativom dra I. Lipovšćaka čiji članovi marljivo krstare zimi cijelim Kalnikom.

Josip Sigmund (ubijen 1943) započinje 1937. kao član podružnice Hrvatskog planinarskog društva »Bjelašnica« u Sarajevu velikim žarom razvijati planinarsko-alpinističko skijanje riječju, perom i primjerom: uspon u stijeni Klapavici na Čvrsnici, skijaški tečajevi, članci u »Hrvatskom planinaru« (npr. »Skijaško planinarenje kao ograna alpinizma«, 1940, str. 305).

Prvu daljinsku skijašku utakmicu na Medvednici priređuje HPD 17. siječnja 1932. godine na pruzi od 16,5 km za muške i od 6,3 km za žene i subjunioare. Kod muških prvo mjesto zauzima Vjekoslav Ćubelić, kod žena Zdenka Brahm, a kod subjuniora Slavetić. Tom su natjecanju prisustvovali brojni gledaoci. »Prvenstvo Medvednice« priređuje Skijaška sekcija HPD 28. veljače 1932. s 90 natjecatelja na startu. Sudjeluje 10 Delničana, koji osvajaju prva dva mesta, dvoje juniora iz Maribora i jedan iz Ljubljane. Dužina pruge iznosila je 18 km sa 200 metara visinske razlike. U muškoj konkurenciji pobjeduje Rudolf Žingerlin (Marathon, Zagreb). Najbolji junior bio je Ljubljjančanin Silvio Markioti, a subjunior Vilim Arbanas (Delnice). Prelazni pokal, koji je HPD-u poklonio zagrebački trgovac Griesbach, osvojio je Žingerlin.

Na utakmici 14. veljače 1932. koju priređuje podružnica HPD-a »Japetić« u Samoboru za prvenstvo Samobora i PD »Japetić«, sudjeluju osim domaćina i članovi središnjice, zatim HAŠK, Runolist, Concordia i Marathon iz Zagreba te Mariborski smučarski klub. Pruga je iznosila 6 km, za žene i juniore 3 km. Pobjednik je Rudolf Žingerlin (Marathon, Zagreb), kod juniora Marcel Prister (HAŠK), kod žena Zdenka Brahm i druga Jelica Vučak (obje HPD). Prvak PD Japetić postao je Mirko Rusan. Drugo mjesto zauzeo je Antun Šoić, a treće Ivica Sudnik. Prelazni pokal Samobora osvojio je Mirko Rusan.

U ovo doba postoje skijaške sekcije kod slijedećih planinarskih društava: Sušak, Sisak, Karlovac, Čakovec, Ivanec, Koprivnica, Osijek, Varaždin, Delnice, Samobor, Dubrovnik, Split, Križevci i Sarajevo.

Druga naša knjiga o skijanju pojavljuje se 1933. pod naslovom: »Bijeli sport« — Oprema skijaša. Tehnika skijanja (autor dr. Ivo Lipovščak, naklada vlastita). Ova je knjiga značajna za razvitak planinarskog skijanja jer u detalje opisuje i slikovno prikazuje sve skijaške kretnje, donosi opremu skijaša, opisuje klimatske i snježne prilike što ih skijaš susreće na planini te konačno detaljan opis o vođenju skijaških tečajeva za početnike i za napredne skijaše.

Dana 25. siječnja 1933. Skijaška sekcija HPD u Zagrebu priređuje natjecanje na daljinskoj pruzi za prvenstvo Medvednice.

PD »Orjen« u Dubrovniku priređuje skijaško natjecanje za juniore sa startom i ciljem kod planinarskog doma Vrbanje. To je ujedno i prvo skijaško natjecanje na Orjenu (1933. g.).

Središnjica HPD priređuje 19. ožujka 1933. »Prvenstvo Medvednice« za seniore, juniore i žene. Seniori: 1. Valenteković (HAŠK); 2. Žingerlin (Marathon); 3. Stiasni (HAŠK). Žene: 1. Zorka Esapović (HAŠK); 2. Jelica Vučak (HPD); 3. Štefica Rodman (DHP »Runolist«).

Središnjica HPD novčano pomaže izgradnju skijaških skakaonica na Medvednici, u Skradu i Delnicama (1936. g.), koje se uslijed slabih snježnih prilika ne iskorističuju u zadovoljavajućoj mjeri. Od značajnih događaja u ovom razdoblju spomenut ćemo ih još nekoliko kronološkim redom.

- 1930. osnovane su skijaške sekcije HPD »Velebit« u Sušaku, »Bilo« u Koprivnici i »Orjen« u Dubrovniku. Iste godine osnovana je i Ski-sekcija HPD »Bjelašnica« u Sarajevu. Najzaslužniji u njoj je bio dugogodišnji pročelnik Josip Nepomucki.
- 1931. 15. II. održana je prva skijaška utakmica na Orjenu.
- 1931. 22. II. novoosnovana skijaška sekcija PD »Japetić«, Samobor, priređuje prvu skijašku utakmicu.
- 1931. 1. III. skijaška sekcija HPD priređuje prvu utakmicu za prvenstvo Medvednice, koja se stalno održava sve do 1941. g.
- 1932. skijaška sekcija HPD priređuje prvi skijaški tečaj pod vodstvom Forstnerića.
- 1932. 17. I. skijaška sekcija HPD pod vodstvom Z. Badovinca organizira »Prvenstvo HPD«. Ova priredba ostaje tradicija.
- 1932. Skijaška sekcija HPD organizira 8-dnevni skijaški tečaj u Planici koji vodi inž. Janša iz Ljubljane. Te godine pročelnik sekcije je Ciro Bronić. Sekcija ima 120 članova od kojih je 80 verificirano u Zagrebačkom zimskosportskom podsavезu.
- 1933. Pročelnik skijaške sekcije HPD je Miroslav Čubelić. Vlado Horvat objelodnjuje u »Novostima« članak o Jahorini pod naslovom »Zagrebčani otkrivaju Jahorinu«, koja time postaje popularna kod zagrebačkih skijaša.
- 1935. U Skradu izgrađena je trening-skakaonica za skokove do 28 m. Zasluga je to podružnice HPD »Skradski vrh« i njenog predsjednika J. Lončarića. Skakaonica u Delnicama postala je svojina podružnice HPD-a »Risnjak«. Slijedi izgradnja skakaonice na Medvednici i u Mrkoplju. Te godine Skijaška sekcija HPD »Bjelašnica« otvara svoju planinarsku kuću na Kosov dolu pod Bjelašnicom i postaje skijaški prvak sarajevskog podsavaze.
- 1936. Pročelnik skijaške sekcije HPD je Josip Grubanović, Akademski klub iz Zagreba otvara skijaško sklonište na Dušicama u juž. Velebitu. Skijaši PD »Mesor« iz Splita priređuju u Kurtagić docu na Kamešnici skijaško natjecanje.
- 1937. HPD »Velebit« u Sušaku priređuje natjecanje na Snježniku u alpskim disciplinama. HPD uvodi prve zimske markacije na Medvednici. HPD »Bjelašnica« u Sarajevu priređuje prvu skijašku utakmicu na Bukoviku kod svojeg doma koja postaje tradicija.
- 1941. pročelnik skijaškog odsjeka HPD Z. Badovinac organizira za članstvo izlete u Kamniške Alpe.
- 1944. Ski-odsjek HPD u Zagrebu ima 187 članova i organizira tzv. »suhi« tečaj.

Do drugog svjetskog rata planinari skijaši marljivo se uspinju na sve naše planine s dobrim skijaškim terenima i mogućnostima za dulji boravak. Među skijaški novoosvojene planine spada i planina Vlašić u Bosni. Planina je to s izvanredno prostranim terenima, koji na sjevernoj strani planine pružaju svestrane mogućnosti da zadovolje i gurmance skijaše. Prvenstveni skijaški uspon s Prelivode, sjeverno od glavnog bila Vlašića, izvršili su zagrebački planinari-skijaši: Mladen Maravić, Milivoj Gavrančić, Vlado Jambrišak i pisac ovoga članka. Njima se pridružio i inž. Mundorfer s Prelivode. Bilo je to na Uskrs 1927. godine.

Poslije drugog svjetskog rata, u kojem su se i partizani NOB obilno služili skijama za vrijeme zimskih pohoda, skijaška se djelatnost vrlo brzo obnavlja. Poslije rata gotovo i nema veće planinarske organizacije u Hrvatskoj u kojoj nema organizirane skijaške sekcije. Tako već 1950. članovi PDZ-a borave na skijanju na Jahorini, a iste godine počinje i serija zimovanja članova PDS »Velebit« iz Zagreba na toj planini. Oni otada organiziraju danas već tradicionalni »Velebitski spust« na Medvednici.

Godine 1953. PDZ uvađa Skijaški memorijal »Maks Plotnikov« koji se redovno organizira pod tim imenom do 1966. a poslije pod imenom memorijal »Ivan Pačkovski«, oba na Medvednici. Memorijal »Pačkovski« se sastoji iz tri discipline: terenska skijaška vožnja momčadi (6 km, s visinskom razlikom od 120 m), veleslalom dužine od 1000 m i spust na stazi od 800 m. Novost je da se sve tri discipline voze s naprtnjačom na ledima težine 5 kg. Prvo natjecanje održano je 29. i 30. siječnja 1966. Na drugom, 1967., pobjedu su odnijeli članovi PDZ Željko Gobec, Stanko Horvat i Lovro Jonak. Posljednje je održano 3. i 4. veljače 1973.

Skijaškim silazom niz sjeveroistočnu stijenu Velikog Kamenca u Pre-nju 1972. godine zagrebački »Velebitaši« izvode prvi pokušaj tzv. ekstremnog skijanja u povijesti našeg planinarskog skijanja (vidi str. 207)

Prvo poslijeratno alpinističko skijaško prvenstvo održano je 18. siječnja 1953. na Medvednici. Cilj je bio na dnu prosjeke, sada zarasle, na sj. padini Puntijarke. Sudjelovao je i pok. ing. M. Plotnikov. Tom prigodom bilo je organizirano i prvo dežurstvo GSS na Medvednici (Baljić, Lipovac, Juretić). Od 14. do 22. ožujka iste godine obavljeno je visokogorsko priječenje smjerom Komna, V. i M. Bogatin, Lanževica, Kal, Krn (članovi Veljko Lipovac, Oleg Šćedrov, Ismet Baljić, Danica Tramšek). Godine 1954. završili su Antun Rak, Stjepan Žuljić, Pero Lučić Roki, Lota Arh, Božidar Kanajet, Branislav Čelap, Dolfi Rotovnik, Ismet Baljić i Leander Kukec tečaj Švicarskog skijaškog saveza za visokogorske turne vodiče na Adelboden (Berneroberland), a već iduće godine organizira PSH od 14. do 24. travnja visokogorski skijaški tečaj u području Komna — Triglav.

PD »Susedgrad« organizira 10. veljače 1955. skijaški tečaj za svoje pionire i omладince, PDS »Velebit« priređuje 1. ožujka 1956. »Patrolni skijaški marš« na Medvednici, PD »Jankovac« iz Osijeka 21. veljače skijaški tečaj na Jankovcu, PSH od 4. do 8. veljače na Medvednici tečaj za skijaške vodiče, a PDZ od 7. do 10. siječnja tečaj za napredne skijaše.

Godine 1956. PSH izdaje šapirografiranu brošuru od 14 stranica pod naslovom »Upute za rad i program skijaških sekcija u planinarskim društvima«, a na skupštini 5. studenoga osniva Komisiju za planinarsko skijanje (prvi pročelnik Josip Jambrošić, a 1958. Branislav Čelap). Komisija iduće godine organizira tečaj za rukovođioce skijaških sekcija na Medvednici, a 1958. na Jahorini. Komisija za alpinizam PSH priređuje od 2. do 10. veljače 1957. osmodnevni zimski alpinistički tečaj za

visokogorsko skijanje u južnom Velebitu. PD »Sokolovac« u Sl. Požegi priređuje 6. veljače 1958. skijaški tečaj za svoje članove, a PD »Japetić« u Samoboru istoga dana skijaško natjecanje za sindikalne podružnice u općini Samoborskoj. Te godine postoji u planinarskim društvima na području Hrvatske mnogo skijaških sekcija s vrlo brojnim članstvom.

Godine 1961. sjedinila se Komisija za planinarsko skijanje PSH s Komisijom za vodiče i koncem ožujka održala uspješan tečaj za vodiče u visoko gorje kod Vodnike kove koće. U veljači je planiran prvi dio Gorskokotarske skijaške transverzale od Ougulina do Delnica, održano je »Skijaško ocjensko natjecanje planinara alpinista« na Snježniku i izvršeni brojni skijaški usponi u južnom Velebitu.

U priredbi »Dan planinara skijaša«, održanoj 4. ožujka 1962., nagradu za masovnost u 1961. g. dobili su riječki planinari-skijaši, a za najbolju kvalitetnu turu nagradu dobiva momčad PD »Zagreb-Matica«, koja je prošla vrhovima južnog Velebita smjerom: Liščani Bunari — Sv. brdo — Vaganski vrh — Dom pod Štirovcem.

U Mrkoplju je 9. ožujka 1962. g. održano ocjensko nantjecanje planinara i alpinista skijaša. Kod planinara je prvo mjesto zauzelo PD »Klek« (Ougulin) u sastavu: Uršan, Špeha i Ceranić, drugo PD »Torpedo«, Rijeka, a treće PD »Japetić«, Samobor. Kod alpinista pobijedila je trojka PD »Zagreb-Matica« u sastavu: Smerke, Cibilić i Papor; sudjelovali su »Snježnik«, Rijeka, »Velebit«, Zagreb, »Klek«, Ougulin, »Susedgrad«, Podsused, »Dubovac«, Karlovac, »Encijan«, Samobor, »Runolist«, Zagreb, »Japetić«, Samobor, »Torpedo«, Rijeka i »Željezničar«, Zagreb.

Dana 15. veljače 1963. održano je na Medvednici »Skijaško patrolno natjecanje« na kojem je nastupilo sedam planinarskih društava iz Zagreba, te PD »Strahinjčica« iz Krapine.

Na natjecanju planinarskih skijaških patrola na Jankovcu 22. veljače 1963. sudjelovalo je sedam planinarskih društava. Prvo mjesto zauzela je patrola PD »Sokolovac« iz Slav. Požege.

Komisija za alpinizam PS Hrvatske priredila je 10. ožujka 1963. natjecanje u visokogorskem skijanju na Kleku. Sudjelovalo je dvanaest momčadi i to: »Klek« (tri momčadi), »Željezničar«, Zagreb (dvije), PD »Zagreb-Matica« (dvije), te »Susedgrad« i »Velebit«. Prvo mjesto zapalo je »Zagreb-Maticu« pod vodstvom Z. Smerke, 2. »Klek«, a 3. »Željezničar«, Zagreb.

Na patrolnom skijaškom natjecanju za prvenstvo Hrvatske, održanom 2. ožujka 1965, na pruzi Mrkopalj — Tuk preko Čelimbaše (6 km, s visinskom razlikom od 260 m) sudjelovalo je 20 patrola.

PD »Zagreb-Matica« priredilo je od 16. do 30. siječnja 1966. skijaški tečaj za omladince početnike, koji je održan na Puntijkari na Medvednici (ponovo 1968. i 1973).

PD »Dubrovnik« održalo je skijaški tečaj na Orjenu 28. siječnja 1966, a PD »Klek« iz Ougulina uvađa 27. veljače Skijaški memorjalni spomen-marš »Tragom 26 smrznutih partizana« na povijesnom pravcu Jasenak — Mrkopalj (posljednji je održan od 22. do 23. veljače 1974).

PSH je 1967. organizator Zimske i alpinističke visokogorske škole. Četiri člana PDZ pod vodstvom Josipa Breštovca prolaze od 26. do 30. ožujka južni Velebit smjerom Visočica — Sv. brdo na skijama.

Dva člana PD »Vihor« iz Zagreba izveli su 23. rujna zimski uspon na Triglav (na skijama do Kredarice).

Prvenstveni skijaški prijelaz glavnog bila Velebita izvršili su od 11. do 25. veljače 1973. članovi PD »Zagreb-matica« Darko Sakar i Ivan Grašovec na potezu od Prezida do Oltara (170 km) uspješni se usput na najviše velebitske vrhove. Prvenstveni zimski prijelaz na skijama cijelog Velebita izvršili su od 20. veljače do 4. ožujka 1973. članovi PD »Vihor« iz Zagreba Fred Židan, Zdravko Ceraj i Ivica Mesić na potezu od Vratnika do kanjona Zrmanje u trajanju od 13 dana. Prevalili su oko 240 km, pretežno na skijama. S derezama su prošli mali dio oko Vaganskog vrha i Sv. brda zbog čistog leda. Izvršili su i uspone na neke vrhove, uključivo i Crnopac.

Ovdje smo prikazali samo najznačajnije djelatnosti i priredbe u razvoju planinarskog skijanja u Hrvatskoj unutar stogodišnjeg postojanja planinarske organizacije. Potrebno je, nažalost, napomenuti da Lika za sada ne pokazuje zanimanje za planinarsko skijanje, no prije ili kasnije, s obzirom na prvorazredne snježne prilike i dobre skijaške terene na Velebitu, i taj će naš lijepi gorski kraj posigurno ne samo prihvati planinarsko skijanje već i prednjačiti u njegovu razvoju.

Gorska služba spasavanja u Hrvatskoj

Napisao DRAŽEN ZUPANC

Planinarsko gibanje u nas, u Hrvatskoj, stješnjeno i okovano za okupacije i rata, prvih poslijeratnih godina doživljava svoju renesansu, potvrđujući onu narodnu: »Pritisnuto jače, sve to više skaće«. Glavne su značajke tog razdoblja nagli porast broja članstva obnovljene planinarske organizacije, te brz i snažan razvoj planinarstva u svim njegovim oblicima, od kojih se osobito ističe alpinizam.

No istodobno, kao negativna popratna pojava, raste i broj nesreća u gorama, a opasnosti i rizici postupno se povećavaju, postaju uočljiviji i ne može ih se više zanemarivati. Potreba uspješnog suprotstavljanja ovim negativnim pojавama postaje sve očitija, a sazrijeva i spoznaja da se uspjeh može postići jedino na dobro organizirani način.

I tako je konačno krajem 1949. godine potaknuto pitanje osnivanja Gorske službe spasavanja (GSS) kao dobrovoljne, stručno sposobljene i humane službe javnog značaja unutar Planinarskog saveza Hrvatske. No kako se sve to odvijalo, kako je osnovan GSS i kako se razvijala i radila do danas prepustimo da osvijetle činjenice i dokumenti.

Organizirano planinarstvo u Hrvatskoj oživljava i počinje djelovati 1946. i 1947. u okviru općih fiskulturnih organizacija. U Zagrebu nastaju planinarske alpinističke sekcije u fiskulturnim društvima »Dinamo«, »Lokomotiva«, »Jedinstvo« i »Zagreb«. Godine 1948. osnivaju se prve poslijeratne samostalne planinarske organizacije u Hrvatskoj: u Zagrebu PD »Zagreb« u svibnju, PSH u lipnju, a zatim i u ostalim većim gradovima i mjestima. Razvija se sve snažnije i značajnije alpinistička djelatnost, osnivaju se u planinarskim društvima u Zagrebu i Rijeci alpinističke sekcije. Ekskurzija zagrebačkih alpinista u ljeti odlazi u planinu Čvrsnicu. U njenim stijenama alpinisti penju niz prvenstvenih smjerova i tom prilikom dogada se prva teža poslijeratna nesreća, kad je pri usponu kroz stijenu barijere Pešti-brda pao i zadobio teže ozljede zagrebački alpinist Stjepan Brlečić-Digo. Odmah su mu priskočili u pomoć drugovi, uz veliko zalažanje pružili mu prvu pomoć i s uspjehom ga prenijeli do zdravstvene ustanove u dolini, pa nesreća nije tragično završila.

Godine 1949. samo u Zagrebu djeluje već više od 12000 organiziranih planinara, a redovnim sastancima Alpinističke sekcije PD »Zagreb«, koja se te godine pretvara u Alpinistički odsjek, prisustvuje redovno između 60 i 100 članova. Uz veliku planinarsku djelatnost raste i zanimanje za alpinistiku. Među ostalim i jedna skupina zagrebačkih sveučilištaraca organizira u ljetu alpinistički tečaj na Durmitoru. Oni izvode niz penjačkih uspona u tom gorskom sklopu, a pri usponu kroz stijenu Durmitorskog Šljemena dogodila se druga, ovaj puta tragična nesreća: prekinut je životni put mladog i perspektivnog riječkog alpinista Josipa Komena-Bebija, koji je u to doba studirao u Zagrebu. I ovom prilikom njegovi drugovi priskočili su u pomoć, ali mu je na žalost više nisu mogli pružiti.

U jeseni skupina zagrebačkih alpinista, tada članova Alpinističke sekcije PD »Zagreb«, koji su bili sudionici spasavanja svojih drugova u spomenutim nesrećama, daje poticaj za osnivanje spasavalačke organizacije unutar planinarske organizacije u Hrvatskoj. Toj korisnoj inicijativi daju odmah podršku ostali alpinisti kao i PSH u Zagrebu.

U nastojanju da organizira spasavalačku službu u svojem okviru po uzoru na Gorsku rešavalnu službu (GRS) slovenske planinarske organizacije (osnovana je 1912.), PSH se obraća GRS Planinske zveze Slovenije i šalje na njezino savjetovanje, koje se održava 15. i 16. listopada, svoje predstavnike, članove tadašnje Komisije za alpinizam, Krešimira Mihaljevića-Pauka i Ninoslava Kućana. Oni po povratku sa spomenutog savjetovanja podnose izvještaj u kojem između ostalog stoji: »Organizacija GRS je na solidnim temeljima i bit će neophodno koristiti njihova iskustva i prilagoditi ih na naše stanje. Pravila GRS bit će dostavljena u najkratće vrijeme na PS Hrvatske i tada će se pristupiti formiranju te službe i kod našeg Saveza. Također će i legitimacije, kao i znak članova momčadi za spasavanje biti jednoobrazni. Nakon godišnje skupštine našeg Saveza neka bi se formirala takva služba i kod nas sa samostalnim referentom u odboru PS Hrvatske, koji bi se koristio pravilima GRS kao i zaključcima i dojmovima sa toga savjetovanja, kako bi ta služba bila što spremnija, organizovanija i pokretnija za obavljanje svojih zadataka. To će kasnije predstavljati rad toga određenog referenta, koji će organizaciju službe spasavanja razraditi do detalja. U cilju što tjesnijeg povezivanja tih novoformiranih službi po pojedinim republikama sa GRS, kao najiskusnijom u tim pitanjima, zaključeno je, da će se početkom mjeseca travnja (1950. g. — op. p.) održati tečaj momčadi za spasavanje. Trošak za taj tečaj snosio bi Planinarski savez Jugoslavije, a na njemu bi obavezno morale prisustvovati ekipe najboljih alpinista pojedinih republika u jačini od 5—6 ljudi. Budući referent našeg Saveza morat će o tom voditi brigu, kako bi izbor ljudi za taj tečaj bio izvršen pravovremeno i kako bi ljudstvo bilo pravovremeno upućeno na tečaj.«

Nadalje, o potreboj spremi za spasavanje i ostalim pitanjima pišu slijedeće: »Svi ostali detalji o kojima je bilo govora na tom savjetovanju kao na pr.: problem pomlađivanja GRS, problem zadovoljavajuće opreme članova GRS, opskrba planinarske kuće s priručnim apotekama, saradnja među spasavalačkim postajama, štampanje specijalne knjige za prvu pomoć, problem tečajeva za spasavanje u inozemstvu, kontrola upisnih knjiga po kućama i vrhovima, zemljovid za svaku postaju, polaganje ispita iz prve pomoći za sve članove momčadi za spasavanje, te konačno nabavka radioprimapredajnika, ne dolazi momentano kod našeg stanja u obzir, ali će se samim momentom formiranja službe za spasavanje kod PSH pojaviti i neumoljivo će zahtijevati neodložno rješenje. Uдовoljavanjem tim problemima bit će moćno tada dorasli svakoj situaciji i moći će moćno ravноправno stati uz bok najbolje organiziranim službama za spasavanje...«

U tadašnjim prostorijama PSH u Ilici 21 u Zagrebu održana je **4. siječnja 1950.** prva sjednica Inicijativne komisije PSH za osnivanje Gorske službe spasavanja (GSS). Sjednici prisustvuju alpinist Slavo Brezovački (tadašnji tajnik PSH — op.p.) Ninoslav Kučan, Krešimir Mihaljević (tadašnji referent za alpinizam PSH — op.p.) i Edvin Rakoš. Na sjednici je jednoglasno odlučeno da nova spasavalačka organizacija djeluje pod naslovom: »Gorska služba spasavanja«. Također je prihvaćen pravilnik GSS čiji nacrt je sastavio i pročitao E. Rakoš. Zaključeno je nadalje da se održava tijesna veza s istovrsnim i sličnim organizacijama u ostalim republikama, kao i da se Komisija za GSS poveže s GRS u Sloveniji u pogledu izrade legitimacija, značaka i vođenja kartotekе, te na kraju da se izradi pečat GSS, kojim će se ovjeravati legitimacije. Iz dosta šturog zapisnika sjednice vidljivo je da Inicijativna komisija postaje Komisija za GSS PSH (u daljem tekstu KGSS) i da je referent za GSS u PSH (tada još u osnivanju — op.p.) bio E. Rakoš. Taj datum smatra se danom osnutka i početkom organiziranog djelovanja GSS PSH.

Izvršavajući zaključke osnivačke, odnosno prve sjednice, Edvin Rakoš se **6. siječnja** obraća centrali GRS pri PZS (koja je tada bila u Jesenicama — op.p.) tražeći po jedan primjerak značke, legitimacije i obrasca za kartoteku. Uroš Župančić (u to doba načelnik GRS pri PZS — op.p.), tada već vrlo poznat i uvaženi slovenski planinar, alpinist i spasavalač, odgovara 10. siječnja pismom u kojem između ostaloga kaže i ovo: »Pozdravljamo Vaše osnivanje »Gorske službe spašavanja« kod Planinskog saveza Hrvatske. Nadamo se da ćete odlučno i korisno krenuti i u tom pogledu naprijed. Šaljemo Vam sav materijal koji nam je trenutno na raspoloženju, obećavamo Vam da ćemo uvijek nastojati sa svim snagama da Vam pomognemo u koliko bude to potrebno.«

Komisija za GSS PSH **9. siječnja** pismeno traži od Alpinističke sekcije PD »Zagreb« da joj se dostave imena članova, koji bi imali želju postati članovima GSS. U tom dopisu između ostalog piše: »Za prijedlog neka vas rukovodi dosadašnji rad članova na polju alpinizma, a ujedno možete predložiti i pripravnike koji se zalažu u radu..., a za koje mislite da će u skoroj budućnosti postati dobri

Prevoz unesrećenog planinara po snijegu na saonicama sastavljenim od dva para skija

članovi alpinisti.« U ovom dopisu spominje se prvi put poimenično dio posebne opreme za spasavanje, kako u nastavku slijedi: »Ujedno vas molimo da odmah pošaljete u PSH jarbol za spasavanje, koji će ostati na Savezu za potrebe Gorske službe spasavanja«. Dne 2. veljače čine se prvi pokušaji da se za GSS nabave dereze, kojih tada nije bilo u slobodnoj prodaji, a predstavljale su nužnu opremu spasavalaca. Time je bilo prvi puta spomenuto nabavljanje individualne spasavalačke opreme. Dne 8. veljače Alpinistički odsjek (sekcija mijenja naziv u odsjek — (op. p.) PD »Zagreb« dostavlja PSH popis članova AO koji žele postati članovima GSS, a 21. veljače E. Rakoš, referent GSS PSH, traži od AO-a PD »Zagreb« prvi put izvještaj o nesrećama pri kojima su bili prisutni ili spasavali unesrećene članovi AO-a predloženi za članove GSS. U tom dopisu između ostalog se kaže: »U izvještaju navedite datum, mjesto i opis nesreće, te poimenično članove, koji su sudjelovali kod spasavanja ili pružanja prve pomoći«. To je prvi zahtjev kojim se traže točni podaci i izvještaji o nesrećama.

Referent za GSS u PSH E. Rakoš saziva 22. veljače na Osnivačku skupštinu GSS predložene članove i ostalo članstvo AO PD »Zagreb«, kao i delegate markacijske sekcije PDZ, visokogorske sekcije PDZ, izletničke sekcije PDZ i samog Društva, zatim PDS »Velebit«, PD »Željezničar« i glavnog odbora Crvenog križa Hrvatske.

Dana 24. veljače održana je od 20,30 do 22,30 sati Osnivačka skupština Gorske službe spasavanja u tadašnjim prostorijama Državnog osiguravajućeg zavoda u Zagrebu u Masarykovoј ulici broj 1. Prisustvovali su joj članovi Alpinističkog odsjeka i delegati svih pozvanih organizacija, a otvorio ju je E. Rakoš.

Referat o potrebi, zadacima i ciljevima GSS podnosi skupštini E. Rakoš i u njemu između ostalog navodi: »... i sada dolazimo do pitanja zašto se kod nas treba organizirati GSS? Da li i kod nas postoji za to potreba kad naše planine nisu toliko visoke i opasne? Promatramo li nagli razvitak planinarstva i alpinizma kod nas nakon oslobođenja, možemo reći da smo postigli vidne uspjehe u omasovljenju... Iz statističkih podataka sa zadovoljstvom konstatiramo porast (broja članstva) na izletima, pohadanje visokih planina i penjanje u strkim stijenama... Moramo ujedno konstatirati i to da je porastom članstva broj nesreća u planinama također porastao. Sjetimo se samo spasavanja druga Brlečića iz stijene Pešti-brda noću uz životnu opasnost članova ekipe koja ga je spasavala, a zatim mrtvog Josipa Komena iz stijene Šljemena u Durmitoru, spasavanja jedne srednjoškolke u Julijskim Alpama iz stijene Mojstrovke, smrznutog planinara na Šljemenu na putu za Rauchovu lugarnicu, te niza neregistriranih manjih nesreća. U samom

mjesecu siječnju registrarano je 5 nesreća — tri istegnuća noge, jedno iščašenje noge u kuku i jedno povijanje rana na licu i rukama. U svim tim nesrećama pružili su prvu pomoć s velikim požrtvovanjem članovi AO PDZ... Ako se svega toga sjetimo i ako uočimo da je priliv planinara i alpinista svakim danom sve veći, onda možemo kazati da je već krajnje vrijeme da se pristupi organiziranju GSS-a... Kao prvi osnovni zadatak GSS jeste sprečavanje, odnosno smanjenje broja nesreća. To će GSS postići s djelovanjem svog članstva kao nastavnog kadra na svim planinarskim i alpinističkim tečajevima, koje organizira PSJ i PSH, ili pojedina društva... Zadatak koji se postavlja na svakog člana je održavanje stručnih predavanja u društвima, fabrikama, uopće u svim kolektivima gdje se osjeća potreba planinarskog djelovanja. Jedan od važnih zadataka GSS je da odgaja dobre rukovodioce planinarskih alpinističkih tečajeva i to naročito iz kadrova vrhunskih alpinista.«

O vlastitom usavršavanju GSS kao i ostalim zadcima nadalje govori: »GSS treba da održava za svoje članstvo po jedan zimski tečaj i ljetni, u kojima će se članovi usavrшavati u primjeni najmodernijih tehničkih sredstava za spasavanje. Daljnji zadatak GSS je čuvanje gorske flore i faune... Djelokrug rada GSS proteže se kroz čitavu državu. Naše članstvo odlazi često u Sloveniju i dužno je da se u slučaju nesreće priključi ekipama GRS. Naročitu pažnju treba posvetiti planinarima Narodne republike BiH, gdje je alpinizam u početnom stadiju... Mi smo dužni da ih pomognemo u njihovim nastojanjima... I na buduće tečajeve trebat će pozivati planinare drugih narodnih republika, kako bismo se što više povezali u radu i pripomogli ih u osnivanju alpinističkih odsjeka i GSS, naročito ako na njihovom teritoriju postoje za to uvjeti.«

Nadalje o kvalitetama koje trebaju imati članovi GSS govori: »Da netko postane članom GSS mora biti svestran na polju planinarstva i alpinizma. On mora znati markirati putove, mora znati skijati, mora se baviti penjanjem, mora proći planinarski i alpinistički tečaj kao tečajac, da stekne sva potrebna znanja o prirodi koja sasijecaju u planinarstvu i alpinizam i da poslije kao dobar nastavnik u planinarskim alpinističkim tečajevima može održati predavanje iz bilo kojeg područja planinarstva i alpinizma.«

O sredstvima GSS također kaže: »Za materijalna sredstva koja će osigurati izvršenje zadataka GSS brinut će se PSH, a djelomično će pripomoći razne dotacije viših fiskulturnih organizacija i Ministarstvo zdravlja. Mi se nadamo da ćemo od Crvenog križa dobiti veliku pomoć... jer, kako znamo, u Narodnoj republici Sloveniji za GRS naročito je zainteresiran Crveni križ Slovenije i on pruža pomoć.«

O samom značenju osnivanja GSS kaže: »U ovoj osnivačkoj skupštini GSS možemo vidjeti ogroman napredak u historiji planinarstva i alpinizma, jer toga kod nas nije još do sada bilo. PSH osnutkom GSS dobiva jaku podršku u ostvarenju svojih ciljeva tj. da daljnji razvoj planinarstva i alpinizma kod nas krene putem kvalitativnog uzdizanja kadra. S time bi se smanjio broj nesreća u planinama, a ujedno postigao cilj planinarskog, odnosno alpinističkog djelovanja, a to je drugarstvo, ljubav prema domovini, spremnost, odvažnost, borbenost, snalažljivost, otpornost, izdržljivost itd. I s takvim kadrom moći će naša Armija uvijek računati imajući u njima odlične borce i branioce granica naše socijalističke domovine.«

Ovi izvodi iz referata posebno su zanimljivi jer izlažu motivaciju, temelje i principe na kojima je GSS osnovana i po kojima još i danas uglavnom djeluje. Skupština je nakon upoznavanja usvojila pravila i izabrala prvu redovnu Komisiju za GSS pri PSH (KGSS) u sastavu: E. Rakoš, predsjednik, a članovi: N. Kućan, Z. Blažina i I. Gropuzzo. Donesen je također plan rada za 1950. g. Iz dokumentacije je vidljivo da je skupština ovlastila KGSS, u smislu prihvaćenih pravila, da obavi primanje i verifikaciju prvih redovnih članova GSS, pa je na sjednici Komisije 4. ožujka 1950. zaključeno da su u redovno članstvo primljeni: S. Brezovečki, J. Mesarić, K. Mihaljević, N. Kućan, Z. Blažina, I. Gropuzzo, M. Zgaga i E. Rakoš. U pripremi za članove bez prava nošenja znački i legitimacija prijavljeni su: V. Zgaga, A. Židan, D. Krotin, D. Kober i S. Lešić. Na istoj sjednici je zaključeno da Z. Blažina preuzme legitimaciju GRS i da njen sadržaj prevede sa slovenskog na hrvatski jezik. Već u planu rada za 1950. godinu između ostalog se spominje da treba organizirati određene obavještajne točke GSS: u selu Marasovići kod Velike Paklenice i u selu Bjelskom ispod Kleka, što je bila nesumnjiva potreba zbog sve veće zainteresiranosti alpinista za penjanje u stijenama Velike Paklenice i Kleka. No to je „nažlost, zbog objektivnih poteškoća sve do danas ostao samo plan.«

Iste godine u redovno članstvo primljeni su V. Zgaga, A. Židan, D. Krotin, S. Lešić i S. Šantek, a krajem godine predsjednikom Komisije postaje Dušan Krotin.

Spasavalačke vježbe na alpinističkom tečaju Platinarskog saveza Hrvatske 1957. godine pod vrhom Badnja na Velebitu

Krajem iste godine, istodobno s napuštanjem organiziranja planinarskih društava po strogo teritorijalnom principu, počinje i prva iako još slabo izražena decentralizacija do tada centralno organizirane Službe. To se vidi iz dopisa što ga Komisija upućuje 6. odnosno 12. prosinca PD »Zagreb« i PDS »Velebit« sa zahtjevom da u svojem sastavu formiraju posebne ekipe za spasavanje sastavljene od članova GSS. Zanimljiv je i dopis PD »Runolist« iz Stenjevca od 1. prosinca kojim se obraća PDS »Velebitu« između ostalog i radi razgraničavanja područja djelovanja u slučaju spasavanja planinara. Tu se već naziru prvi počeci osnivanja stanica GSS.

U zimi 1951. godine skupina članova AO PDS »Velebit« (J. Pordan, R. Čapek, N. Šimunović, I. Gjetvaj i Z. Zebić), koji su već pripravnici GSS, obavlja uspješnu akciju spasavanja pružajući pomoć opskrbnici Tičarjevog doma na Vršiću. Za tu stručno i tehnički izvanredno uspjelu akciju spasavanja odala je priznanje centrala GRS pri PZS iz Jesenica, dopisom od 17. ožujka potpisanim od U. Župančića.

U to doba u Zagrebu djeluju već tri ekipe GSS i to u PD »Zagreb«, PDS »Velebit« i PD »Runolist« (Stenjevec), kadrovske vezane uz AO svojih društava. Uime Komisije bili su od 4. do 7. svibnja Dušan Krotin i Mirko Zgaga na proljetnom savjetovanju GRS PZS koje je održano na Vršiću. Tu su bili i članovi Bergrettungsdienst-a iz Austrije, koji su pokazali niz tada tehničkih novitetata i novu opremu. Tom prilikom su naši članovi prvi put upoznali spasavanje čamcem za snijeg, tzv. Akia-čamcem, kao i upotrebu čeličnog užeta (sajle) pri spasavanju iz stijene pomoću Gramingerove sjedalice.

Na sastanku svih članova GSS 29. lipnja Dušan Krotin (Dude) referira o stanju u GSS, ističe potrebu većeg angažiranja članova GSS u tome da planinare »pouči i nauči, te da time spriječi događanje nesreća«. Nadalje govori o potrebi povećanja broja članstva i o pitanju, kako brzo intervenirati na udaljenim područjima, o čemu kaže: »Nezgoda je u tome što danas Zagreb raspolaže najkvalitetnijim ljudstvom, a toliko je udaljen od naših planina, gdje se ustvari mogu dogoditi nesreće, za koje bi bile potrebne intervencije specijalne momčadi... Slijeme i oko-

lina ne zahtijevaju neku naročitu momčad... Ali nam zato mogu zadavati brige baš naši planinski krajevi, Velebit i Dinar, gdje se mogu pored nezgoda očekivati i lutanja. Centar pažnje organizacija GSS morala bi posvetiti baš tim krajevima. Teren diktira potrebe, a ne (samo) ljudi. Dakle, trebalo bi urediti GSS tako da se brine za ljudе, koji posjećuju te naše krajeve te da im se najbrže i najbolje može pružiti prva pomoć. Za takove intervencije bilo bi besmisleno imati ekipu (samo) u Zagrebu, jer ona i tako ne bi mogla intervenirati prije barem dan-dva od dobivenog poziva.⁴

Nadalje zanimljivo predlaže: »Organizaciono bi to izgledalo tako, da bi se postavili centri ekipa u Gospiću, Splitu, Makarskoj, Rijeci, Ogulinu, Delnicama, Dubrovniku, Slavonskoj Požegi i Zagrebu... Organizacioni raspored koji je do sada bio u programu, da svako društvo ima svoju ekipu, bio bi danas veoma nepraktičan, jer bi po tome Zagreb imao do 10 ekipa GSS, dok njegove potrebe ne zahtijevaju više od jedne« — i možemo reći da su to bile prve praktične misli o smjeru razvijanja GSS koje su kasnije uglavnom i provedene.

O potrebnim stručnim sposobnostima članova govori: »Kod nas alpinizam ide krupnim koracima naprijed i moramo biti spremni na sve eventualnosti. Znači, neophodno je da ljudstvo GSS bude upućeno u spasavanje iz stijene. Danas je situacija takova da su članovi GSS uglavnom alpinisti, ali to ne mora biti pravilo niti uvjet, pogotovo za prije navedene krajeve.« (Dinara, Gorski kotar, Velebit — op. p.). Time on načinje pitanje radikalne reorganizacije GSS i od tada postupno, sporo, započinju organizacijske promjene u GSS radi prilagođavanja stanju u planinarskoj organizaciji (decentralizacija) i radi veće djelotvornosti rada na području PSH. Stoga i navodimo dijelove ovog zanimljivog referata. Krajem godine u ekipi GSS PDS »Velebit« predloženi su za članove Zvonimir Antonić i Vjekoslav Krasznay, a za pomoćne članove (pripravnike — op.p.) Nikola Šimunović i Tefko Saraćević.

U veljači 1952. godine u ekipu GSS PD »Zagreb« primljeni su za redovne članove alpinisti Jovica Stanković i Dražen Zupanc, te ubrzo nakon njih Ervin Hanzer i Edo Glas. Dana 5. veljače bila je akcija spasavanja unesrećenika od Oštrelja (Samoborsko gorje) do Samobora.

Centrala GRS PZS u Jesenicama pismeno poziva 8. travnja GSS PSH na prolijetni zbor gorskih reševalaca u domu pod Storžičem (1—4. V) i na proslavu 40. obljetnice svog osnutka na Tičarjev dom na Vršiću (20—22. VII), pa se tako nastavlja već ranije započeta dobra suradnja.

Alpinist i gorski spasavalac Zvone Blažina odlazi iz Zagreba na službu u Beograd, gdje postaje inicijator osnivanja AO u Beogradu i GSS PS Srbije.

Ekipa GSS u PD »Zagreb« reorganizira se 20. studenoga i mijenja naziv po uzoru na GRS u Stanicu GSS PD »Zagreb«, a sačinjavaju je novi članovi: Vladimir Matz, Stjepan Jecić, Zlatomir Juretić, Željko Kućan, Veljko Lipovac, Ismet Balljić, Oleg Šćedrov i Albert Glavač. Unatoč promjeni naziva suštinski se još uvek ništa organizaciono ne mijenja i Stanica ostaje na razini ekipе GSS pri planinarskom društvu, jer se GSS još uvek nije reorganizirala na teritorijalnom principu. Novost je, međutim, u tome što su osim alpinista prvi puta uzeti u članstvo i iskusni planinari, a ustanova pomoćnih članova tj. pripravnika privremeno se gubi. Time se počinje mijenjati prvi puta i stručna kadrovska struktura GSS. Krajem godine počinju članovi GSS redovito dežurati na Medvednici. Lakših i težih intervencija bilo je 37. Tri člana sudjelovala su u mjesecu srpnju na tečaju GRS u Sloveniji.

Početkom 1953. godine dolazi na čelo KGSS Antun Rak, koji počinje uspostavljati veze s planinarskim društvima izvan Zagreba, u cilju da proširi mrežu GSS u svim planinarskim područjima Hrvatske. Uspostavlja također vezu s organizacijama Crvenog križa, JNA, proizvođačima sanitetskog materijala i lijekova radi ostvarivanja veće pomoći i podrške GSS. Prema zacrtanom planu nastoji osnovati ekipu spasavanja u Rijeci, Ogulinu, Delnicama, Gračacu, Splitu i Varaždinu, a ojačati ekipu u Zagrebu. Obavljanju tog zadatka pristupa uglavnom administrativno zahtjevima na novoosnovana planinarska društva, ne vodeći dovoljno računa o iskuštu njihovog planinarskog kadra. Tada u članstvo GSS u pokrajini ulazi niz novih članova s nedovoljnim planinarskim iskustvom. Nekritički prihvativši prijedloge društava, KGSS naglo povećava broj članova GSS preko stvarnih potreba. U stručnom pogledu za članstvo u službi prestaje biti kvalifikacija »alpinist« neophodnim uvjetom (za čije su stjecanje već tada postojale propisane određene norme), pa naglo opada kvalitet članstva. Time kao i nepotrebnim prekobrojnim članstvom dolazi u pitanje djelotvornost Službe. U toj godini osnivaju se nove ekipе, odnosno

Nakon požara doma na Omanovcu

Dragi drugovi!

Teško nam pada k srcu kada Vas moramo informirati o tužnoj i žalosnoj vijesti da nas je kobne i nesretne jesenske noći 16/17. X 1974. zadesila teška nesreća. Požar koji je izbio uslijed kratkog spoja na električnim instalacijama u mansardnom drvenom dijelu objekta, uništio je planinarski dom »Omanovac« na Psunjku. S obzirom na udaljenost od grada (12 km) ni uz najveće požrtvovanje vatrogasnih jedinica i jedinica Civilne zaštite nije se mogao spasiti. Izgorio je u potpunosti, a ostali su samo goli zidovi. Šteta se procjenjuje na vrijednost od 1.500.000 dinara, a spašenoga inventara gotovo i nema. Dom je osiguran kod osiguravajućeg zavoda na iznos od 640.000 dinara što ni izdaleka ne odgovara njegovoj stvarnoj vrijednosti. Očekujemo naknadu osiguravajućeg zavoda u visini 80% sredstava od osigurane svote.

Ova nesreća teško je pogodila našu planinarsku organizaciju, naš grad i našu komunu. Za svega sat-dva uništen je jedan od najljepših planinarskih objekata naše Republike, uništen je 20-godišnji trud ne samo planinara našega grada, nego i trud radnih, društveno-političkih, sindikalnih i sportskih organizacija, pa i naših građana koji su nas pomogli u njegovoj izgradnji.

PD »Psunj« Pakrac poziva sve planinarske organizacije i saveze da nas materijalno potpomognu dobrovoljnim prilogom kako bismo obnovili i izgradili novi planinarski dom na Psunjku. Nadamo se da će svatko u ovoj akciji solidarnosti prema svojim mogućnostima pomoći našu akciju. Vašem prilogu u toj akciji odužit ćemo se zahvalnicom kada za to budemo imali mogućnosti.

Molimo priloge uplaćivati na ime PD »Psunj« Pakrac, širo račun br. 32730-765-885 uz naznaku »za izgradnju planinarskog doma Omanovac«. Društva i pojedinci mogu pomoći pružiti i u obveznicama Federacije.

Pomožite svojim prilozima našu akciju!

Zahvaljujemo uz srdačne planinarske pozdrave!

Predsjednik PD »Psunj«
Prof. Branko Pruginić

Poruka čitaocima i preplatnicima

Na poticaj PS BiH održan je 14. I 1975. u Zagrebu sastanak predstavnika PS BiH (Dane Pavičević i Drago Bozija) s predstavnicima PSH (Božo Škerl, dr Željko Poljak i Nikola Aleksić) radi dogovora o daljnjoj suradnji u izdavanju zajedničkog glasila »Naše planine«. Na sastanku su raspravljeni problemi financiranja u uvjetima nedavnog poskupljenja papira i grafičkih usluga, a zatim problemi uređivanja, te je među ostalim zaključeno:

- da se u časopisu uvedu nove rubrike kao što su npr. likovi planinara, obavijesti, prikazi pojedinih planina u obliku kratkih vodiča i dr.;
- da vijesti o društvenim akcijama ne bi trebale prelaziti 20 redaka pisanih strojem te da će ih redakcija radi ravnomjernosti kratiti ako budu preduge;
- da će NP ubuduće nositi oznaku godišta uračunavši i godišta »Hrvatskog planinara« od 1898. godine, na isti način kao što je to svojedobno učinio slovenski »Planinski vestnik«;
- da se onim preplatnicima, kojima pošta nije dostavila broj 9—10 ili 11—12 iz prošle godine, na njihov zahtjev ponovno pošalju izgubljeni brojevi i
- da se na planinare, koji su u mogućnosti, apelira da uplate ekonomsku preplatu od 100 dinara umjesto nominalnog od 60 dinara. Imena darovalaca bit će obavljivana u časopisu uz posebnu zahvalu.

Preplata se šalje na račun PSH broj 30102-678-5535, osim preplatnika iz BiH koji novac upućuju na PS BiH, račun broj 10102-678-710.

Budući da se uskoro mijenjaju poštanski obrasci, molimo da se preplata pošalje čekom koji se u trenutku uplate može dobiti na pošti. Istim čekom molimo uplatiti i možebitni dug iz prošle godine.

Onome tko se prvi put preplati u toku godine ne možemo jamčiti za ranije izашle brojeve. U slučaju da su rasprodani, višak preplate vrijedi za iduću godinu ili će na zahtjev biti vraćen.

Izdavač

Štednja nije privilegij bogatih

Vi ne morate imati milijune da bi Vas u Jugobanci primili srdačno i uslužno. Za nas je svaki naš štediša jednako važan, bez obzira na visinu njegovog štednog uloga. Zašto i Vi ne biste iskoristili iskustva onih koji su već izvršili izbor svoje banke? Zašto da i Vi ne iskoristite sve one prednost koje Vam pruža štednja kod JUGOBANKE?

Visoka kamata od 7,5—10% godišnje, povećat će VRIJEDNOST Vašeg novca!

JUGOBANKA Vam garantira SIGURNOST Vaših ušteda, koje su Vam dostupne u svaku dobu, baš kao da ih imate i u džepu, gdje međutim nisu tako sigurne od gubitka, krađe i sličnih nezgoda.

OROČAVANJEM Vaših ušteda, stječete pravo na besplatno osiguranje kao i na veoma povoljne kredite, čime postižete brže ono što u životu želite.

Štednjom kod JUGOBANKE danas, osiguravate sebi i svojoj obitelji sigurnije — sutra!

Zato: Otvorite i Vi svoju ŠTEDNU KNJIŽICU ili DEVIZNI RAČUN na adresi

JUGOBANKA – ZAGREB

Jurišićeva 22, Gajeva 2, Gruška 20 (Kruse)

OSIJEK — Strossmayerova 1

BJELOVAR — Moše Pijade 2

SISAK — Tomislavova 7

Štednja nije luksuz!

**Ona može biti
samo korak prema njemu**